

การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ

โดย

นางสาวสุวิมล ไชมโนทัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาบริหารรัฐกิจ

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

โดย

นางสาวสุวิมล โขมโนทัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาบริหารรัฐกิจ

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

COLLABORATION AMONG HOMES, TEMPLES AND SCHOOLS
TOWARDS THE DEVELOPMENT OF SCHOOLS IN
THE BUDDHIST WAYS

BY

MISS SUWIMOL KHOMMANOTHAI

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF POLITICAL SCIENCE
IN PUBLIC ADMINISTRATION
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2017
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์

วิทยานิพนธ์

ของ

นางสาวสุวิมล โขมโนทัย

เรื่อง

การร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

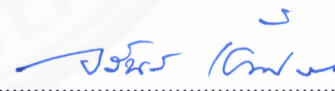
ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2561

ประธานกรรมการ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวิตา กมลเวชช)

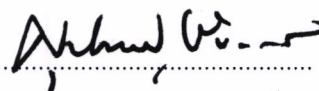
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ เหลืองประภัสร์)

กรรมการวิทยานิพนธ์

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กมลพร สอนศรี)

คณบดี

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ
ชื่อผู้เขียน	นางสาวสุวิมล โขมโนทัย
ชื่อปริญญา	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	บริหารรัฐกิจ รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ เหลืองประภัสร์
ปีการศึกษา	2560

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ, กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ สู่การเป็นโรงเรียนวิถิพุทธในระดับที่สูงขึ้น ตลอดจนปัจจัยที่ส่งเสริมให้โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ สามารถพัฒนาและได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถิพุทธในระดับที่สูงขึ้น คือ ระดับที่ 2 โรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ และ ระดับที่ 3 โรงเรียนวิถิพุทธพระราชทาน, การบริหารปกครองแบบร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ และนำเสนอแนวทางการบริหารปกครองแบบร่วมมือกัน ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ

โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 34 คน

ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ สู่การเป็นโรงเรียนวิถิพุทธในระดับที่สูงขึ้นนั้น มีความพิเศษต่างจากโรงเรียนทั่วไป โดยการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในกระบวนการจัดการเรียนการสอนทุก ๆ วิชา และการร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน รวมถึงภาคส่วนอื่นโดยสมัครใจอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านตัวแสดงจากหลายภาคส่วน คือ ปัจจัยที่ทำให้โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ สามารถพัฒนาและได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถิพุทธในระดับที่สูงขึ้นได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารปกครอง (Governance) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การศึกษาด้านโครงสร้าง พบว่า โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ มีโครงสร้างในการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกัน โดยสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ ซึ่งแต่ละฝ่ายไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน ส่วนโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในนครราชสีมา พบว่า มีโครงสร้างในการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นไปโดยความสมัครใจและขอความร่วมมือ

การศึกษาด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ มีการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือก มีการพัฒนาหลักสูตรระดับประถมศึกษาเป็นของตนเอง เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผนวกเข้าไปในการจัดการเรียนการสอน ส่วนโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในนครราชสีมา มีการจัดการเรียนการสอนแบบปกติทั่วไป ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักแล้วสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในทุกสาระวิชา

การศึกษาด้านลักษณะความร่วมมือ พบว่า ลักษณะความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีรูปแบบความสัมพันธ์กัน แบบที่แต่ละฝ่ายไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน แต่เป็นไปโดยความสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ โดยมีความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ผ่านการนำคุณธรรมจากวัดเข้ามาใช้ในโรงเรียน เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน และการร่วมทำกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่บ้าน วัด และโรงเรียนจัดขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย พบว่า หน่วยงานที่ดูแลโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ควรประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการให้ชัดเจนและดำเนินการในเชิงรุกมากกว่าขึ้น และ จากการศึกษาวิจัยสะท้อนให้เห็นจุดเด่นในการพัฒนาโรงเรียนแต่ละแห่งผ่านบทบาทการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด และโรงเรียนที่แตกต่างกัน กล่าวคือ โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ ได้ผลเป็นอย่างดีก็เพราะบ้าน (เด็กนักเรียน) มีอาชีพที่มั่นคงและฐานะดี พ่อ แม่ ผู้ปกครอง มีเวลาเข้ามาเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนรวมถึงวัดจัดขึ้นโดยตรงด้วยตัวเองได้ ส่วนกิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดนั้น อาจเหมาะกับบ้าน (เด็กนักเรียน) ที่มีฐานะขัดสนยากจน เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่ทางบ้านคือ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ไม่มีเวลาเข้ามาเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนรวมถึงวัดจัดขึ้น โดยตรงด้วยตัวเองได้ จึงเกิดมีกิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดขึ้นมา เพื่อให้บ้านที่มีฐานะขัดสนยากจน สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางอ้อม โดยผ่านการทำกับข้าวและจัดเตรียมปิ่นโตอาหาร แล้วมอบให้บุตรหลานนำมาถวายเพลพระร่วมกับโรงเรียน ซึ่งนักเรียนก็ได้รับประทานข้าวปลาอาหารที่ทางบ้านจัดใส่ปิ่นโตมาให้นั้นด้วย ถือเป็นการกระชับสัมพันธ์ เกิดความผูกพัน สานสัมพันธ์ในครอบครัว และถือเป็นการเรียนรู้ธรรมชาติของชีวิต

(3)

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป ควรมีการศึกษาต่อในประเด็นปัญหาหรืออุปสรรคของ การร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ตามประเด็นที่ได้กล่าวไว้ โดยเฉพาะในเชิงการแก้ปัญหา และ ควรมีการศึกษาในพื้นที่อื่นที่ต่างไปจากนี้

คำสำคัญ: การบริหารปกครองแบบร่วมมือกัน, บวร, บ้าน วัด และโรงเรียน, การพัฒนาโรงเรียน วิถีพุทธ.

Thesis Title	COLLABORATION AMONG HOMES TEMPLES AND SCHOOLS TOWARDS THE DEVELOPMENT OF SCHOOLS IN THE BUDDHIST WAYS
Author	Miss Suwimol Khommanothai
Degree	Master of Political Science
Major Field/Faculty/University	Public Administration Political Science Thammasat University
Thesis Advisor	Assistant Professor Wasan Luangprapat, Ph.D.
Academic Years	2017

ABSTRACT

Study on “Collaboration among homes, temples and schools towards the development of schools in the Buddhist ways” aims to study cooperation among homes, temples and schools in developing Buddhist schools, their studying processes to be on higher level of Buddhist schools, including factors supporting schools in the project can be developed and selected onto higher level of Buddhism thought schools. Second level is leading Buddhism thought schools, and third level is royal Buddhism thought schools. To study participant governance among homes, temples, and schools in developing Buddhist schools. And to suggest on participant governance among homes, temples and schools towards the development of schools in the Buddhist ways.

This study is qualitative research by in-depth interviewing related people in developing Buddhist schools in Nakhon Ratchasima province 34 people and by observations, participant observation and non-participant observation in best practice schools of Buddhist schools

Results show that studying processes of Buddhism thought schools to be on higher level has more special process and differ from normal schools. Buddhism thought schools insinuate morality into all subjects. Voluntarily continuous

cooperation between homes, temples and other schools, including other sectors is a factor that joining project schools can be developed and selected towards higher level of Buddhism thought schools, which conform to governance perception, as following details;

Result on structure has found that best practice Buddhist schools have operating structures, roles and responsibilities as voluntarily participating networks but each part doesn't have obvious roles and responsibilities. Result also has found that schools in the projects have operating structure roles and responsibilities as voluntarily cooperating.

Result on studying plans has found that best practice schools of Buddhist thought schools arrange as optional study, develop curriculums of secondary school by their own, focusing on insinuating Buddha teaching into all subjects. Other schools in the project arrange study as normal by using central and fundamental curriculums 2551 BE, and insinuate Buddha teaching into all subjects.

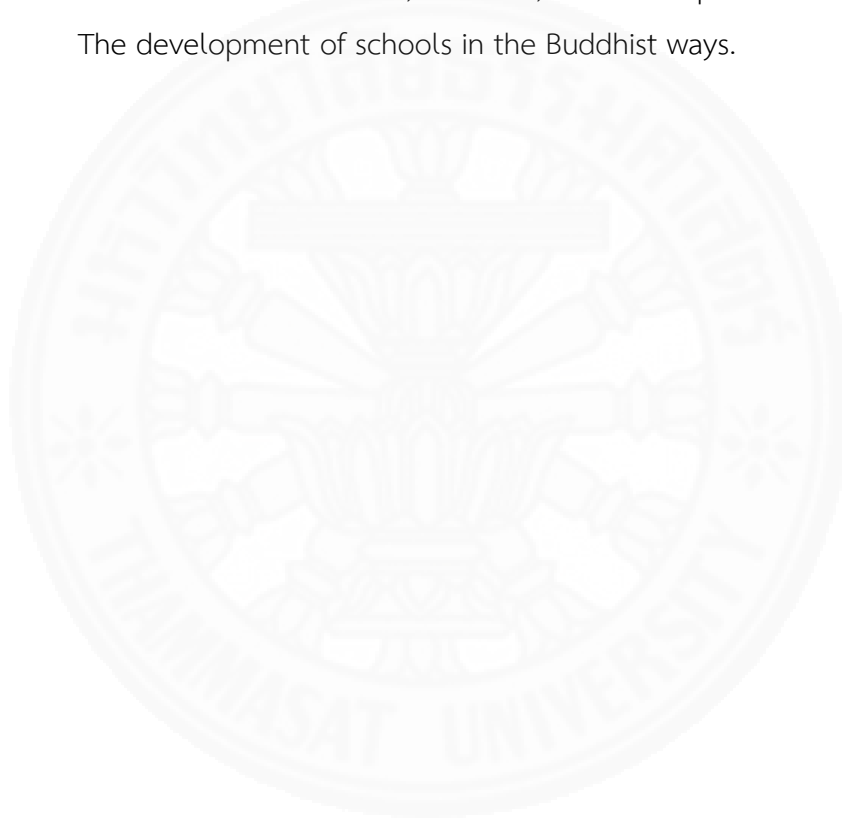
Result on collaboration has found that collaborating form of related people in the project has no obvious roles and responsibilities of each part but move on by voluntarily cooperating. Collaboration among homes, temples and schools has brought morality from temples to all subjects in schools, and in importantly religious activities which managed by homes, temples and schools.

Suggestions from the research are that organization that monitors Buddhism thought schools project should promote the project seriously and proactively. A result reflects on prominent point in differently developing of each school through collaboration among homes, temples and schools. That is best practice schools obtain good results because homes (of students) have sustainable careers and good social status, father, mother, or parents have time to attend in activities that held by schools and temples. Activity that bring food carriers to temples is appropriate to homes (of students) that have poorly social status because it can resolve problem that father, mother, or parents have no time to attend in activities that held by schools and temples. But they can attend in those activities indirectly by prepare foods and students bring food carriers to join the activity with schools and temples. Students also

have lunch together with family to strengthen relation in family and it's natural learning of life.

Suggestions for next research, should study problems or obstacles in collaboration among homes, temples and schools in developing Buddhist thought schools and resolutions of the problems, should also study on other groups of samplings.

Keywords: Collaborative Governance, BAWORN, Home Temple and Schools,
The development of schools in the Buddhist ways.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณาจารย์ผู้ให้ความรู้และให้คำแนะนำแก่ผู้เขียนในการศึกษาและการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ เหลืองประภัสร์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ให้คำแนะนำปรึกษา และคอยขัดเกลาเนื้อหาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ตลอดจนมีความอดทนต่อการทำงานที่ใช้ระยะเวลายาวนานของผู้เขียนอยู่เสมอ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิวดา กมลเวชช ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.กมลพร สอนศรี กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะในการแก้ร่างวิทยานิพนธ์เสมอมา จึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธในจังหวัดนครราชสีมา คือ ผู้บริหารโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธต้นแบบ ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่สมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ ศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ พระสอนศีลธรรมในโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ และผู้ปกครองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนวิถิพุทธทุกท่าน ที่สละเวลาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลแก่ผู้เขียนทุกครั้งที่เขาไปเก็บข้อมูล สังเกต และสัมภาษณ์

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แก่ คุณเนตรชนก ดีทน และ คุณอุทัย กล้าช่าง ที่ช่วยเหลือดูแล แจ้งข่าวประชาสัมพันธ์ และดำเนินการในการเรียนต่าง ๆ ของผู้เขียนเป็นอย่างมาก

ขอขอบคุณมิตรสหายระดับปริญญาโท สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ ได้แก่ คุณจุลยวรรณ ด้วงโคตะ และ คุณอินทอร แสงอรัญ ตลอดจนบรรดาพี่ ๆ เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ทุกท่านที่รู้จักและคุ้นเคยกัน ซึ่งคอยเป็นกำลังใจ ให้คำปรึกษา และช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้เสร็จสมบูรณ์ในที่สุด

ขอกราบขอบพระคุณครอบครัวผู้ให้การสนับสนุนแก่ผู้เขียนในทุก ๆ ด้าน ได้แก่ คุณพ่อถวัลย์ โขมโนทัย และ คุณแม่สุมาลย์ โขมโนทัย ผู้ให้กำเนิดและให้การอุปการะผู้เขียนมาตลอดชีวิต ให้คำปรึกษา ปลอดภัย ตลอดจนให้การสนับสนุนทั้งทางด้านทรัพยากร ด้านร่างกาย และด้านแรงใจอยู่เสมอ ซึ่งทำให้ผู้เขียนได้รับโอกาสในการศึกษาอันหาค่าไม่ได้ และพี่สาวของผู้เขียน คือ คุณสุภัทรา โขมโนทัย ที่คอยสนับสนุนและช่วยเหลือให้ผู้เขียนเดินทางไปเก็บข้อมูลได้โดยสะดวก

ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงปกปักรักษาบุคคลทั้งหมดข้างต้น ผู้มีอุปการะคุณ และมีคุณูปการต่อการทำวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนด้วยเทอญ

นางสาวสุวิมล โขมโนทัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(4)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	6
1.3 ขอบเขตการวิจัย	6
1.4 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	10
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	10
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
2.1 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือ	11
2.2 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	25
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบ “บวร”	33
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ	37
2.5 ภูมิหลังของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นกรณีศึกษา	58
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	83
2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย	88

	(9)
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	89
3.1 แนวทางการศึกษาการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนา โรงเรียนวิถีพุทธ	89
3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	91
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	93
3.4 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	94
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	94
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย และ อภิปราย	96
4.1 ผลการศึกษาวิจัย	96
4.2 อภิปราย	115
บทที่ 5 บทสรุป และ ข้อเสนอแนะ	126
5.1 สรุป	126
5.2 ข้อเสนอแนะ	135
รายการอ้างอิง	137
ภาคผนวก	142
ประวัติผู้เขียน	148

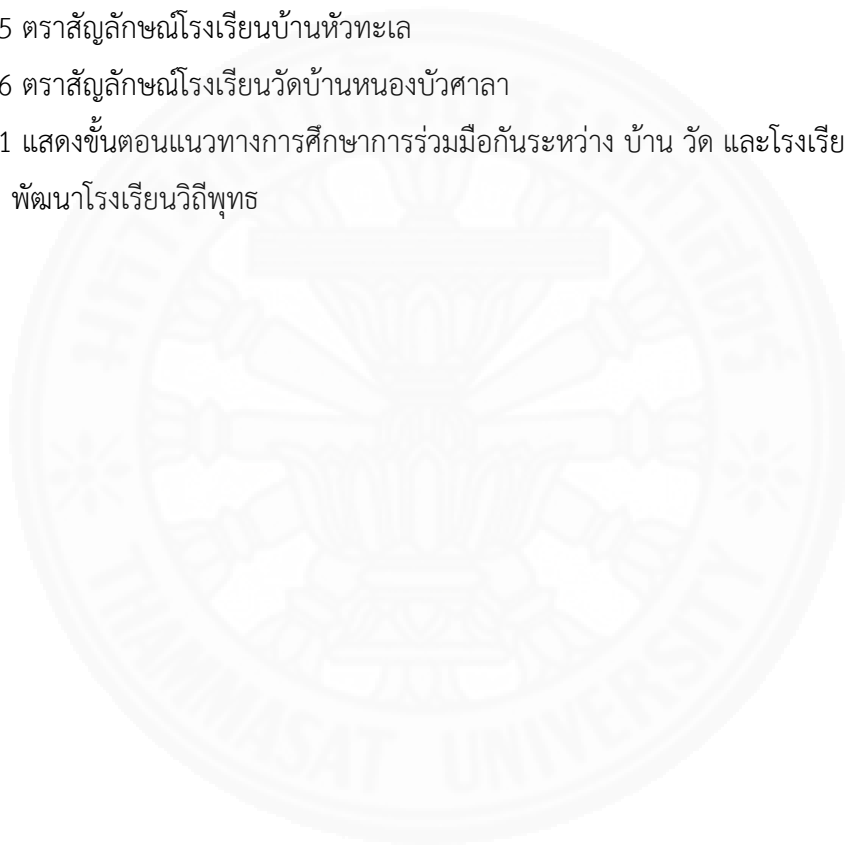
สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 แสดงข้อมูลโดยสรุปของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธต้นแบบ กับ โรงเรียนวิถิพุทธ ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา	75

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนทอสี	61
2.2 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนรุ่งอรุณ	64
2.3 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนสยามสามไตร	68
2.4 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนบ้านดอนกระทิง - ศีระชะ้าง (พุทธประชาชนุสรณ์)	70
2.5 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนบ้านหัวทะเล	72
2.6 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา	74
3.1 แสดงขั้นตอนแนวทางการศึกษาการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ	90

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาของไทยในอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นการจัดการศึกษาโดยชุมชนหรือท้องถิ่นมีวัดเป็นศูนย์กลางสำคัญของการจัดการศึกษาการถ่ายทอดความรู้โดยพระสงฆ์เป็นหลักรวมทั้งผู้อาวุโส บิดา มารดา ปราชญ์ชาวบ้าน ช่างฝีมือ เป็นต้น ได้ร่วมกันทำหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอน ความรู้ต่าง ๆ แก่บุตรหลานของตนเองด้วยจึงเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ เยาวชนไทยสมัยก่อนจึงได้รับทั้งภูมิธรรมและภูมิปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากวัด หรือพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่เก่าแก่เคียงคู่มากับชาติไทยเป็นรากฐานของระบบจริยธรรมของสังคมไทยที่เป็นที่ยอมรับยึดถือปฏิบัติเป็นมาตรฐานกันต่อ ๆ มา ด้วยเหตุนี้วัดและบ้านจึงมีบทบาทอย่างสำคัญในการเป็นเครื่องมือที่ได้ช่วยพัฒนาชีวิตและสังคมไทยในอดีต (เยาวภา ประคองศิลป์, 2551, น.1)

เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2464 ในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงเกิดรูปแบบของการให้การศึกษาแบบใหม่ในระบบโรงเรียนซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่รวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง นโยบายและหลักสูตรกระทรวงจะเป็นผู้สั่งการลงมาตามลำดับขั้นตอนจนถึงระดับสถาบันการศึกษา การจัดการศึกษาในลักษณะเช่นนี้ดำเนินต่อมาจนถึงปัจจุบันโดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดมาตรฐานการศึกษาที่เป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศและเน้นการส่งเสริมความรู้สมัยใหม่ จึงทำให้ละเลยความเป็นชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ชีวิตจริงจึงไม่สอดคล้องกับชีวิตในโรงเรียน สังคมวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมที่เคยผูกพันกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียนก็เปลี่ยนแปลงไป (เยาวภา ประคองศิลป์, 2551, น.1)

การบริหารสถานศึกษาของไทยในปัจจุบัน (ทิวัตต์ ศรีดำรงค์, 2558, น.41) ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการพัฒนาบุคคล ชุมชน ท้องถิ่นและประเทศ ซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านของหลักการ ความมุ่งหมาย แนวนโยบายและแนวทางในการบริหาร เพื่อให้การศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย ให้เป็นไปตามแนวทางที่พึงประสงค์ เหมาะแก่กาลเวลาและบริบทของสังคมไทย การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารและการจัดการศึกษา ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ในมาตรา 39 ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านการบริหารงานวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคลากรและการบริหารงานทั่วไปคณะกรรมการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

โดยตรง หากต้องการประเมินผลการบริหารจัดการศึกษาให้ครอบคลุมให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำไปปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการในสถานศึกษาให้ดีขึ้นนั้น จึงควรประเมินผลการบริหารงานทั้ง 4 ด้านเข้าด้วยกัน (ยุคตันทน์ ทวนฉ่ำ, 2555, น.25) ในการบริหารสถานศึกษา เพื่อมุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถที่จะนำความรู้ที่ได้เรียนไปแล้วไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เป็นการสร้างทรัพยากรมนุษย์ให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้ตามบทบาทและหน้าที่ของตนเองในฐานะพลเมืองที่ดีของชาติ การบริหารการศึกษาในโรงเรียนเพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ให้ดีขึ้นผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ที่จะทำให้การจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในการพัฒนาผู้เรียนไปสู่อนาคตที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพตามที่สังคมต้องการ การกำหนดแนวทางในการปฏิบัติในปัจจุบันจึงจำเป็นที่จะพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ความร่วมมือของบุคลากรทางการศึกษาทุกฝ่าย โดยเฉพาะครูที่จะต้องขับเคลื่อนพลังการปฏิรูปการศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ครูจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วมรูปแบบใหม่ คือ การบริหารแบบบวร คำว่า “บวร” ไม่ได้มีความหมายตามพจนานุกรมไทยที่แปลว่า ประเสริฐ, ถ้ำเลิศ เท่านั้น แต่มันมีที่มาจาก “บ” คือ บ้าน บ้านที่มีชาวบ้าน มีคนอาศัยอยู่ผู้ที่จะสืบสานวัฒนธรรม ศาสนา และซึมซับคำสอนจากพระสงฆ์ เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนให้พระพุทธศาสนาได้ยั่งยืนยาวนานอย่างถึงแก่นแท้ “ว” คือ วัด วัดที่มีพระสงฆ์ ผู้ที่อาสาจะละกิเลสทางโลกมาศึกษาพระธรรม เพื่อเผยแผ่หลักพุทธศาสนาให้ชาวบ้านได้เข้าใจถึงการดำรงชีวิตอย่างสงบ เป็นสุข และ “ร” คือ โรงเรียน เดิมทีแหล่งที่ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ก็คือวัด ต่อมาได้แยกออกมาเป็นโรงเรียนที่เป็นสถานให้การศึกษาโดยตรงต่อทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งปัจจุบันยังมีโรงเรียนอีกหลายแห่งที่ยังมีชื่อวัดเป็นชื่อโรงเรียนอยู่ ดังนั้น คำว่า “บวร” จึงไม่ใช่เพียงคำประกอบที่ใช้เรียกสถานที่ต่าง ๆ เท่านั้นมันมีที่มาถึงสังคมที่เกี่ยวคู่ ส่งเสริม ช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันในวงเวียนสังคมนั้น ๆ ความเจริญที่แท้จริงของสังคมที่จะมีความสุขจึงจะสมบูรณ์แบบ

เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทของการศึกษาแห่งชาติ ก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ปฏิรูปโครงสร้างและการบริหารจัดการศึกษาที่มีการกระจายอำนาจสู่เขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน ครอบครัว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรต่าง ๆ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ๆ (มาตราที่ 8 และ9) จากหลักการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษานี้ แสดงถึงการให้ความสำคัญแก่ชุมชนที่จะเข้ามา มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในท้องถิ่นของตนเองมากขึ้นและหลักการดังกล่าวมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้นในมาตรา 40 ที่กำหนดให้มีกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของ

สถานศึกษา ประกอบด้วยผู้แทนปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระสงฆ์และ/หรือ ผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิ แม้ว่าปัจจุบันพบว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาในด้านต่าง ๆ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานยังไม่ค่อยมีความชัดเจนในบทบาทและการดำเนินงานมากนักแต่ก็ส่งผลให้ชุมชนและโรงเรียนจำเป็นต้องหันกลับมาทบทวนบทบาท หน้าที่และความสำคัญซึ่งกันและกันอีกครั้งหนึ่ง

โรงเรียนมีบทบาทในการสร้างเยาวชนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ขณะเดียวกันชุมชนก็มีบทบาทและความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนในแง่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของสังคมและภาระหน้าที่ที่จะให้การอบรมหล่อหลอมแก่สมาชิกในสังคมซึ่งรวมถึงเยาวชนด้วยเพื่อให้รู้จักกฎเกณฑ์แบบแผนของสังคมในวิถีชีวิตที่เป็นจริงเพื่อให้เยาวชนรู้จักบทบาทของตนเองและผู้อื่น ในประเด็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับ อุทัย ดุลยเกษมและ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (เยาวภา ประคองศิลป์, 2551, น.2) ที่เสนอแนวคิดเรื่องกระบวนการศึกษาของชุมชน มีส่วนสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนว่า ฐานการเรียนรู้ แหล่งให้การศึกษาเรียนรู้ มีอยู่รอบตัวทั้งในครอบครัว ในชุมชน ในวัด ในเมือง ในธรรมชาติ ฯลฯ เช่นเดียวกับผู้ให้การเรียนรู้มีมากมายหลากหลาย ทั้งพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย พี่ป้าหน้าอา เพื่อน พระ นักบวช ผู้นำศาสนา ครูช่าง พ่อค้า หมอพื้นบ้าน แม้กระทั่งต้นไม้ สัตว์ป่าสัตว์เลี้ยง ฯลฯ เป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในวิถีชีวิตของบุคคลอย่างไม่เป็นทางการ มีผลให้บุคคล (เด็ก) สั่งสมความรู้ ทักษะ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี ฯลฯ ในเรื่องต่าง ๆ จนสามารถดำรงชีวิต และเลี้ยงชีพด้วยตนเองได้ ช่วยเหลือผู้อื่นและชุมชนได้รวมทั้งถ่ายทอดสิ่งที่ตนเรียนรู้ไปสู่ผู้อื่นด้วย ขณะเดียวกันความเข้มแข็งของชุมชนก็ขึ้นอยู่กับค่านิยม คุณธรรมจริยธรรม ที่สมาชิกในสังคม ชุมชนยึดถือปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมแบบร่วมมือและหลักของการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ นำมาซึ่งความสงบสุขของชุมชนโดยสังคมหนึ่ง ๆ ถ้าโรงเรียนกับบ้านรู้จักกันและร่วมมือกัน เช่น โรงเรียนสั่งสอนแนะนำ หรือพูดอะไร บ้านและวัดเสริม ขยายเน้นย้ำในเรื่องนั้นได้ บ้านและวัดแนะนำเอื้ออำนวยพูดอะไร เด็กไปโรงเรียนก็ถามเพิ่มเติมได้หรือโรงเรียนก็อาจเอามาชี้แจงเสริมขยายเน้นย้ำได้ โดยที่ทั้งทางโรงเรียน บ้าน และวัดได้มีส่วนร่วมอยู่ในระบบจริยศึกษาอย่างกลมกลืนเป็นอันเดียว แต่ถ้าโรงเรียนใช้ระบบจริยธรรมแตกต่างออกไป ใช้คำศัพท์ถ้อยคำคนละอย่าง นอกจากบ้านและวัด หรือชุมชนอื่นทั้งหมดจะช่วยเหลือ เสริมต่ออะไรก็ได้ และเด็กไม่สามารถรับเอาประโยชน์ที่พึงได้จากสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนแล้ว โรงเรียนก็จะทำงานของตนไปแต่เพียงลำพังผู้เดียวโดดเดี่ยว แยกแยกจากชุมชน เข้ากับชุมชนไม่ได้ หรืออาจถึงกับขัดแย้งกัน ผลสุดท้าย

คือจริยศึกษาที่ล้มเหลว มองในวงกว้างก็คือ สภาพที่การศึกษาในโรงเรียนกับวิถีชีวิตชุมชนนอกโรงเรียนไม่กลมกลืนไม่เกื้อกูลกันโรงเรียนไม่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและไม่ไปด้วยกันกับชุมชน

การบริหารการศึกษาในรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยใช้กลยุทธ์ “วัด-บ้าน-โรงเรียน” หรือที่เรียกว่า “บวร” กลับมาสู่สังคมไทยอีกครั้งหนึ่ง เป็นรูปแบบที่ชุมชนเป็นผู้ร่วมคิดร่วมออกแบบ ทั้งหลักสูตรเนื้อหา และรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยมองเป้าหมายหลักไปที่ผู้เรียนคือ “เด็ก” และพยายามจะสร้างสรรค์ความสุขให้กับการเรียนรู้ และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้มากกว่าการก้าวหน้าทางความรู้เพียงอย่างเดียว มีการออกแบบการเรียนการสอนที่ตอบสนองผู้เรียนเป็นหลัก นำทั้งความรู้ของภูมิปัญญาชุมชนมาบูรณาการกับความรู้ใหม่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สองศรี แสงศรี (2555, น.10) ที่ได้ศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนโดยศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กในจังหวัดยโสธร ผลการศึกษาพบว่า เกิดประโยชน์ต่อนักเรียน โดยนักเรียนได้เรียนรู้อย่างบูรณาการจากกระบวนการเรียนรู้คู่ปราชญ์ โดยเอาวิถีและภูมิปัญญาเป็นตัวตั้ง ทำให้เรียนรู้สิ่งรอบตัวที่สนุกมีชีวิตชีวา ได้เรียนหลาย ๆ วิชาไปในคราวเดียวกัน ที่สำคัญเป็นวิชาที่เชื่อมโยงกับชีวิต ไม่แยกขาดเป็นรายวิชา มีการเรียนรู้อย่างมีความสุข เกิดความผูกพันใกล้ชิดกับครู คุณภาพและพฤติกรรมของนักเรียนดีขึ้น มาโรงเรียนเข้าชั้น ดูแลรับผิดชอบทำความสะอาดโรงเรียนทุกวัน มีนิสัยยอดออม นอกจากนี้ ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของโรงเรียนโดยการทดสอบระดับชาติเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551-2552 ผลการทดสอบ LAS ป.2 และ ป.5 มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับ 1 ของเขตพื้นที่การศึกษา และคะแนน O-net และ NT อยู่ไม่เกินอันดับที่ 5 ของเขตพื้นที่การศึกษาปี พ.ศ. 2554 ผล O-net วิชาคณิตศาสตร์ มีนักเรียนสอบได้ 90 คะแนน จาก 100 คะแนน เป็นต้น นอกจากนี้ยังส่งผลดีต่อชุมชน คือ คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ลูกหลาน ได้ร่วมพัฒนาโรงเรียนจนเกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน ส่วนผลดีต่อครูนั้น ครูได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง มีทักษะในการทำหลักสูตร มีทักษะในการบูรณาการเรียนรู้อันเชื่อมโยงเนื้อหาการเรียนรู้อันเข้าสู่หลักสูตรแกนกลาง และผลดีต่อโรงเรียน คือ โรงเรียนมีหลักสูตรท้องถิ่นหลายเรื่อง เกิดนวัตกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีบทเรียนที่สนุกสนานครบถ้วนทั้งวิชาการและความสุข

จากการที่วัดเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา “บ้าน” หรือชุมชนไทย เมื่อครั้งในอดีตมี “วัด” เป็นศูนย์รวมจิตใจในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาการศึกษา หรือกิจกรรมอันเป็นประโยชน์แก่ชุมชน “บ้าน” หรือชุมชนจะร่วมกับ “วัด” โดยการสนับสนุนที่สำคัญจาก “โรงเรียนหรือราชการ” ร่วมกันดำเนินการในลักษณะ 3 ประสาน “บ้าน วัด โรงเรียน” หรือ เรียกโดยย่อว่า “บวร”

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักและเห็นความสำคัญในบทบาทของ “บ้าน วัด โรงเรียน” ในลักษณะดังกล่าวนี้ จึงมีแนวพระราชดำริที่จะให้ดำเนินการจัดตั้งวัดขึ้นคู่กับชุมชนเพื่อเป็นพุทธสถานในการประกอบกิจการของสงฆ์ในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา การปฏิรูป การเรียนรู้ ซึ่งเป็นการปรับวิธีคิด เปลี่ยนวิธีสอน เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้รอบด้าน สมดุลยภาพ บูรณาการที่กลมกลืนกับวิถีชีวิต เมื่อพิจารณาหลักการของ โรงเรียนวิถิปุทธที่ว่าพัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ตามหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วยศีลสมาธิ และปัญญา ยิ่งสร้างความมั่นใจว่าโรงเรียนวิถิปุทธเป็นการเริ่มต้นการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริงการปฏิรูป การศึกษาที่กล่าวกันว่าสอดคล้องกับรากฐานของสังคมไทย ยังไม่มีครั้งใดที่จะตรงเหมือนกับครั้งนี้ การดำเนินงานของโรงเรียนวิถิปุทธจึงเป็นหลักของการศึกษาที่จะพัฒนามนุษย์สู่ชีวิตที่สมบูรณ์ ซึ่งทุก ท่านที่ร่วมโครงการ ทั้งผู้บริหารโรงเรียน ครู อาจารย์ ผู้ปกครองชุมชน และผู้รับผิดชอบโครงการ โรงเรียนวิถิปุทธ เขตพื้นที่การศึกษา คงได้ตระหนักและประจักษ์แล้วว่านักเรียนในโครงการ มีการ พัฒนาด้านกาย ศีล จิต และปัญญาอย่างเป็นองค์รวม และต่อเนื่องมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นทุกขณะ ชีวิตที่ เป็นการศึกษาก็เป็นชีวิตที่เรียนรู้และพัฒนาไม่มีวันจบ อันเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่ ต้องการทรัพยากรบุคคล ที่มีลักษณะเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต คิดเป็น เฉลียวฉลาด กล้าแกร่ง อดทน เพียรพยายาม คิดเห็นได้ถูกต้องตามความเป็นจริงในขณะเดียวกันก็ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมประสานประโยชน์ให้สังคมน่าอยู่ ร่มเย็นสันติสุข ทั้งหมดนี้ได้ปรากฏใน คำสอนของพระพุทธศาสนาและโรงเรียนวิถิปุทธแล้ว จึงเป็นที่น่าชื่นชมว่ายังมีโรงเรียนวิถิปุทธมากขึ้น เพียงใด ประเทศไทยจะน่าอยู่มากขึ้นเพียงนั้น แต่โรงเรียนวิถิปุทธจะทำงานเพียงลำพังไม่ได้ เพราะ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้ถูกสืบทอดผ่านศาสนทายาทคือพระภิกษุสงฆ์มากกว่า 2,500 ปี จนถึงวันนี้ ประเทศไทยเป็นดินแดนที่สำคัญ ที่จรโลงคุณค่าของพระพุทธศาสนาให้ชาวโลก รับรู้ ประเทศไทยมีพระเถระที่ควรแก่การกราบไหว้บูชาอยู่ทั่วทุกพื้นที่ และโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ ได้เริ่มมาถูกทาง คือการโน้มนำโรงเรียนเข้าประสานกับพระเถระ เป็นการหวนคืนของบ้าน วัด โรงเรียน อันจะนำความเข้มแข็งมาสู่ชุมชนสังคมอีกครั้งอย่างยั่งยืนได้ถึงแม้ว่าปัจจุบันมีโรงเรียนเข้าสู่ โครงการโรงเรียนวิถิปุทธเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็ตามแต่โดยทั่วไป ยังมีสถานการณ์ที่ชี้ให้เห็นว่า ยังไม่ สอดคล้องกับแนวโรงเรียนวิถิปุทธ อย่างเต็มรูปแบบ เพราะปัญหาต่าง ๆ เช่น เด็กนักเรียนและ เยาวชนขาดความตั้งใจ ความเอาใจใส่ต่อการเรียนการสอน ขาดเรียน มาสาย แต่งตัวไม่สุภาพ เรียบร้อย ขาดความใฝ่รู้ ใฝ่เรียน หลบหนีไม่เข้าเรียนขาดระเบียบวินัย พุดจาไม่สุภาพ เรียบร้อย ขาดความเสียสละต่อประโยชน์ส่วนร่วม ไม่เคารพเชื่อฟังต่อพ่อแม่ครูอาจารย์ เด็กนักเรียนทะเลาะกัน เป็นต้นถ้าหากบุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจที่ดีพอในกระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการ หลักธรรมจริยธรรมประยุกต์เข้าไปในเนื้อหาวิชาที่สอน หรือกิจกรรมการเรียนการสอน และมี

บรรยากาศปฏิสัมพันธ์และกัลยาณมิตรที่ดีพอแล้วจะสามารถทำให้การเรียนการสอนเกิด ผลสัมฤทธิ์ ได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และ โรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ โดยศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธใน 3 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ คือ การร่วมคิด ร่วมวางแผน 2) ขั้นตอนการจัดสภาพองค์กร การพัฒนาบุคลากรการพัฒนาผู้เรียน และการดูแลสนับสนุนในการดำเนินการ 3) ขั้นตอนติดตามประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน และศึกษาถึง ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อจะได้นำผลการศึกษาไปขยายผลเพื่อ การปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธให้มี ประสิทธิภาพต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษากระบวนการการร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

1.2.2 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการการร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียน ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

1.2.3 เพื่อศึกษาแนวทางในพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธผ่านกระบวนการการร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธใน 3 ขั้นตอน คือ

1.3.1.1 การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการวางแผน

1.3.1.2 ขั้นตอนการจัดสภาพองค์กร การพัฒนาบุคลากรการพัฒนาผู้เรียน และการดูแลสนับสนุนทุนในการดำเนินงาน

1.3.1.3 ขั้นตอนติดตามประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน และศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

1.3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาครั้งนี้ ได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงนัยของแนวความคิด รวมทั้ง ทรรศนะทางด้านต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Random) อันเป็นการเลือกตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการพิจารณาเลือกตัวอย่างด้วยตนเองเพื่อที่จะได้นำข้อมูลที่ได้รับจากกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังกล่าว มาดำเนินการประมวลผลข้อมูลอันนำไปสู่ข้อค้นพบต่อไป

ทั้งนี้ เหตุผลในการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Random) ผู้วิจัยได้พิจารณาจากตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 3 โรงเรียน เนื่องจากทั้ง 3 โรงเรียนนี้ เป็นโรงเรียนทางเลือกดำเนินการจัดการจัดการศึกษา โดยภาคเอกชนและองค์กรที่ไม่ใช่รัฐที่มีการจัดการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากการศึกษากระแสหลักทั่วไป เป็นการศึกษาที่มีขอบเขตกว้างขวาง หลากหลายทั้งเนื้อหา และวิธีการเรียนรู้ เพื่อการมุ่งเน้นตอบสนองการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์แต่ละคนที่มีความแตกต่างกันทั้งในด้านความถนัด ความสนใจ ความพร้อมในการเรียนรู้ รวมถึงความแตกต่างด้านสภาพแวดล้อมของวิถีชีวิตครอบครัว สังคม วัฒนธรรม และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยทั้ง 3 โรงเรียนเป็นโรงเรียนทางเลือกที่ประสบความสำเร็จในด้านการจัดการเรียนการสอนในแนวพุทธ ซึ่งต่างมีการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการศึกษาวิถีพุทธ และมีการเปิดโอกาสให้ชุมชน บ้าน ตลอดจนภาคส่วนอื่นในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ เหตุผลที่เลือกศึกษาเฉพาะโรงเรียนที่สมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ที่ได้คัดเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธในระดับที่ 2 คือ โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถีพุทธในระดับที่ 3 คือ โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 3 โรงเรียน เนื่องจากจังหวัดนครราชสีมาเป็นพื้นที่ที่มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมค่อนข้างรวดเร็วเนื่องจากการขยายตัวของความเป็นเมืองเติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีความเจริญทางเศรษฐกิจและมีแนวโน้มเป็นสังคมบริโภคนิยมสูง ขณะที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ กลับมีโรงเรียนในสังกัดถึง 1,108 โรงเรียน ที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ และได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน เป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดอื่น โดยทั้ง 3 โรงเรียนนี้ แม้จะมีแนวทางการเรียนการสอนที่มีรูปแบบเดียวกันกับการศึกษากระแสหลักตามระบบปกติทั่วไป แต่มีความแตกต่างจากโรงเรียนระบบปกติทั่วไปตรงที่มีการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการศึกษาวิถีพุทธ และมีการ

เปิดโอกาสให้ชุมชน บ้าน ตลอดจนภาคส่วนอื่นในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เช่นเดียวกัน

โดยในส่วนของข้อกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญครั้งนี้ ได้กำหนดเพื่อการ สัมภาษณ์เชิงลึกจากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 34 คน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1.3.2.1 กลุ่มบ้าน คือ ผู้ปกครองของนักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งมีบุตรหลาน กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนวิถิพุทธ ที่เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ โรงเรียนวิถิพุทธที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นและมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ มี 2 กลุ่ม รวม จำนวน 18 คนประกอบด้วย

(1) กลุ่มผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธ ต้นแบบจำนวน 9 คน ได้แก่

- 1) ผู้ปกครองโรงเรียนทอสี จำนวน 3 คน
- 2) ผู้ปกครองโรงเรียนรุ่งอรุณ จำนวน 3 คน
- 3) ผู้ปกครองโรงเรียนสยามสามไตร จำนวน 3 คน

(2) กลุ่มผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 9 คน ได้แก่

- 1) ผู้ปกครองโรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะข้าง (พุทธประชานุสรณ์) จำนวน 3 คน
- 2) ผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนบ้านหัวทะเล จำนวน 3 คน
- 3) ผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา จำนวน 3 คน

(3) กลุ่มวัด คือ พระสงฆ์ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวิถิพุทธ ที่เข้าร่วมทำ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถิพุทธที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นและมีส่วนร่วม ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ มี 2 กลุ่มรวมจำนวน 6 รูป ประกอบด้วย

1) กลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธ ต้นแบบ จำนวน 3 รูป ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโรงเรียนทอสี จำนวน 1 รูป พระสอน ศีลธรรมในโรงเรียนโรงเรียนรุ่งอรุณ จำนวน 1 รูป และ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสยามสามไตร จำนวน 1 รูป

2) กลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงาน ศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ รวมจำนวน 3 รูป ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะข้าง (พุทธประชานุสรณ์)

จำนวน 1 รูป พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้านหัวทะเล จำนวน 1 รูป และ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา จำนวน 1 รูป

(4) กลุ่มโรงเรียน คือ ผู้บริหาร ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ที่เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นและมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ มี 2 กลุ่ม รวมจำนวน 10 คน ประกอบด้วย

1) กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบรวม จำนวน 3 คน ได้แก่ผู้บริหารโรงเรียนทอสี จำนวน 1 คน ผู้บริหารโรงเรียนรุ่งอรุณ จำนวน 1 คน และผู้บริหารโรงเรียนสยามสามไตร จำนวน 1 คน

2) กลุ่มผู้อำนวยการโรงเรียน ครู อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา และศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ รวมจำนวน 7 คน ได้แก่

- ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะ้าง

(พุทธประชาชนุสรณ์)

- ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนบ้านหัวทะเล

- ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา

- ครูโรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะ้าง

(พุทธประชาชนุสรณ์)

- ครูโรงเรียนโรงเรียนบ้านหัวทะเล

- ครูโรงเรียนโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา

- ศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

1.3.3 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาในการวิจัยในปีการศึกษา 2560

1.4 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.4.1 ทำให้ทราบถึงกระบวนการการร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ

1.4.2 ได้ทราบปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการการร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียน ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ

1.4.3 ทำให้ทราบแนวทางในพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธผ่านกระบวนการการร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการร่วมมือของบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) หมายถึง การที่บ้าน วัด โรงเรียน เข้ามาร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธใน 3 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการคือ การร่วมคิด ร่วมวางแผน 2) ขั้นตอนดำเนินการจัดสภาพองค์กร การพัฒนาบุคลากรการพัฒนาผู้เรียน และการดูแลสนับสนุนทุนในการดำเนินงาน 3) ขั้นตอนติดตามประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน และศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการ การมีส่วนร่วมของบ้าน วัดโรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ

โรงเรียนวิถิพุทธ หมายถึง โรงเรียนที่มีการบริหารจัดการศึกษาตามแนวทางหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อความสำเร็จทางการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ เน้นการกิน อยู่ คู่ พัง เป็น โดยใช้หลักธรรม หรือหลักไตรสิกขา ซึ่งได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา

การพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ หมายถึง การพัฒนาในด้านดำเนินการจัดสภาพองค์กรการพัฒนาบุคลากร การพัฒนาผู้เรียน และการดูแลสนับสนุนการดำเนินงาน เพื่อการพัฒนาให้นักเรียนมีพฤติกรรมในโรงเรียนที่งดงาม หรือดีขึ้นใน 4 ด้าน คือ ด้านกาย ด้านศีล ด้านจิตใจและด้านปัญญา โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักในการพัฒนา

ปัญหาอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) หมายถึง สิ่ง que เข้ามาขัดขวางหรือทำให้ขัดข้องในการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธใน 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเตรียมการ 2) ขั้นตอนดำเนินการ 3) ขั้นตอนติดตามประเมินผล และเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ” มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา และสนับสนุนการวิจัย ดังต่อไปนี้

- 2.1 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือ
- 2.2 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบ “บวร”
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ
- 2.5 ภูมิหลังของโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นกรณีศึกษา
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือ

ความร่วมมือตรงกับภาษาอังกฤษว่า Collaboration ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การสร้างความร่วมมือได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการภาคสาธารณะ เนื่องจากโลกาภิวัตน์ การสื่อสารไร้พรมแดน และที่สำคัญคือการขาดประสิทธิภาพในการให้บริการสาธารณะของส่วนราชการที่มีโครงสร้างองค์การแบบระบบราชการ ที่มีสายการบังคับบัญชาจากบนลงล่างและมีขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ล่าช้าขาดความยืดหยุ่น ประกอบกับสภาพปัญหาไม่ว่าจะเป็น ปัญหาความยากจน ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ทวีความรุนแรงและซับซ้อนเกินกว่าที่ศักยภาพของคนเพียงคนเดียว หรือองค์การเพียงองค์การเดียวจะต่อสู้หรือแก้ไขได้เพียงลำพัง จึงได้มีการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความร่วมมือขึ้นมา โดยคาดหวังให้มีการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางและเครื่องมือในการจัดบริการสาธารณะให้กับประชาชน

แนวคิดเรื่องความร่วมมือมีที่มาจากแนวคิดทางการเมือง 2 แนวทางด้วยกัน คือ

1. Classic Liberalism และ 2. Civic Republicanism แนวคิดแรกเน้นผลประโยชน์ส่วนบุคคล มองความร่วมมือเป็นกระบวนการรวบรวมความชอบของเอกชนหรือบุคคลเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง สำหรับแนวคิดที่สอง เป็นแนวคิดตรงข้ามกับแนวคิดแรก เน้นพันธสัญญาที่กว้างกว่าผลประโยชน์ส่วนบุคคล มองความร่วมมือเป็นกระบวนการรวบรวม

ผลประโยชน์ที่แตกต่างกันโดยมีพื้นฐานบนความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจ และความเห็นใจซึ่งกันและกัน

จากแนวคิดเรื่อง One Best Way ของ Frederick W. Taylor สำคัญสู่การบริหารแบบระบบราชการในการแก้ไขปัญหาทางานประจำเพื่อจัดบริการสาธารณะให้กับประชาชน เช่น หากประชาชนมีปัญหาเรื่องอาชญากรรม รัฐบาลก็จะจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ป้องกันและแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ Frederick W. Taylor แล้ว นักวิชาการอีกท่านที่ให้ความสำคัญกับเรื่องระบบราชการคือ Max Weber ศึกษาองค์การแบบระบบราชการที่มีลำดับชั้นการบังคับบัญชา การมอบหมายงาน โครงสร้างที่เป็นทางการ การสื่อสารจากบนลงล่าง องค์กรในลักษณะนี้รัฐที่มีการปกครองแบบผูกขาดจะใช้เพื่อการจัดบริการสาธารณะโดยเชื่อว่าการจัดองค์การในลักษณะดังกล่าวมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามรัฐที่มีการปกครองแบบผูกขาดมีลักษณะที่ตรงข้ามกับรัฐที่มีระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน ดังเช่น สหรัฐอเมริกา ค่านิยมเรื่องประชาธิปไตย เช่น ความเสมอภาค การมีส่วนร่วม เป็นค่านิยมที่ตรงข้ามกับค่านิยมแบบระบบราชการ เช่น ความเป็นทางการ ลำดับชั้นการบังคับบัญชา การจำแนกงานตามความชำนาญเฉพาะด้าน ด้วยการปะทะกันระหว่างค่านิยมทั้งสองแนวทางนี้ รัฐประศาสนศาสตร์จึงแสวงหาการจัดการที่เป็นทางเลือกหรือที่เรียกว่า เครือข่ายหรือความร่วมมือระหว่างภาคส่วน (Networked or Inter sectoral Collaboration) ซึ่งเป็นการแสวงหาความร่วมมือระหว่างประชาชน ส่วนราชการเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในที่สุดจึงสำคัญสู่การพัฒนาทฤษฎีเครือข่ายหรือทฤษฎีระหว่างองค์การหรือระหว่างภาคส่วน (Network Theory/ Inter organizational or Inter sectoral Theory) อันหมายถึง การรวมตัวขององค์การที่มีการประสานงานด้วยสัญญามากกว่าลำดับชั้นอย่างเป็นทางการ ในทศวรรษ 1960 และ 1970 บริการสาธารณะที่รัฐบาลสหพันธรัฐเป็นผู้ดำเนินการเริ่มถ่ายไปยังรัฐบาลท้องถิ่น และชุมชน เพื่อพัฒนาบริการสาธารณะและลดต้นทุน องค์กรที่มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายจะมีการกระจายอำนาจและลดการควบคุมจากส่วนกลาง โครงสร้างแบบเครือข่ายมีลักษณะที่แตกต่างไปจากระบบราชการ เนื่องจากเครือข่ายเป็นการรวมตัวของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาสังคม

2.1.1 ความหมายของความร่วมมือ

ดิคชันนารีออนไลน์ Merriam-Webster (2554) นิยามคำว่า Collaboration ว่า หมายถึง “to work jointly with others or together” especially in an intellectual endeavor” or “to cooperate with an agency or instrumentality with which one is not immediately connected” หรือ หมายความว่า “การทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยเฉพาะการร่วมกันคิด” หรือ “ความร่วมมือกับองค์การหรือการใช้เป็นเครื่องมือในการเชื่อมต่อกัน” คำว่า Collaboration มาจาก

ภาษาละติน Collaborates แปลว่า การทำงานร่วมกัน (to labor together) นักวิชาการที่ให้ความหมายคำว่า “ความร่วมมือ” ไว้ได้แก่

Chester Barnard ถือเป็นนักบริหารรัฐกิจคนแรก ๆ ที่พูดถึงประเด็นเรื่องความร่วมมือในฐานะของนักปฏิบัติที่มีประสบการณ์และผ่านงานการบริหารในภาคเอกชนและรัฐบาลมากมาย โดย Chester Barnard เขียนหนังสือชื่อ “The Function of The Executive” Chester Barnard (อ้างถึงใน Philip Selznick, 1948, p.25) นิยาม “องค์การ” ว่าหมายถึง ระบบของกิจกรรมที่มีการทำงานที่ประสานกันหรือเป็นการทำงานของคนมากกว่าสองคนขึ้นไป ความคิดของ Chester Barnard สรุปได้ดังนี้ (อ้างถึงใน พิทยา บวรวัฒนา, 2528, น.95-103)

1. องค์การเกิดขึ้นมาจากความจำเป็นของคนที่จะร่วมมือกันทำงานบางอย่างให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งงานดังกล่าวนั้น คน ๆ เดียวเองทำไม่ได้ เพราะมีข้อจำกัดต่าง ๆ ทางกายภาพ ชีววิทยา

2. การนำเอาคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมมือกันทำงานไม่ใช่เรื่องง่าย จำเป็นต้องมีการจัด “ระบบความร่วมมือกัน” (Cooperative System) ขึ้นมา

3. องค์การจะดำรงอยู่ได้ต่อเมื่อคนที่มารวมกันทำงานได้สำเร็จ คือ บรรลุเป้าหมายขององค์การและสามารถสนองความต้องการของปัจเจกบุคคลด้วย โดยจัดระบบการกระจายผลประโยชน์ตอบแทนต่อสมาชิกที่เหมาะสม สมาชิกทุกคนจะมีความกระตือรือร้นตั้งใจทำงาน มีความสามารถในการติดต่อซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีและสมาชิกทุกคนต่างยึดมั่นในเป้าหมายหรืออุดมการณ์ร่วมขององค์การ

4. ความอยู่รอดขององค์การขึ้นอยู่กับความสามารถของฝ่ายบริหารในฐานะผู้นำองค์การที่จะสร้างระบบความร่วมมือที่ดี เช่น จัดเรื่องการติดต่อ การรักษากำลังใจในการทำงานของปัจเจกบุคคลและการเชิดชูรางวัลซึ่งเป้าหมายขององค์การ

5. ฝ่ายบริหารมีหน้าที่ตัดสินใจด้วยความรับผิดชอบภายในกรอบของศีลธรรมอันดีระบบความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคลที่ดี

Chester Barnard กล่าวว่าต้องอาศัยหลักเกณฑ์สำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ

1. มีการจัดให้ปัจเจกบุคคลและองค์การมีการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญพิเศษของแต่ละคนและองค์การอย่างเหมาะสม วิธีการแบ่งงานกันทำกระทำโดยแยกแยะเป้าหมายใหญ่ออกเป็นขั้นตอนย่อยต่าง ๆ หรือเป็นเป้าหมายย่อย ๆ และมอบหมายให้ปัจเจกบุคคลและองค์การรับผิดชอบทำงานแต่ละขั้นตอนไป

2. ปัจเจกบุคคลต้องเต็มใจที่จะร่วมมือกัน วิธีการจูงใจปัจเจกบุคคลต้องใช้สิ่งจูงใจต่าง ๆ เช่น เงิน วัตถุ ความอบอุ่น การมีส่วนร่วม อำนาจ ศักดิ์ศรี การยอมรับทางสังคม นอกจากนี้การจูงใจปัจเจกบุคคลต้องใช้หลายวิธีประกอบกัน เช่น บังคับ โฆษณา ให้การศึกษา

3. ฝ่ายบริหารต้องรู้จักใช้อำนาจอย่างเหมาะสม เช่น การส่งคำสั่งอย่างเป็นทางการเพื่อแจ้งให้สมาชิกทราบว่าควรปฏิบัติอย่างไร คำสั่งดังกล่าวจะได้รับการปฏิบัติตามและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกหรือไม่ จึงเป็นเรื่องที่ผู้รับคำสั่งจะตัดสินใจ ผู้รับคำสั่งจะทำตามคำสั่งก็ต่อเมื่อเข้าใจคำสั่ง เชื่อว่าคำสั่งนั้นไม่ขัดต่อเป้าหมายองค์การ คำสั่งนั้นสอดคล้องกับผลประโยชน์ของเขาและสามารถที่จะปฏิบัติตามคำสั่งนั้นได้

Barbara Gray (1989, p.185) นิยามความร่วมมือว่าหมายถึง กระบวนการที่ภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งมีมุมมองต่อปัญหาที่ต่างกัน สามารถแสวงหาทางออกร่วมกัน การรวมกันเป็นพันธมิตรโดยการร่วมมือกันเป็นมากกว่าการแลกเปลี่ยนทรัพยากร เนื่องจากเป็นการรวมมุมมองทรัพยากรทักษะ ความร่วมมือก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การคิดร่วมกันเพื่อวิเคราะห์และเพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหา ความคิดจะกลายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยผ่านความร่วมมือ นอกจากนี้ความร่วมมือยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีการทำงาน ความร่วมมือกันจะแข็งแกร่งขึ้นหากหุ้นส่วนมีความคล้ายคลึงกันโดยเฉพาะความคล้ายคลึงกันในการคิดและประเภทของบริการ

John-Steiner และคณะ (1998, p.776) ให้ความหมายของคำว่า ความร่วมมือ โดยกล่าวว่าความร่วมมือมิใช่เพียงการวางแผนหรือการตัดสินใจร่วมกันเท่านั้น แต่ความร่วมมือยังหมายความถึงการคิดร่วมกันขององค์การที่มากกว่าหนึ่งองค์การ เป็นการตกลงใช้ทรัพยากรอำนาจ และศักยภาพร่วมกัน

David Straus (2002, p.18) นิยามคำว่า ความร่วมมือ ว่าหมายถึง กระบวนการที่ประชาชนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม องค์การ ชุมชน เพื่อวางแผน สร้างสรรค์ แก้ปัญหา และตัดสินใจร่วมกัน

Russ Linden (2002, p.9) ได้กำหนดความหมายของคำว่า ความร่วมมือว่าตามรากศัพท์หมายถึง การร่วมแรง (Co-labor) ร่วมพยายามและร่วมเป็นเจ้าของผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้น โดยความร่วมมือนี้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลจากต่างองค์การ (หรือต่างหน่วยภายในองค์การเดียวกัน) ได้ร่วมกันดำเนินการบางสิ่งซึ่งต้องใช้ความพยายาม ทรัพยากรและการตัดสินใจร่วมกันรวมถึงร่วมเป็นเจ้าของผลผลิตหรือบริการสุดท้ายที่เกิดขึ้น

Robert Agranoff และ Michael McGuire (2003, p.4) ให้ความหมายของความร่วมมือไว้ว่า เป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้องค์การต่าง ๆ เข้ามาปฏิบัติงานร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาที่ศักยภาพขององค์การหนึ่งองค์การใดเพียงองค์การเดียวจะสามารถทำให้สำเร็จลุล่วงไปได้ หรือถ้าสามารถที่จะทำได้ก็อาจจะประสบความสำเร็จได้ยาก นอกจากนี้การสร้างความร่วมมือยังหมายถึงการค้นหาค้นหาหรือคิดค้นทางเลือกสำหรับกรแก้ไขปัญหาภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ที่มีอยู่ เช่น องค์ความรู้ เวลา งบประมาณและการแข่งขัน เป็นต้น

Lank E. (2006, pp.7-9) ให้ความหมายของ ความร่วมมือ ว่าหมายถึง การที่ องค์การมากกว่าหนึ่งองค์การดำเนินงานร่วมกันอย่างแท้จริง เพื่อบรรลุผลลัพธ์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือ หลายอย่าง โดยต้องเป็นผู้นำ ร่วมกันและเสริมสร้างฉันทามติให้เกิดขึ้น

Ann Marie Thomson และคณะ (2006, น.21-22) ให้ความหมายของความร่วมมือว่าหมายถึง ความร่วมมือเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์การทั้งความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการโดยการเจรจา การทา ความตกลง การบริหารข้อตกลงร่วมกัน

Peter Smith Ring and Andrew H.Van de Ven (cited in Ann Marie Thomson, 2006, p.23) นิยามคำว่าความร่วมมือ โดยทั้งสองกล่าวว่า ความร่วมมือหมายถึง กระบวนการที่ตัวแสดงที่มีอิสระมีปฏิสัมพันธ์ผ่านการเจรจาอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สร้างกฎเกณฑ์ โครงสร้างร่วมกัน รับผิดชอบในความสัมพันธ์และการปฏิบัติต่อกัน หรือตัดสินใจต่อ ประเด็นปัญหาร่วมกันกระบวนการดังกล่าวเป็นการแบ่งปันแนวปฏิบัติและผลประโยชน์ร่วมกัน

พัทธยา เนตรธรรานนท์ (2540, น.10) ให้ความหมาย ความร่วมมือ ไว้ว่าหมายถึง การกระทำกิจกรรมใด ๆ ในลักษณะของการมีส่วนร่วม ริเริ่ม ประสานงาน ช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายในกิจกรรมนั้น ๆ

ธีรภัทร แก้วจุนันท์ (2543, น.23) กล่าวว่า ความร่วมมือ หมายถึง พฤติกรรมของ บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปโดยมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ทั้งนี้พฤติกรรมด้านความร่วมมือนั้นมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความต้องการพื้นฐานของของบุคคล ไม่ว่าจะร่างกายหรือจิตใจ พฤติกรรมความร่วมมือเกิดจากความร่วมมือประสบความสำเร็จร่วมกัน โดยทุกคนไม่จำเป็นต้องดำเนินการให้บรรลุจุดมุ่งหมายเหมือนกัน แต่การที่ต่างคนต่างดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายจะมีผลให้กระบวนการนั้นได้มี ผลงานที่น่าพอใจและสามารถบรรลุเป้าหมายของแต่ละคนได้ในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกัน

สรุปความหมายของความร่วมมือได้ว่า หมายถึง การที่องค์การมากกว่าหนึ่ง องค์การเต็มใจร่วมกันทำงาน มีปฏิสัมพันธ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการจัดทำข้อตกลง ร่วมกัน กำหนดโครงสร้าง กฎเกณฑ์ การคิด การวางแผน การตัดสินใจ การกำหนดเป้าหมาย การเป็น ผู้นำ การบริหารข้อตกลง การแก้ปัญหา การใช้ทรัพยากร การใช้อำนาจ และการใช้ศักยภาพร่วมกัน รวมทั้งร่วมเป็นเจ้าของผลลัพธ์ร่วมกัน

2.1.2 สภาพเงื่อนไขที่นำไปสู่ความร่วมมือ

ความร่วมมือระหว่างองค์การต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ด้วยเหตุผลใดก็เหตุผลหนึ่ง เช่น การขาดแคลนทรัพยากร การขาดศักยภาพในการทำงาน ความต้องการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน นักวิชาการต่างประเทศหลายท่านได้กล่าวถึงปัจจัยหรือสภาพเงื่อนไขที่นำไปสู่ความร่วมมือ ดังนี้

Janet Weiss (cited in Ricardo S. Morse, 2005, p.9) กล่าวว่าปัจจัยภายนอกที่ทำให้เกิดความร่วมมือ ได้แก่ 1) การรับรู้ปัญหาาร่วมกันขององค์การที่เกี่ยวข้อง 2) การได้มาซึ่งทรัพยากรอันเกิดจากความร่วมมือ และ 3) ศักยภาพของหน่วยงานในการก่อให้เกิดความร่วมมือ

Beverly Cigler (cited in Ricardo S. Morse, 2005, pp.7-8) กล่าวถึงเงื่อนไขเบื้องต้นที่นำไปสู่ความร่วมมือไว้ 9 ประการ ได้แก่

- 1) Disaster Occurrence หรือ วิกฤต/ปัญหาที่กระตุ้นให้เกิดความร่วมมือ
- 2) Fiscal Stress หรือการขาดแคลนเรื่องงบประมาณ
- 3) Political Constituency for Cooperation หรือการสนับสนุนทางการเมือง
- 4) Supportive Capacity Building หรือ ความช่วยเหลือ/สนับสนุนทางการเงิน
- 5) Early and Continued Support by Elected Local Officials หรือ การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากนักการเมืองท้องถิ่น
- 6) Visible Advantages of Cooperation for Participating Governments หรือ ประโยชน์ที่เห็นได้ชัดจากการเข้าไปร่วมมือ
- 7) Existence of A Policy Entrepreneur or Sparkplug หรือ บุคคลหรือองค์กรที่สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือ
- 8) Early Focus on Visible, Effective Strategies หรือการเห็นความสำคัญกับการกำหนดแผนงานหรือยุทธศาสตร์ร่วมกัน
- 9) Emphasis On Collaborative Skills-Building หรือการเน้นการสร้างทักษะของความร่วมมือร่วมกัน

Eugene Bardach (cited in Ricardo S. Morse, 2005, pp.9-10) กล่าวว่า ผู้ให้บริการสาธารณะหรือที่เรียกว่า public manager ต้องพัฒนาวิถีคิดตามแนวทางยุคหลังระบบราชการ (Post-Bureaucratic Ways) เนื่องจากมีความต้องการทรัพยากร เช่น คน เงิน การอำนวยความสะดวกความร่วมมือ ภาวะผู้นำ และการสร้างความไว้วางใจเป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จของความร่วมมือ

Russ Linden (2002, pp.3-6) กล่าวว่า ความร่วมมือ มีองค์ประกอบ ได้แก่

- 1) The Basics การมีส่วนร่วมของประชาชน มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน มี Champion ช่วยทำให้ความร่วมมือมีความเป็นไปได้
- 2) Trusting Relationships การให้ความสำคัญต่อหลักการความไว้วางใจ
- 3) Developing High Stakes การมีประเด็นที่มีความรุนแรงเพียงพอที่จะจูงใจให้เกิดความร่วมมือกัน

4) Creating a Constituency for Collaboration การมีหน่วยงานเข้ามาร่วมมือกันในการทำงาน

5) Building Collaborative Leadership การสร้างผู้นำเพื่อประสานให้ความร่วมมือระหว่างองค์กรต่าง ๆ ดำเนินไปได้

Michael McGuire (2006, p.34) ระบุถึงปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการสร้างความร่วมมือ ไว้ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) นับตั้งแต่ยุคของเกษตรกรรม ยุคสังคมอุตสาหกรรม จนปัจจุบันเป็นยุคของสังคมข่าวสารและสารสนเทศ (Information Age) ซึ่งก่อให้เกิดโครงสร้างที่แผ่กระจายสามารถเชื่อมโยงข้ามผ่านขอบเขตและหน้าที่ขององค์กรได้ ส่งผลให้เกิดโลกที่มีความหลากหลายเป็นอย่างสูง อำนาจจึงกระจุกกระจาย ไม่รวมศูนย์แบบเดิม รวมทั้งสังคมโลกต้องการความเป็นอิสระและความเป็นปัจเจกชนเป็นอย่างสูง ด้วยเหตุเหล่านี้จึงก่อให้เกิดยุคของเครือข่ายและความร่วมมือ

2) รูปแบบปัญหา (Type of Problem) ปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ ที่ภาครัฐต้องเผชิญ ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้โครงสร้างราชการ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาเรื่องการดูแลสุขภาพอนามัย การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ไม่มีแนวทางในการแก้ไขที่ชัดเจน หรือไม่มีทางที่จะแก้ไขได้อย่างสมบูรณ์และยั่งยืน จึงมีความต้องการกลไกที่มีความแตกต่าง โดยต้องมีความยืดหยุ่น มีความกว้างขวาง สามารถปรับตัวและดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้

ขณะที่ John M. Bryson และคณะ (2006, pp.45-46) จำแนกสภาพเงื่อนไขความเป็นมา (Initial Conditions) ที่ก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กรออกเป็น 3 ประการ ประกอบไปด้วย

1) สภาพแวดล้อม (Environmental Factors) การดำเนินงานบนความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับเงื่อนไขจากสภาพแวดล้อม ซึ่งทำให้แต่ละองค์กรไม่สามารถปฏิเสธการดำเนินงานร่วมกับองค์กรอื่น ๆ ได้ สภาพแวดล้อมขององค์กรมีความซับซ้อนและซับซ้อนที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้จำเป็นต้องสร้างความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรเพื่อลดทอนความไม่แน่นอนและเพื่อเพิ่มเสถียรภาพให้แก่องค์กร

2) การดำเนินงานที่ล้มเหลวของแต่ละภาคส่วน (Sector Failure) ส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กรขึ้นมา คือ ความพยายามของแต่ละองค์กรที่ล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาสาธารณะ ซึ่งการดำเนินงานที่ล้มเหลวของแต่ละภาคส่วน (Sector Failure) เป็นสถานการณ์ที่องค์กรหรือในภาคส่วนเดียวพยายามที่จะแก้ไขปัญหาสาธารณะ ซึ่งต้องเผชิญกับความเหนียวยากและพบว่าจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในการดำเนินงาน เนื่องจากสภาพสังคมโดยทั่วไป ภาคส่วน

ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรที่หวังผลกำไร และองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร ต่างก็มีจุดแข็งและจุดอ่อนที่แตกต่างกัน ซึ่งถ้าเข้ามาร่วมมือกันจะสามารถช่วยเสริมหรือลดทอนจุดอ่อนหรือความล้มเหลวของภาคส่วนอื่น ๆ ได้

3) เหตุปัจจัยโดยตรงที่ก่อให้เกิดความร่วมมือ (Direct Antecedents of Collaboration Formation) นอกเหนือจากสภาพแวดล้อมและการดำเนินงานที่ล้มเหลวของแต่ละภาคส่วนแล้ว ยังมีสภาพเงื่อนไขอื่น ๆ ที่มีผลต่อการทำให้เกิดความร่วมมือ ซึ่งประกอบไปด้วยหลักสำคัญ 3 ประการ คือ

1. องค์กรนายหน้า (Brokering Organization) เป็นองค์กรที่มีพลังอำนาจได้เข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ (Sponsors) หรือได้ทุ่มเทความตั้งใจในประเด็นปัญหาสาธารณะ เพื่อให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นพ้องต้องกันในเรื่องปัญหานั้น ๆ หรือผู้ชี้แนะ ในการประชุม (Convener) ซึ่งเป็นผู้ได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำ ในการขยายขอบเขตการดำเนินงานจากภาคส่วนต่าง ๆ สามารถเอื้ออำนวยให้เกิดการก่อรูปความร่วมมือขึ้นมาได้ ทั้งนี้ผู้ชี้แนะ ในการประชุมอาจจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือองค์กรที่มีพลังอำนาจก็ได้

2. ข้อตกลงทั่วไปเกี่ยวกับปัญหา เป็นกลไกการเชื่อมโยงที่สำคัญ เนื่องจากข้อตกลงสามารถช่วยให้เกิดความชัดเจนในผลประโยชน์ที่แต่ละฝ่ายจะได้รับบนความร่วมมือของแต่ละองค์กรที่ร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหา

3. บทบาทของความสัมพันธ์พื้นฐานแต่เดิมและเครือข่ายที่เป็นอยู่ถือเป็นระดับของความแน่นแฟ้นเชิงโครงสร้าง (Degree of Structural Embeddedness) ที่มีความสำคัญเนื่องจากความสัมพันธ์จะทำให้หุ้นส่วนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดความไว้วางใจ ซึ่งที่ผ่านมาโดยมากหุ้นส่วนที่มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงบวก กลไกทางสังคมนี้จะก่อให้เกิดการประสานงานและการแลกเปลี่ยนที่มีความปลอดภัยบนความไว้วางใจ แต่ถ้าหากไม่มีความสัมพันธ์มาแต่เดิม ก็จำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ให้เพิ่มมากขึ้น โดยอาจจะเริ่มจากทีละเล็กทีละน้อย หรือเริ่มต้นจากข้อตกลงอย่างไม่เป็นทางการที่ไม่จำเป็นต้องใช้ความเชื่อใจกันมากนัก

นอกจากนั้น Donna Wood and Barbara Gray (1991) กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความร่วมมือไว้หลายประการ ได้แก่ ระดับการพึ่งพากัน ความต้องการทรัพยากรและการปันความเสี่ยงการขาดแคลนทรัพยากร ความพยายามในการร่วมมือที่มีมาก่อนหน้า สถานการณ์ที่หุ้นส่วนต้องการทรัพยากรที่หุ้นส่วนอีกรายมี ความซับซ้อนของปัญหา

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการต้องร่วมมือกัน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความซับซ้อนของปัญหา สภาพแวดล้อม ความล้มเหลวในการดำเนินงาน การมีผู้สนับสนุน การมีข้อตกลงร่วมกัน ความสัมพันธ์ที่มีการแต่เดิม ความต้องการทรัพยากร และการปันความเสี่ยง

2.1.3 กระบวนการความร่วมมือ (Process of Collaboration)

เมื่อองค์กรต่าง ๆ ต้องแสวงหาความร่วมมือเนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น สิ่งแวดล้อม ทรัพยากร ศักยภาพ เป็นอาทิ เมื่อองค์กรได้มาร่วมมือกันแล้ว องค์กรต่าง ๆ ต้องสร้างข้อตกลงบริหารข้อตกลงร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการความร่วมมือมีลักษณะเป็นวงจร

ดังที่ Robert Agranoff (2006, p.56) ได้แสดงความเห็นไว้ว่า เครือข่ายในการจัดการภาคสาธารณะ คือ การสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกัน (Collaborative Connections) ดังนั้น การสร้างความร่วมมือที่เกิดขึ้นภายใต้เครือข่ายต่าง ๆ ล้วนมีความเหมือนหรือแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามหากพิจารณาให้ดี ๆ อาจกล่าวได้ว่าเครือข่าย (Networks) และ กระบวนการความร่วมมือ จำเป็นต้องดำเนินควบคู่ไปด้วยกัน อีกทั้งยังไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้อย่างชัดเจนนักวิชาการได้กล่าวถึงกระบวนการความร่วมมือไว้ ดังนี้

Robert Agranoff และ Michael McGuire (2003, p.4) นิยาม “กระบวนการความร่วมมือ” ไว้ว่า เป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้องค์กรต่าง ๆ หันมาปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาที่ไม่สามารถทำให้ประสบความสำเร็จลุกล่งไปได้ด้วยศักยภาพของขององค์กรเพียงองค์กรเดียว หรือถ้าสามารถทำได้ก็อาจจะประสบความสำเร็จได้ยาก นอกจากนี้ กระบวนการความร่วมมือยังถือว่าเป็นการเข้ามามีบทบาทของผู้เล่นที่หลากหลาย ในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน ซึ่งภายใต้บริบทของการสร้างความร่วมมือ ต้องมีการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งร่วมกันหาข้อตกลง (Reacting Agreement) มากกว่าเป็นแค่การดำเนินการตัดสินใจ (Decision) เพียงอย่างเดียว ซึ่งความพยายามในการหาข้อตกลงร่วมกันนั้นควรวางอยู่บนฐานของความพยายามที่จะสร้างความสมานฉันท์ที่เกิดขึ้น (Consensus-Based) และที่สำคัญที่สุดบทบาทของผู้เล่นแต่ละคนหรือองค์กร แต่ละองค์กรล้วนเป็นไปในลักษณะของการเป็นพันธมิตร (Partners) ไม่ใช่เป็นไปในลักษณะของผู้บังคับบัญชา (Superior) และ ผู้ใต้บังคับบัญชา (Subordinate) (Robert Agranoff, 2006, p.59)

จากความหมายของกระบวนการความร่วมมือข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการความร่วมมือ ประกอบไปด้วยประเด็นหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

1. จำนวนของผู้เล่นหรือองค์กรที่จะเข้าร่วมต้องมีมากกว่าหนึ่ง
2. มีการสร้างความสัมพันธ์ ต้องเป็นไปในลักษณะของพันธมิตร
3. มีการเรียนรู้ร่วมกัน
4. มีการร่วมกันหาข้อตกลง ทั้งนี้การร่วมกันหาข้อตกลงต้องตั้งอยู่บนฐานความ

สมานฉันท์

Ann Marie Thomson และ Ted Miller (2002) ทำ การวิจัย และพบว่า กระบวนการความร่วมมือมีหลายมิติ ได้แก่ 1) มิติด้านการปกครอง ประกอบด้วย การตัดสินใจร่วมกัน เกี่ยวกับกฎระเบียบ ซึ่งประกอบด้วย การเจรจาและการทำความเข้าใจร่วมกัน 2) มิติด้านการบริหาร ผู้เกี่ยวข้องในเครือข่ายมีหลากหลายและมีบทบาทแตกต่างกัน เช่น ส่งเสริมสนับสนุน อำนวยความสะดวก สนับสนุนการเงิน โดยแต่ละคนมาร่วมมือกันเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน 3) มิติด้านความเป็นอิสระ ซึ่งหมายถึงการผสมผสานผลประโยชน์ส่วนตนเข้ากับผลประโยชน์ส่วนรวม 4) มิติด้านการปันข้อมูลที่ เกิดประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากเป็นการพึ่งพาซึ่งกันและกัน 5) มิติการแลกเปลี่ยนและการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน หรือการสร้างแนวปฏิบัติร่วมกัน

นอกจากนี้ พฤต เอมมานูเอล ไบระหมาน ได้ประมวลแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการความร่วมมือจากนักวิชาการหลายท่าน และได้นำมาเสนอเพิ่มเติมว่า กระบวนการความร่วมมือที่เกิดขึ้นสามารถพัฒนาและจะก้าวหน้าต่อไปได้นั้นต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขหลายประเภทด้วยกัน ได้แก่ (พฤต เอมมานูเอล ไบระหมาน, 2552, น.23-24)

1) ต้องเริ่มต้นด้วยการวางเป้าหมายร่วมกัน (Common Aims) และมีรายละเอียดที่ชัดเจนหรือมีการแลกเปลี่ยนเป้าหมายซึ่งกันและกัน (Goal Sharing) เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน

2) ต้องมีการไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Trust)

3) ต้องมีการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันต้องมีการพัฒนาองค์การร่วมกันด้วย ทั้งนี้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่สามารถนำมาใช้ได้ดังที่ได้นำ เสนอมานั้น ยกตัวอย่างเช่น การใช้จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) การประชุมทางไกล (Teleconference) การจัดการฐานข้อมูลร่วมกัน (Web-Based Geographic Information System) ตลอดจนการมีเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจอื่น ๆ (Decision-Support Software)

4) ต้องมีการเปิดกว้างทางความคิด (Openness) เพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ตลอดจนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเจรจาพูดคุยเกี่ยวกับประเด็นปัญหา รวมทั้งข้อผิดพลาดต่าง ๆ ที่แต่ละคนต้องประสบ

5) มีการสร้างปฏิสัมพันธ์ระยะยาวร่วมกัน (Long-Term Interaction)

Peter Smith Ring และ Andrew H. Van De Ven (Cite in Ann Marie Thomson, Jame L. Perry, 2006, pp.22-23 ; พรภณ พงษ์เพชร, 2553, น.30-32) ได้นำเสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการความร่วมมือไว้ ดังนี้

1) การเจรจา (Negotiation) การที่องค์กรต่าง ๆ จะมาร่วมมือกันได้ ต้องมีการเจรจาหรือมีการต่อรองทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงการสร้างความเข้าใจและการรับรู้ให้ตรงกันอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มที่จะก่อให้เกิดการยอมรับร่วมกันต่อไป หากการเจรจาร่วมกันเกิดผลประโยชน์ต่างตอบแทนด้วยกันทุกฝ่าย องค์กรต่าง ๆ ที่เข้าร่วมก็จะดำเนินการต่อไปพร้อมทั้งนำไปสู่การตกลงยอมรับซึ่งกันและกัน

2) การตกลงยอมรับ (Commitment) เป็นการสร้างการตกลงยอมรับร่วมกันเพื่อการดำเนินการในอนาคต ผ่านการปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ทั้งการจัดทำ สัญญาที่เป็นทางการ สัญญาความเชื่อมั่นทางใจ และความสามารถในการจัดการปัญหากรณีที่ต้องการไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินการ

3) การดำเนินการ (Implementation) เป็นการปฏิบัติตามข้อตกลงที่เกิดขึ้นร่วมกันผ่านบทบาทขององค์กรและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งควรเป็นการดำเนินการที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่ร่วมมือกัน

4) การประเมิน (Assessment) เป็นการประเมินบนพื้นฐานของกระบวนการทั้ง 3 ขั้นตอนข้างต้นว่าตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันหรือไม่ ถ้าหากประเมินแล้วพบว่าข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกันไม่ได้ถูกนำไปปฏิบัติอย่างมีผล ประโยชน์ต่างตอบแทนต่อกัน ผู้มีส่วนร่วมต่าง ๆ ก็จะเริ่มดำเนินการเจรจาใหม่หรือสร้างข้อตกลงร่วมกันใหม่ ทั้งนี้การเรียกร้องหรือออกจากความร่วมมือขึ้นอยู่กับมุมมองในการเชื่อมโยงต่อกันในความร่วมมือว่ามีมากน้อยเพียงใดและการรักษาความร่วมมือให้ยั่งยืนก็อาจจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานที่นอกเหนือจากโครงสร้างเชิงสถาบันที่เป็นทางการ

ขณะที่ Robert Agranoff (2007, p.26) และ Michael McGuire (2006, p.37) ได้กล่าวถึงกระบวนการความร่วมมือซึ่งสามารถเสริมกับแนวคิดของ Peter Smith Ring และ Andrew H. Van De Ven ทำให้เห็นกระบวนการความร่วมมือที่ชัดเจนขึ้น ดังนี้

1) การกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือ (Activation) ความร่วมมือจะเกิดขึ้นจำเป็นต้องมีการสรรหาบุคคลที่เหมาะสมและทรัพยากรที่จำเป็นต่อการบรรลุเป้าหมายของการดำเนินงาน บุคคลที่เหมาะสมในที่นี้หมายถึงบุคคลที่ครอบครองทรัพยากรที่จำเป็นต่อการจัดทำนโยบาย เช่น งบประมาณ ความรู้ ข้อมูล ความชำนาญ เป็นต้น

2) การวางกรอบความร่วมมือ (Framing) เป็นการสร้างให้เกิดกรอบความร่วมมือในการดำเนินงานร่วมกัน จุดมุ่งหมายในภาพรวมของการสร้างความร่วมมือ คือ การวางแผนยุทธศาสตร์จากผู้ที่เข้าร่วมในเครือข่ายความร่วมมือนี้

3) การระดมความร่วมมือ (Mobilization) เป็นการดำเนินงานให้บรรลุถึงข้อตกลงและเกิดการปฏิบัติร่วมกัน รวมทั้งการได้รับการสนับสนุนทั้งจากคนภายนอกและภายในเครือข่ายความร่วมมือด้วย

4) การสนธิความร่วมมือ (Synthesizing) เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเอื้ออำนวยเพื่อให้เกิดการสร้างสัมพันธ์ภาพที่สร้างความไว้วางใจและส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน

ขณะที่ John M. Bryson และคณะ (2006, pp.46-48) ได้แบ่งกระบวนการในการดำเนินงานความร่วมมือออกเป็น 6 ด้าน ประกอบด้วย

1) การบุกเบิกเพื่อก่อให้เกิดข้อตกลงเบื้องต้น (Forging Initial Agreement) เป็นการสร้างความตกลงอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับองค์ประกอบของภารกิจ และกระบวนการของความร่วมมือ ซึ่งข้อดีของการสร้างข้อตกลงคือทำให้สามารถตรวจสอบได้

2) การสร้างภาวะผู้นำ (Building Leadership) ในกระบวนการความร่วมมือมักจะทำให้เกิดบทบาทที่หลากหลายของผู้นำ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยบทบาทหลัก ๆ ของภาวะผู้นำ จะประกอบด้วย 2 ลักษณะคือเป็นผู้อุปถัมภ์ (Sponsors) ซึ่งถือเป็นบุคคลที่มีอำนาจสูงสุดรวมถึงมีอำนาจหน้าที่และสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ แม้ว่าจะไม่ได้สัมผัสการดำเนินงานประจำวันอย่างใกล้ชิด ส่วนบทบาทอีกลักษณะหนึ่งคือเป็นผู้สนับสนุนทุ่มเท (Champions) กล่าวคือเป็นผู้นำที่มุ่งมั่นอย่างจริงจังในการดำเนินงานความร่วมมือ รวมถึงการใช้ทักษะความสามารถเพื่อช่วยให้ความร่วมมือได้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การกระจายตำแหน่งผู้นำ ที่เป็นทางการก็มีความสำคัญ กล่าวคือ หากหุ้นส่วนที่มีพลังอำนาจสูงได้รับตำแหน่งผู้นำสูงสุด หุ้นส่วนที่มีพลังอำนาจน้อยอาจเรียกร้องหลักประกันอื่น ๆ เพื่อให้สามารถผลักดันผลประโยชน์ในความร่วมมือได้ และเนื่องจากผู้นำในความร่วมมืออาจสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันอยู่ตลอดเวลา หุ้นส่วนในความร่วมมือจึงจำเป็นต้องได้รับแรงกระตุ้นส่งเสริม เพื่อให้พร้อมต่อการรับช่วงเป็นผู้นำและเพื่อรักษาความร่วมมือให้มีความยั่งยืน

3) การสร้างความถูกต้องชอบธรรม (Building Legitimacy) ถือเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นต่อเครือข่ายในฐานะรูปแบบหนึ่งที่สามารถถึงการสนับสนุนทรัพยากรทั้งจากภายในและภายนอก รวมถึงการสร้างความถูกต้องชอบธรรมของเครือข่าย เพื่อให้เครือข่ายเป็นที่ยอมรับทั้งจากบุคคลภายในและภายนอก รวมถึงการสร้างควมไว้วางใจให้เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกที่มีการสื่อสารกันอย่างอิสระภายในเครือข่าย

4) การสร้างความไว้วางใจ (Building Trust) การสร้างความไว้วางใจถือเป็นสิ่งสำคัญในความร่วมมือ ซึ่งสามารถเอื้ออำนวยให้ความร่วมมือสามารถดำเนินการไปได้ และสามารถยึดโยงบุคคลต่าง ๆ ให้ดำเนินการร่วมกันได้ ความไว้วางใจมีทั้งในระดับบุคคล ความสามารถขององค์กร และความคาดหวังในผลการดำเนินการ โดยที่ความไว้วางใจนี้สามารถสร้างขึ้นได้จากการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้และการแสดงความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์ รวมถึงการมีเจตนาที่ดีและปฏิบัติตามภาระหน้าที่ที่มี ซึ่งความไว้วางใจนี้ก่อให้เกิดความต้องการในความสำเร็จของความร่วมมือได้อย่างต่อเนื่อง

5) การบริหารจัดการความขัดแย้ง (Managing Conflict) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในความร่วมมือมักจะเกิดขึ้นจากความแตกต่างกันในจุดมุ่งหมายและความคาดหวังของหุ้นส่วน นอกจากนี้ ความแตกต่างในมุมมองทางยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ รวมถึงระดับภารกิจของความร่วมมือ ก็อาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งด้วย ดังนั้นการบริหารจัดการความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องสำคัญโดยเฉพาะผู้สร้างความร่วมมือจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรลงไปให้ผู้มีส่วนร่วมทั้งหลาย เพื่อสร้างการก้าวเดินที่เท่าเทียมกัน

6) การวางแผน (Planning) การวางแผนในความร่วมมือมี 2 แนวคิดซึ่งแตกต่างกันกล่าวคือ แนวคิดแรกที่เน้นการปรึกษาหารือ การวางแผนอย่างเป็นทางการในฐานะที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จในอนาคต เน้นการสร้างความชัดเจนในพันธกิจ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ ซึ่งแนวคิดนี้มักจะปรากฏในความร่วมมือที่ได้รับหน้าที่ให้ดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ส่วนอีกแนวคิดหนึ่งคือความเข้าใจอย่างชัดเจนในพันธกิจ เป้าหมาย บทบาท ขั้นตอนการดำเนินงาน ซึ่งจะปรากฏอยู่ตลอดเวลาในขณะที่มีการติดต่อสัมพันธ์ทั้งในระดับบุคคล กลุ่มและองค์กร แต่ไม่ว่าจะแนวคิดใดประเด็นที่สำคัญที่สุดสำหรับการวางแผนคือการให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

นอกจากนี้ กระบวนการวางแผนจำเป็นต้องใช้การสร้างความไว้วางใจและกำลังความสามารถเพื่อจัดการกับความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า จากกระบวนการความร่วมมือดังกล่าว หากสรุปมิติของกระบวนการร่วมมือ จะประกอบด้วย

1. มิติด้านการปกครองหรือด้านโครงสร้าง ได้แก่ การกำหนดกฎระเบียบ การเจรจา การตัดสินใจ การสรรหาบุคคลที่มีศักยภาพ การสร้างพันธะสัญญา มิติดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้การบริหารเกิดขึ้นตามมา

2. มิติด้านการบริหารหรือกระบวนการ ได้แก่ การวางแผน การกำหนดเป้าหมาย การสนับสนุนด้านการเงิน การสนับสนุนด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร การสร้างแนวปฏิบัติ การอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การจัดการความขัดแย้ง และการประเมินผล

การร่วมมือกันระหว่างกลุ่มบุคคล (Micro) การร่วมมือกันระหว่างองค์กร (Meso) และ การร่วมมือกันในระหว่างสถาบันหรือภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม (Macro Societal level) ดังนี้

การประสานงานกัน (Co-ordination) คือ ปฏิสัมพันธ์ในเชิงความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแสดงในระดับองค์กร ซึ่งการประสานการทำงานมีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินการบางอย่างร่วมกัน โดยการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรนั้น ปรากฏในหลายลักษณะ มีทั้งที่เป็นการประสานงานระหว่างหน่วยย่อยภายในองค์กรเดียวกัน (Intra-) การประสานงานระหว่างองค์กรต่างสังกัดหรือต่างภาคส่วนกัน (Intra-organizational arrangement) ซึ่งจำนวนภาคีที่เข้ามาประสานการทำงานร่วมกันอาจเป็นการประสานการทำงานระหว่าง 2 องค์กร (Bi-) หรือ การประสานการทำงานระหว่างหลายองค์กร (Multiple-) การปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบการประสานความร่วมมือกันในระดับองค์กรนี้อาจเกิดขึ้นระหว่างองค์กรจากต่างภาคส่วนกัน (Sectors) หรือระหว่างองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ในภาคส่วนเดียวกัน (Subsectors) ของสังคม

ประสานความร่วมมือ (Co-operation) คือ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในเชิงสถาบันทางสังคม (Societal institution) ในลักษณะการประสานความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มเครือข่ายองค์กรที่อยู่ต่างภาคส่วนกัน ได้แก่ ภาครัฐ กลุ่มสมาคมธุรกิจเอกชนในภาคตลาด เครือข่ายภาคสังคม ดังเช่น การประสานความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระหว่างตัวแสดงภาคธุรกิจอย่างกลุ่มสมาคมผู้ประกอบการอุตสาหกรรม หรือสมาคมหอการค้า กับตัวแสดงภาครัฐ เช่น กระทรวงต่าง ๆ ในรูปแบบ “ภาคีหุ้นส่วนภาครัฐกับภาคเอกชน” (Public-Private Partnership: PPP) การประสานความร่วมมือในการดำเนินงานร่วมกันระหว่างสถาบันหรือองค์กรต่างภาคส่วนนี้ มักดำเนินไปโดยอาศัยกลไกการบริหารปกครองระดับชาติ เช่น ระเบียบ กฎหมาย มติคณะรัฐมนตรี หรือบางกรณีอาจดำเนินการภายใต้กลไกความร่วมมือระดับเหนือรัฐ และระหว่างประเทศ เช่น สนธิสัญญา ข้อตกลงในระดับโลก (Global Agreements) กลไกการแข่งขันระหว่างประเทศ เป็นต้น

ร่วมมือกันทำงาน (Collaboration) คือ ปฏิสัมพันธ์ในเชิงความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแสดงระดับบุคคล กลุ่มคนที่เข้ามามีมือกันทำงานนั้น ประกอบด้วยบุคลากรจากต่างองค์กร ต่างหน่วยงาน หรือคนละภาคส่วนกัน การเข้ามามีมือกันดำเนินการกิจดำเนินไปภายใต้การจัดโครงสร้างความสัมพันธ์และการจัดองค์กรที่เป็นทางการ เช่น การเข้ามามีมือกันจัดตั้งเป็นคณะทำงาน (Working group) หรือร่วมกันตั้งทีมงานโครงการ (Project) ที่ประกอบขึ้นจากบุคลากรตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การเข้ามามีมือกันทำงาน มีเป้าหมายเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนภารกิจให้บรรลุเป้าหมายที่ทุกฝ่ายได้ร่วมกันกำหนดขึ้น

2.2 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือการปฏิบัติ ร่วมประเมิณผล และร่วมกับประโยชน์กัน ทั้งนี้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วม โคเฮน และ อัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff. 1977, p.61 อ้างถึงใน จิราภรณ์ ภูซันเงิน, 2559, น.9) ได้อธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในแง่ของรูปแบบของการมีส่วนร่วม โดยได้แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งเป็น การตัดสินใจตั้งแต่ระยะเริ่มการตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม และการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโดยการให้มีการสนับสนุนทางด้าน ทรัพยากรการเข้าร่วมในการบริการร่วมมือ รวมทั้งการเข้าร่วมแรงร่วมใจ การมีส่วนร่วมในการรับ ผลประโยชน์ ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุทางสังคม หรือโดยส่วนร่วม การมีส่วนร่วมในการ ประเมิณผล ซึ่งนับเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการ ปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

ไคลน์ (Klein 1995, p.17-18 อ้างถึงในจิราภรณ์ ภูซันเงิน, 2559, น.10) ได้แบ่งวิธีไว้ 12 ขั้นตอน คือ การร่วมประชุม เป็นการร่วมอภิปราย หรือเนื้อหาสาระของการวางแผนพัฒนาหรือ การจัดทำแผนโดยตรง การถกเถียง เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกันตามวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อให้ทราบถึงผลดี ผลเสียในกรณีต่าง ๆ การให้คำปรึกษาแนะนำ วิธีการนี้ประชาชนต้องเข้าร่วมเป็น กรรมการในคณะกรรมการบริหารโครงการ เพื่อให้ความมั่นใจว่ามีเสียงประชาชนที่ถูกผลกระทบ เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และร่วมในการตัดสินใจและการวางแผน การสำรวจ วิธีการสำรวจความคิดเห็น ของประชาชน ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นในกรณีต่าง ๆ การประสานงานร่วมกัน เป็นกรรมวิธีที่ประชาชนเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเข้าไปร่วมการ บริหารงานและการจัดการ หรืออาจจะเป็นรูปเข้าร่วมในคณะกรรมการที่ปรึกษาจากฝ่ายประชาชน การสัมภาษณ์ หรือการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำและประชาชน ผู้ได้รับผลกระทบ เพื่อหา ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น การจัดทัศนศึกษาไปยังจุดหรือ บริเวณที่จะมีการก่อสร้าง หรือการจัดทำโครงการพัฒนาเพื่อการสำรวจ และตรวจสอบข้อเท็จจริง ก่อนร่วมตัดสินใจ การไต่สวนสาธารณะ เป็นการไต่สวนข้อมูลจากประชาชน โดยเปิดโอกาสให้ ประชาชนทุกคน และทุกกลุ่มในสังคม ได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อกฏระเบียบ และนโยบาย ประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญของรัฐบาล ซึ่งมีผลกระทบต่อประชาชนโดยรวม การสาธิต เป็นการใช้เทคนิค การสื่อสารทุกรูปแบบ เช่น โปสเตอร์ แผ่นพับ วิทยู โทรทัศน์ สไลด์ แผนที่ และหุ่นจำลอง เพื่อ เผยแพร่ข่าวสารจากรัฐสู่ประชาชน ให้ประชาชนได้รับรู้ข่าวสารอย่างทั่วถึงกัน การเลือกตั้งผู้แทน ประชาชน การพิจารณาผู้แทนของสังคม ทำได้โดยการปรึกษาหรือประสานงานร่วมกัน สัมภาษณ์

ร่วมประชุมและถกเถียงกัน การออกเสียงประชามติโดยตรง เป็นการตอบคำถามของรัฐบาลโดยประชาชน ให้ประชาชนทุกคนออกความคิดเห็นโดยตรงต่อรัฐบาล ในกรณีที่รัฐบาลมีคำถามที่สำคัญมากและต้องการให้ทุกคนในสังคมเป็นผู้ตัดสินแทนรัฐบาล และการรายงานผล การรายงานผลมักกระทำในขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการวางแผน และจัดทำแผน ผลของการตัดสินใจในกระบวนการวางแผน จนถึงขั้นของการจัดทำแผนและโครงการถูกส่งกลับไปยังประชาชนในท้องถิ่น เพื่อการถามซ้ำความแน่ใจของท้องถิ่นอีกครั้งก่อนตัดสินใจทำโครงการ ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นพิจารณาอีกครั้ง หากต้องการเปลี่ยนจะได้แก้ไขในพื้นที่

บราวน์ (Brown, 1988, p.153 อ้างถึงในจิราภรณ์ ภูษินเงิน, 2559, น.11) กล่าวว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสังคมอย่างแข็งขันและไม่แข็งขันจะมีฐานะที่แตกต่างกันออกไป แนวความคิดที่เขาคาดหวังให้เข้าร่วมกิจกรรมบางอย่างแข็งขันมากกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคม (การศึกษา อาชีพ และรายได้สูง) มักจะเข้าร่วมกิจกรรมบางอย่างแข็งขันมากกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำ สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง รูปแบบของการมีส่วนร่วม โดยได้แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การร่วมประชุม เป็นการร่วมแก้ปัญหา หรือเนื้อหาสาระของการวางแผน พัฒนาหรือการจัดทำแผนโดยตรง การถกเถียง เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกันตามวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อให้ทราบถึงผลดี ผลเสียในกรณีต่าง ๆ การให้คำปรึกษาแนะนำ วิธีการนี้ประชาชนต้องเข้าร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหารโครงการ เพื่อให้ความมั่นใจว่ามีเสียงประชาชนที่ถูกผลกระทบเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และร่วมในการตัดสินใจและการวางแผน การสำรวจ วิธีการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นในกรณีต่าง ๆ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสังคมอย่างแข็งขันและไม่แข็งขันจะมีฐานะที่แตกต่างกันออกไป แนวความคิดที่เขาคาดหวังให้เข้าร่วมกิจกรรมบางอย่างแข็งขันมากกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคม มักจะเข้าร่วมกิจกรรมบางอย่างแข็งขันมากกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำ

ระดับของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, น.17 อ้างถึงในจิราภรณ์ ภูษินเงิน, 2559, น.13) ได้กล่าวถึงระดับของการมีส่วนร่วมตามหลักการทั่วไปว่าแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ

1. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน
2. การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร
3. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดยแบ่งเป็น 3 กรณีแล้วแต่กิจกรรมในตนอยู่ในขั้นตอนใดต่อไป นี้ ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจ เท่ากับเจ้าของโครงการ และตนมีน้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ
4. การมีส่วนร่วมทำ คือ ร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด

5. การมีส่วนร่วมสนับสนุนคืออาจไม่มีโอกาสร่วมทำ แต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ

นอกจากนี้ ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นให้ไปตามแนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้แบ่งไว้ดังนี้ 1. ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา 2. ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร ประกอบด้วยการร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลัง การวางแผนแก้ไขปัญหาเป็นเรื่อง ๆ การร่วมระดมความคิดเห็น ถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อ แก้ไขปัญหาที่วางแผนนั้น การร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ การร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ การร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงานและ การร่วมรับผลประโยชน์/หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

สรุปได้ว่า การสร้างการมีส่วนร่วม อาจทำได้หลายระดับและหลายวิธีซึ่งบางวิธีสามารถทำได้ง่าย ๆ แต่บางวิธีก็ต้องใช้เวลาขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่ายและความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาทักษะและศักยภาพควบคู่กันไปด้วย

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้นมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา (อ้างถึงในจิราภรณ์ ภู่อ้นเงิน, 2559, น.14)

ขั้นตอนนี้เป็นส่วนสำคัญที่สุดเพราะถ้าชาวชนบทยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและค้นหาสาเหตุของปัญหาด้วยตัวเอง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์เพราะชาวชนบทจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น เนื่องจากชาวชนบทเป็นผู้อยู่กับปัญหาและรู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่มนุษย์จะมองปัญหาของเขาได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อมีคนมาช่วยเขาวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหานั้น เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนานี้เองที่ทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นกระจกเงาผู้คอยสะท้อนภาพหรือเป็นจิตแพทย์ผู้คอยชักชวนให้ชาวชนบทมองเห็นภาพของปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาด้วยตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการวิเคราะห์ชุมชน ที่ต้องการทราบปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน คืออะไร สาเหตุของปัญหาและความต้องการเป็นอย่างไร จึงวางแผนดำเนินการแก้ไขปัญหาในขั้นต่อไป สิ่งสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์ชุมชนคือ ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชน ถ้าหากประชาชนมีส่วนร่วมมากเท่าใด การทราบคำตอบของปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ย่อมจะมีมากขึ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ถ้าหากปัญหาและความต้องการมีหลายอย่างในขณะเดียวกัน จะต้องเรียงลำดับความสำคัญ

ของปัญหาและความต้องการ ซึ่งจะต้องสำรวจและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ตามความต้องการของประชาชนในชุมชน การศึกษาสาเหตุของปัญหา เป็นการค้นหาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลต่าง ๆ เป็นพื้นฐานประกอบการวิเคราะห์ ซึ่งวิธีการหาสาเหตุของปัญหาและความต้องการในชุมชนนั้นมีหลายวิธีได้แก่ การสังเกตการศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิหลังของชุมชน การสัมภาษณ์ เป็นต้น และการศึกษาลู่ทางในการแก้ไขปัญหา มีการวางแผนการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อหาลู่ทางในการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน ซึ่งมีหลายวิธีได้แก่ การประชุมวิเคราะห์และสรุประหว่างผู้สำรวจเก็บข้อมูล ผู้ปฏิบัติงานในชุมชนและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อที่จะดำเนินการวางแผนในการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยวิธีการนี้ ประชาชนไม่ได้มาเกี่ยวข้องด้วยการประชุมวิเคราะห์และสรุประหว่างผู้สำรวจข้อมูล ผู้ปฏิบัติงานและผู้นำชุมชนตลอดจนองค์กรชุมชน ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทำให้ได้ทราบความคิดเห็นทั้งสองฝ่าย แต่อาจจะมีข้อเสียเปรียบในแง่ที่ฝ่ายผู้นำชุมชนอาจจะไม่กล้าพูด ไม่กล้าที่จะแสดงออก ทำให้อาจจะเป็นผู้รับฟังความคิดเห็นเสียมากกว่า การแยกประชุมและสรุปการวิเคราะห์ชุมชนระหว่างฝ่ายประชาชนกับฝ่ายเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือองค์กรเอกชน จะเป็นประโยชน์มากกว่า เพราะทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและสรุปแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเต็มที่ หลังจากนั้น เมื่อต่างฝ่ายได้ข้อสรุปและมาประชุมพิจารณาวิเคราะห์สรุปร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง ก็จะได้ข้อสรุป ลู่ทางการวางแผนแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน อาสาสมัครและกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนร่วมกันประชุมพิจารณาวิเคราะห์ชุมชน เพื่อวางแผนหาลู่ทางแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเอกชนที่ทำงานด้านพัฒนาจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนภายในชุมชนได้ตระหนักถึงความสามารถของตนเองได้รู้จักการวิเคราะห์ชุมชนของตน โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น และการประชุมและสรุปการวิเคราะห์ชุมชนโดยชุมชนเอง ปราศจากการช่วยเหลือหรือมีที่ปรึกษาจากภายนอกชุมชน วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนช่วยและหาลู่ทางการพัฒนาด้วยตนเอง ภายในชุมชนของตน

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา เป็นการเสาะแสวงหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อพบก็เสนอแนะปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นพร้อมกับเสนอแนะแนวทางในการแก้ไข ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของประชาชนนั้น จึงเป็นขั้นตอนแรกของการมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชน ในการที่ชุมชนหรือหน่วยงานของรัฐจะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องและเกิดความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะเมื่อปัญหานั้น ๆ ได้มีการร่วมกันค้นหาและวิเคราะห์โดยประชาชนในพื้นที่เองความถูกต้องและครอบคลุมของการแก้ไขปัญหาที่จะมีมากขึ้น

2. การวางแผนดำเนินกิจกรรม (พิสันต์ ประทานชวโน, 2553, น. 4) เป็นขั้นตอนที่ขาดไม่ได้เพราะหากเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องการแต่ผลงานการพัฒนาวัตถุให้เสร็จสิ้นโดยฉับไวก็จะดำเนินการวางแผนงานเสียด้วยตนเอง ผลที่ตามมาก็คือ เมื่อขาดเจ้าหน้าที่ ชาวชนบทก็จะไม่สามารถดำเนินการวางแผนงานได้ด้วยตนเอง สิ่งนี้อาจเป็นความยากลำบากที่ผลักดันให้เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาทำหน้าที่เป็นเพียงเพื่อนของชาวชนบทในการช่วยวางแผน เพราะชาวชนบทโดยทั่วไปมีการศึกษาน้อย แต่ถ้าเราไม่ทำให้ชาวชนบทได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ โอกาสที่ชาวชนบทจะได้รับการศึกษา และพัฒนา ตนเองในการวางแผนดำเนินงานก็จะหมดไป เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องทำให้ได้ ว่าการศึกษาได้ก็ตาม ต้องเริ่มความยากง่าย เร็วช้า จากระดับของผู้จะรับการศึกษามีใช่จากระดับความรู้ความสามารถของผู้ให้การศึกษา

การวางแผนดำเนินกิจกรรม เป็น ขั้นตอนที่จะช่วยให้ประชาชนรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้ อีกทั้งยังเป็นขั้นตอนที่ประชาชนร่วมตัดสินใจ และกำหนดโครงการเป็นโดยนำเอาปัญหาที่ประชาชนตระหนัก และยอมรับว่าเป็นปัญหาของชุมชนมารวมกันหาสาเหตุ แนวทางแก้ไขและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจที่จะแก้ไขภายใต้ขีดความสามารถของประชาชนหรือการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหา วิธีการวางแผน การเขียนโครงการ โดยใช้เทคนิคการวางแผนแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม หมายถึง การเข้าร่วมกับองค์กรชุมชนหรือหน่วยงานของทางราชการในการคิดวางแผนหรือมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเมื่อประชาชนเริ่มที่จะกำหนดกลยุทธ์หรือแนวทางการพัฒนาสำหรับสิ่งที่เขาต้องการกระทำเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลง ประชาชนผู้เข้าร่วมการวางแผนการดำเนินกิจกรรมจะต้องกระตุ้นให้เกิดคำถามต่อตัวเองว่า อะไรคือสิ่งที่เขาปรารถนาและต้องการจะดำเนินการปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน โดยประชาชนจะนำประสบการณ์นั้นไปใช้ในการพัฒนากลยุทธ์และแนวทางการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติของชุมชนต่อไปอย่างไรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3. การปฏิบัติงาน (ยุทธนา พรหมณี, 2553, น.2) ถึงแม้ว่าชาวชนบทจะยากจนและขาดแคลนทรัพยากร แต่ชาวชนบทก็มีทรัพยากรที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงานได้ เพราะจากประสบการณ์การทำงานในชนบท อย่างน้อยชาวชนบทก็มีแรงของตนเองเป็นขั้นต่ำที่สุดที่จะเข้าร่วมได้และในหลาย ๆ แห่ง ประชาชนสามารถที่จะร่วมลงทุนในกิจกรรมหลาย ๆ ประเภทได้

การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชาวชนบทคิดต้นทุนให้กับตัวเองในการดำเนินงานและจะระมัดระวังรักษากิจกรรมที่เพิ่มขึ้นเพราะเขามีความรู้สึกเป็นเจ้าของซึ่งต่างไปจากสภาพที่การลงทุนและการปฏิบัติงานทั้งหมดมาจากปัจจัยภายนอกจะมีอะไรเสียหายก็ไม่เดือดร้อนมากนัก และการบำรุงรักษาก็จะไม่เกิดขึ้นเพราะเมื่อไม่ใช้ของเขา เขาก็จะไม่บำรุงรักษาไม่รัก และไม่หวงแหน นอกจากนั้นการร่วมปฏิบัติงานด้วยตนเองทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิดและเมื่อเห็นประโยชน์ก็สามารถจะดำเนินกิจกรรมชนิดนั้นด้วยตนเองต่อไปได้

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัตินี้ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือโดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอกโดยหลังจากได้จัดทำแผนงาน/โครงการและได้ตรวจสอบความเป็นไปได้จนแน่ใจแล้วประชาชนจะต้องนำแผนเสนอต่อผู้มีอำนาจตามลำดับเพื่อขออนุมัติงบประมาณดำเนินการตามแผนและเมื่อได้รับอนุมัติแล้วก็จะนำไปปฏิบัติ การปฏิบัติตามแผนนี้จัดเป็นขั้นสำคัญที่สุดของการวางแผนเพราะว่าแผนเป็นเพียงข้อมูลที่มีอยู่ในเอกสาร ถ้าไม่มีการปฏิบัติก็จะไม่เกิดประโยชน์อะไร ในการปฏิบัติตามแผนจะเริ่มตั้งแต่การจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีการดำเนินการตามโครงการที่มีในแผนปฏิบัติการประจำปีตามลำดับของโครงการก่อนหลัง กำหนดระยะเวลาของการปฏิบัติงานตามแผน เมื่อได้ศึกษางานและคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติงานแล้วผู้วางแผนงานจะสามารถคาดคะเนได้ว่างานชิ้นหนึ่ง ๆ ควรใช้กำลังคนปฏิบัติงานกี่คนและแผนงานดังกล่าวจะใช้เวลาเท่าใดในแต่ละแผนและควรใช้เวลาเท่าใดตลอดแผนงาน เพื่อให้การอ่านแผนงานง่ายขึ้นควรจัดทำเป็นตารางแสดงเวลาที่ใช้ปฏิบัติงานแต่ละอย่างตลอดเวลา การนำแผนไปปฏิบัติเป็นการบ่งบอกถึงการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดขณะนั้นเพื่อให้การปฏิบัติตามแผนและวัตถุประสงค์การดำเนินงานจะต้องคำนึงถึงการประหยัดและให้ผลประโยชน์ที่เหมาะสมโดยใช้ทรัพยากร คน เงิน และวัสดุอุปกรณ์ที่ได้รับจัดสรรเพื่อการดำเนินงานอย่างแท้จริง การปฏิบัติตามแผนจะเป็นการลงมือปฏิบัติตามแผนงานโครงการที่มีการมอบหมายงาน การจัดสรรทรัพยากร การประสานงาน การควบคุม การปฏิบัติงานเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมาย

สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หมายถึง การมีส่วนร่วมในการลงทุนเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นตัวเงิน วัสดุสิ่งของหรือความเสียสละในแรงงาน และรวมถึงการปฏิบัติงานตามแผนหรือนโยบายที่ได้ร่วมกันวางไว้ด้วย ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานจึงเป็นการปฏิบัติงานตามที่ได้กำหนดไว้ในแผนงานหรือโครงการเพื่อให้งานที่กำหนดไว้ในแผนบรรลุเป้าหมายผู้บริหารควรมีกลวิธีในขั้นการนำแผนไปปฏิบัติ การดำเนินการในด้านการเตรียมบุคคล งบประมาณ วิธีการ วัสดุอุปกรณ์ ก่อนดำเนินการให้มีการชี้แจงให้ผู้รับผิดชอบและผู้ปฏิบัติงานดำเนินการให้มีการให้คำแนะนำปรึกษาหารือ มีการควบคุมการปฏิบัติงานและการรายงานตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขทุกกระยะของการปฏิบัติงานมีความสำคัญยิ่ง

4. การติดตามและประเมินผล (สมพิศ สุขแสน, 2547, น.10 อ้างถึงในจิราภรณ์ ภูซันเงิน, 2559, น.5) การติดตามและประเมินผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายเพื่อให้ทราบถึงความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการนำโครงการไปปฏิบัติ ซึ่งควรประเมินทุกขั้นตอน การประเมินผล หมายถึง การเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานกับเป้าหมายหลังสิ้นสุดการปฏิบัติงานแล้ว เพื่อให้ทราบถึงความก้าวหน้า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการ ดังนั้น การประเมินผลจึงคล้ายกับการหาใครสักคนเอากระจกมาส่องให้เราได้เห็นหน้าตัวเองว่ามีข้อบกพร่องอะไรบ้างหรือสวยงามดีแล้ว แต่ที่สำคัญกระจกนั้นจะต้องมีมาตรฐาน หรือมีคุณภาพ มิเช่นนั้นกระจกจะหลอกหน้าเรา ทำให้ส่องแล้วหน้าตาดูดีกว่าตัวจริง นั่นก็คือการประเมินผลโครงการต้องมีเครื่องมือที่แม่นยำและเชื่อถือได้ จากความหมายของการประเมินผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการประเมินผลจะต้องมีองค์ประกอบ ดังนี้ ปรากฏการณ์งาน หรือกิจกรรม หรือสิ่งที่ต้องการจะวัด วัตถุประสงค์ของสิ่งที่ต้องการวัดและประเมิน นั้น กฎเกณฑ์หรือมาตรฐานของการวัดและการประเมิน การวัด เครื่องมือ การประเมิน การเปรียบเทียบผลที่วัดได้กับเกณฑ์ การสังเคราะห์หลักฐานหรือข้อมูลที่เป็นผลจากกระบวนการ ประเมินไปสู่การตัดสินใจขั้นสุดท้าย

สำหรับประเทศไทยนั้นในอดีตที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับการประเมินผลน้อยมาก แต่มักจะให้ความสำคัญกับผู้ปกครองและนักบริหาร ในขั้นตอนของการวางแผนหรือการกำหนด ยุทธศาสตร์มากกว่าผลการปฏิบัติงานหลาย ๆ โครงการเมื่อปฏิบัติไปแล้วมักไม่มีการติดตามและ ประเมินผล จึงทำให้เราไม่รู้ความสำเร็จหรือความล้มเหลว ตลอดจนปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่ แท้จริงที่เกิดจากโครงการ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน หมายถึง การคอยสอดส่อง ดูแลติดตามผลการปฏิบัติงานในการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมถึงการประเมินผลการ ปฏิบัติงานที่ได้ปฏิบัติไปแล้วว่าได้ผลเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ ดังนั้น การปฏิบัติงานหรือการแก้ไข ปัญหาโดยปราศจากการติดตามและประเมินผลงานอาจทำให้เกิดความผิดพลาดได้และ ทำให้เกิด ความสูญเสียงบประมาณ กำลังคน เวลา ตลอดจนทรัพยากรต่างไปโดยเปล่าประโยชน์

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff, 1980, p.223) ได้เสนอขั้นตอนของการ มีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

นอกจากนั้น Uphoff ได้เสนอกรอบคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทว่ามี 3 มิติ และ 2 บริบท ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. มิติ (Dimensions) มี 3 มิติ คือ

1.1 มีส่วนร่วมอะไรบ้างซึ่งแบ่งเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการโดยทางใดทางหนึ่ง (เช่น สนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ การบริหารกิจกรรมหรือการประสานงาน) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน

1.2 มีส่วนร่วมกับใครบ้าง ได้แก่ มีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ทางราชการ นักพัฒนาเอกชน ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงคุณลักษณะของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องเพศสถานภาพครอบครัว อาชีพ และรายได้

1.3 มีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง ได้แก่ มีส่วนร่วมโดยสมัครใจหรือถูกบังคับ ลักษณะรูปแบบของการมีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรประชาชนหรือโดยตรงขนาดของการมีส่วนร่วมผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมนั้นช่วยเพิ่มพลังของประชาชน หรือเป็นแค่เพียงการได้ติดต่อสัมพันธ์กับนักพัฒนาเท่านั้น

2. บริบท (Contexts) มี 2 บริบท คือ

2.1 ลักษณะของโครงการโดยพิจารณาจากลักษณะของสิ่งนำเข้าว่ามีความซับซ้อนของเทคโนโลยีเพียงใด ลักษณะของประโยชน์ที่ได้รับ (ความเร็วซ้ำที่ได้รับประโยชน์) และเงื่อนไขที่ต้องกำหนด เช่น การเข้าถึงการบริหารโครงการ ความยืดหยุ่นของโครงการ เป็นต้น

2.2 สภาพแวดล้อมของกิจกรรมตามโครงการ ได้แก่ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางกายภาพและธรรมชาติ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางการเมือง เป็นต้น

อรพินท์ ส孚โชคชัย (2550, น.22) ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ซึ่งหากขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไปจะทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ โดย 5 ขั้นตอนนั้น ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
2. การมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ
4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ
5. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบ “บวร”

ความเป็นมาแนวคิดเกี่ยวกับ “บวร”

“บวร” คือ การนำเอารูปแบบและแนวคิดการพัฒนาแบบ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่มุ่งพยายามที่จะนำเอาองค์กรและ/หรือ สถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา อันได้แก่ การนำเอาสถาบันที่สำคัญในชุมชน 3 สถาบัน (ราชชนนทร์ นพณัฐวงศ์, 2560, น.1) ได้แก่

1. สถาบันทางสังคม (บ = บ้าน)
2. สถาบันศาสนา (ว = วัด)
3. สถาบันการศึกษา (ร = โรงเรียน)

ดังนั้น คำว่า “บวร” จึงเป็นคำย่อ โดยการนำเอาพยัญชนะต้นของคำว่า บ้าน วัด โรงเรียน มาบัญญัติเป็นคำใหม่ คือ ซึ่งมีองค์ประกอบของ “บวร” ดังต่อไปนี้

1. สถาบันทางสังคม (บ้าน) ซึ่งประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อบต. สาธารณสุขตำบล เกษตรตำบล เป็นต้น รวมทั้งระบบกลไกในการบริหารที่มาจากรัฐในรูปแบบอื่น ๆ ที่จะพัฒนาทางด้านสภาพแวดล้อม ทางด้านกายภาพต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านหรือชุมชน
2. สถาบันศาสนา (วัด) หน่วยทางสังคมอีกหน่วยหนึ่งที่สำคัญยิ่งประกอบด้วย เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในอดีตวัดคือศูนย์รวมของทุก ๆ สิ่งตั้งแต่เกิดจนตาย
3. สถาบันการศึกษา (โรงเรียน) หน่วยทางสังคมสุดท้ายที่กล่าวถึง ประกอบ ด้วย ครูใหญ่อาจารย์ใหญ่ คณะครูนักวิชาการ และบุคลากรทางการศึกษาอื่น ๆ ทั้งในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และองค์กรทางการศึกษาอื่น ๆ

ดังนั้น บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) จึงเป็นหน่วยทางสังคมที่มีความสำคัญทั้งหมด วัด มีบ้านและโรงเรียนให้การอุปถัมภ์ คำชู ทำนุบำรุงพระศาสนา บ้านก็มีวัดคอยให้สติ เตือนใจ รวมทั้งจิตวิญญาณและมีโรงเรียนคอยสนับสนุนกิจกรรมในชุมชน โรงเรียนมีวัด ที่ให้การสนับสนุน อบรม สั่งสอนในศีลธรรม และมีบ้านที่คอยให้การสนับสนุนผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยอาจเป็นครูภูมิปัญญาให้ความรู้ในเรื่องที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้น ๆ และกรรมการสถานศึกษาก็มีพระ มีผู้นำชุมชน เป็นส่วนหนึ่งในการบริหารงานในโรงเรียน คำว่า “บวร” คำนี้ไม่ได้เป็นแค่คำพูดสละสลวยคำหนึ่ง แต่เป็นถึงการรวมตัวของหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่สุด เพื่อความเจริญงอกงามบ่งบอกถึงวัฒนธรรมอันจะเกิดจากความดีงามของคนทุกคนที่จะร่วมกันพัฒนา ทั้งสาม สิ่งไปพร้อม ๆ กัน

“บวร” จึงเป็นการนำเอาสถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมสัมพันธ์ พัฒนา ตัดสินใจ แก้ปัญหาตนเอง กำหนดแผนแม่บทชุมชนด้วยการ ร่วมกันคิด สร้างและบริหารจัดการชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ อันจะนำไปสู่ “การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน” ตลอดไป

การจัดการศึกษาของไทยในอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นการจัดการศึกษาโดยชุมชนหรือท้องถิ่นมีวัดเป็นศูนย์กลางสำคัญของการจัดการศึกษาการถ่ายทอดความรู้โดยพระสงฆ์เป็นหลักรวมทั้งผู้อาวุโส พ่อแม่ ปราชญ์ชาวบ้าน ช่างฝีมือ เป็นต้น ได้ร่วมกันทำหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอนความรู้ต่าง ๆ แก่บุตรหลานของตนเองด้วยจึงเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ เยาวชนไทยสมัยก่อนจึงได้รับทั้งภูมิธรรมและภูมิปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากวัด หรือพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่เก่าแก่เคียงคู่มากับชาติไทยเป็นรากฐานของระบบจริยธรรมของสังคมไทยที่เป็นที่ยอมรับยึดถือปฏิบัติเป็นมาตรฐานกันต่อ ๆ มา ด้วยเหตุนี้วัดและบ้านจึงมีบทบาทอย่างสำคัญในการเป็นเครื่องมือที่ได้ช่วยพัฒนาชีวิตและสังคมไทยในอดีต

ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2464 ในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงเกิดรูปแบบของการให้การศึกษาแบบใหม่ในระบบโรงเรียนซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่รวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง นโยบายและหลักสูตรกระทรวงจะเป็นผู้สั่งการลงมาตามลำดับขั้นตอนจนถึงระดับสถาบันการศึกษา การจัดการศึกษาในลักษณะเช่นนี้ดำเนินต่อมาจนถึงปัจจุบันโดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดมาตรฐานการศึกษาที่เป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศและเน้นการส่งเสริมความรู้สมัยใหม่ จึงทำให้ละเลยความเป็นชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ชีวิตจริงจึงไม่สอดคล้องกับชีวิตในโรงเรียน สังคม วัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมที่เคยผูกพันกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียนก็เปลี่ยนแปลงไป

เสนห์ จามริก (2549, น.2) กล่าวว่า สังคมไทยเมื่อก่อนคิดจะทำอะไร ไม่ค่อยมี Sense ของประวัติศาสตร์ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เราเอาแนวคิดการศึกษาของสหรัฐมาใช้คือการแบ่งเป็นสาขา (Discipline) เปรียบเสมือนม้าแข่งที่อยู่เฉพาะอยู่ในลู่วิ่งของตนเองถูกปิดกั้นไว้หมดทำให้มองไม่เห็นชีวิตที่เป็นปมปัญหาที่ถูกกำหนดโดยโครงสร้าง ระบบการศึกษาถูกตัดขาดจากพื้นฐานของสังคมไทยทั้งหมด การศึกษาเป็นระบบศูนย์รวมอำนาจ ต้องการปั้นคนออกมาเป็นชนชั้นนำใครขึ้นบันไดดาราไม่ได้ก็ตกลงมากลายเป็นคนที่มีความล้มเหลวในชีวิต การศึกษามีการประทุบตราคนและมีการแข่งขันผลักดัน

ประเวศ วะสี (2539) ให้ ความหมายว่า การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และมีการจัดการในระดับกลุ่ม

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2539) ใช้ศัพท์ว่า “วิถีประชา” หมายถึง การรวมกลุ่มขององค์กรต่าง ๆ ในการเอาตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลางปราศจากการจัดตั้งซึ่งเน้นกระบวนการ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาทุกฝ่าย ในระดับพื้นที่ อาจเป็น จังหวัดอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือ พื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจ เช่น พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เป็นต้น

ปัญหาดังกล่าวยิ่งเด่นชัดเมื่อมีการวิเคราะห์สภาพ และปัญหาในการบริหารจัดการศึกษาโดยคณะกรรมการปฏิรูประบบบริหารการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ (2542) ซึ่งผู้ศึกษาสรุปประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบทความนี้คือ

1. การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางก่อให้เกิดความด้อยประสิทธิภาพและไม่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนเกิดความสิ้นเปลืองงบประมาณและทรัพยากรอื่น ๆ การจัดการเรียนการสอนต้องดำเนินการตามกรอบหลักสูตรและการประเมินผลที่กำหนดโดยส่วนกลาง การจัดรายวิชาไม่สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนและความต้องการของชุมชน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไม่บังเกิดผลเท่าที่ควร

2. การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งเกิดจากการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางจึงเป็นการยากที่ประชาชน ชุมชน องค์กรเอกชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมถึงกลุ่มต่าง ๆ จะเข้าไปมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ร่วมส่งเสริมการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดนโยบายทางการศึกษา เพราะระบบราชการไม่ส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความเป็นพลเมือง

อย่างไรก็ตาม ปัญหาทุกอย่างย่อมมีทางแก้ไขหากทุกฝ่ายในสังคมไทยช่วยกันคิดอย่างมีสติ วันนี้นักสังคมไทยจะเป็นสังคมที่ประกอบด้วยชุมชนที่มีอำนาจปกครองตนเอง เป็นสังคมที่กระจายกิจกรรมทางการผลิตทางเศรษฐกิจไปสู่ท้องถิ่นและชุมชนอย่างกว้างขวาง เป็นสังคมที่ทุกชุมชนมีวัดเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ มีต้นไม้ การที่สังคมมีสมาชิกทุกคนมีความรู้ความสามารถมีความเป็นพลเมืองไทยเท่า ๆ กับความเป็นพลเมืองโลกที่มีความสามารถในการปรับตัวพร้อมกับมีหลักชีวิตเพื่อดำรงตนอย่างมั่นคงและผาสุกในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้

การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน (บวร)

เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทของการศึกษาแห่งชาติ ก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ปฏิรูปโครงสร้างและการบริหารจัดการศึกษาที่มีการกระจายอำนาจสู่เขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน ครอบครัว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรต่าง ๆ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ๆ (มาตราที่ 8 และ 9) จากหลักการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษานี้ แสดงถึงการให้ความสำคัญแก่ชุมชน ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในท้องถิ่นของตนเองมากขึ้นและหลักการดังกล่าวมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้นในมาตรา 40 ที่กำหนดให้มีกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของ

สถานศึกษา ประกอบด้วยผู้แทนปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระสงฆ์และ/หรือ ผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิ

แม้ว่าปัจจุบันพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในด้านต่าง ๆ ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานยังไม่ค่อยมีความชัดเจนในบทบาทและการดำเนินงานมากนักแต่ก็ส่งผลให้ชุมชนและโรงเรียนจำเป็นต้องหันกลับมาทบทวนบทบาท หน้าที่และความสำคัญซึ่งกันและกันอีกครั้งหนึ่ง

โรงเรียนมีบทบาทในการสร้างเยาวชนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ขณะเดียวกันชุมชนก็มีบทบาทและความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนในแง่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของสังคมและภาระหน้าที่ที่จะให้การอบรมกล่อมเกลาแก่สมาชิกในสังคม ซึ่งรวมถึงเยาวชนด้วยเพื่อให้รู้จักกฎเกณฑ์แบบแผนของสังคมในวิถีชีวิตที่เป็นจริง เพื่อให้เยาวชนรู้จักบทบาทของตนเองและผู้อื่น ในประเด็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับ อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) ที่เสนอแนวคิดเรื่องกระบวนการศึกษาของชุมชน มีส่วนสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนว่า ฐานการเรียนรู้ แหล่งให้การศึกษารเรียนรู้ มีอยู่รอบตัวทั้งในครอบครัว ในชุมชน ในวัด ในเมือง ในธรรมชาติ ฯลฯ เช่นเดียวกับผู้ให้การเรียนรู้มีมากมายหลากหลาย ทั้งพ่อ แม่ ปู่ย่าตายาย พี่ป้า น้าอา เพื่อน พระ นักบวช ผู้นำศาสนา ครูช่าง พ่อค้า หมอพื้นบ้าน แม้กระทั่งต้นไม้ สัตว์ป่าสัตว์เลี้ยง ฯลฯ เป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในวิถีชีวิตของบุคคลอย่างไม่เป็นทางการมีผลให้บุคคล (เด็ก) สั่งสมความรู้ ทักษะ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี ฯลฯ ในเรื่องต่าง ๆ จนสามารถดำรงชีวิต และเลี้ยงชีพด้วยตนเองได้ ช่วยเหลือผู้อื่นและชุมชนได้ รวมทั้งถ่ายทอดสิ่งที่ตนเรียนรู้ไปสู่ผู้อื่นด้วย

ขณะเดียวกันความเข้มแข็งของชุมชนก็ขึ้นอยู่กับค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ที่สมาชิกในสังคม ชุมชนยึดถือปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมแบบร่วมมือ และหลักของการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ นำมาซึ่งความสงบสุขของชุมชน ซึ่งพระเทพเวที (ประยูรธ ปรียุตโต) (2534 อ้างถึงใน เยาวภา ประคองศิลป์, 2551, บทคัดย่อ) ได้ให้แนวคิดไว้ในสังคมหนึ่ง ๆ ถ้าโรงเรียนกับบ้านรู้กัน และร่วมมือกัน เช่น โรงเรียนสั่งสอนแนะนำ หรือพูดอะไร บ้านและวัดเสริม ขยายเน้นย้ำในเรื่องนั้นได้ บ้านและวัดแนะนำเอ่ยอ้าง พูดอะไร เด็กไปโรงเรียนก็ถามเพิ่มเติมได้ หรือโรงเรียนก็อาจเอามาชี้แจงเสริมขยายเน้นย้ำได้ โดยที่ทั้งทางโรงเรียน บ้าน และวัดได้มีส่วนร่วมอยู่ในระบบจริยศึกษาอย่างกลมกลืนเป็นอันเดียว แต่ถ้าโรงเรียนใช้ระบบจริยธรรมแตกต่างออกไปใช้คำศัพท์ถ้อยคำคนละอย่าง นอกจากบ้านและวัดหรือชุมชนอื่นทั้งหมดจะช่วยเหลือ เสริมต่ออะไรก็ไม่ได้ และเด็กไม่สามารถรับเอาประโยชน์ที่พึงได้จากสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมในชุมชนแล้ว โรงเรียนก็จะทำงานของตนไปแต่เพียง

ลำพังผู้เดียวโดดเดี่ยว แยกแยกจากชุมชน เข้ากับชุมชนไม่ได้ หรืออาจถึงกับขัดแย้งกัน ผลสุดท้ายคือจริยศึกษาที่ล้มเหลวมองในวงกว้างก็คือ สภาพที่การศึกษาในโรงเรียนกับวิถีชีวิตชุมชนนอกโรงเรียนไม่กลมกลืนไม่เกื้อกูลกัน โรงเรียนไม่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และไม่ไปด้วยกันกับชุมชน

สรุปได้ว่าจากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นสมควรที่หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องเร่งส่งเสริมดำเนินงานในเรื่องนี้อย่างจริงจัง เพื่อให้การศึกษาเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนมีสาระที่สะท้อนคุณค่าของชุมชน วัฒนธรรมศักยภาพของท้องถิ่น ขณะเดียวกันการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนจะต้องอาศัยการเรียนรู้ในชุมชนและสังคมเสริมและสานต่อการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวและการศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ

ความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธ

สืบเนื่องจากมหาเถรสมาคมได้มีมติเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2544 มอบหมายให้ พระธรรมวรเมธี เลขาธิการแม่กองธรรมสนามหลวง และพระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นผู้แทนไปพิจารณาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งกำลังจะประกาศใช้ในขณะนั้นผลการเจรจากับกรมวิชาการในสมัยนั้น ปรากฏว่ากระทรวงศึกษาธิการพร้อมที่จะประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเรียบร้อยแล้ว ในที่สุดกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2544 ในหลักสูตรนี้มีเรื่องเกี่ยวกับมาตรฐานวิชาพระพุทธศาสนาเพียงไม่กี่บรรทัดดังต่อไปนี้

“มาตรฐาน ส.1.1 เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันมาตรฐาน ส.1.2 ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือมาตรฐาน ส.1.3 ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข”

เพื่อช่วยให้โรงเรียนทั่วประเทศมีรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นแบบเดียวกัน โดยไม่มีการบิดเบือนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำ

รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อจัดทำรายละเอียด สาระการเรียนรู้แกนกลางพระพุทธศาสนาสำหรับโรงเรียนทั่วประเทศกระทรวงศึกษาธิการจึงมีคำสั่ง แต่งตั้งคณะกรรมการดังกล่าวมีพระเทพโสภณเป็นประธาน มีกรรมการ 63 รูป/คน

เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2545 คณะกรรมการชุดนี้จัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้ แกนกลางพระพุทธศาสนาและจัดพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง “การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544” สำเร็จเรียบร้อยทันเสนอในที่ประชุมเรื่อง “หลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา: หัวใจของการปฏิรูป การศึกษา” ซึ่งมี พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน จัดที่สถาบันราชภัฏสวนดุสิต เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2545 พระเทพโสภณ ในฐานะประธานกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระ การเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นผู้รายงานรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาต่อ นายกรัฐมนตรีซึ่งได้เปิดโอกาสให้ที่ประชุมพิจารณาเรื่องนี้านพอสมควร ผลจากการประชุมชี้แจง ครั้งนี้ พอสรุปได้ เป็น 3 ประการดังนี้

1. นายกรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบต่อรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา และ ชื่นชมผังมโนทัศน์ของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาพร้อมกับเสนอแนะให้สาระการเรียนรู้อื่นทำ ผังมโนทัศน์เช่นเดียวกับสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

2. นายกรัฐมนตรีเห็นชอบให้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนามี 1 หน่วยกิต ในระดับ มัธยมศึกษา คำว่า 1 หน่วยกิตมีค่าเท่ากับ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

3. ให้มีโรงเรียนวิถีพุทธนำร่องจังหวัดละ 2 โรงเรียน ในปี 2546

เหตุที่ทำให้มีการพูดถึงโรงเรียนวิถีพุทธก็เพราะว่า นายกรัฐมนตรีได้ถามความเห็นชอบ ของที่ประชุมว่า รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ผู้เข้าประชุมได้อภิปราย สนับสนุนรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามที่นำเสนอ นั้น ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ผู้บังคับการวชิราวุธวิทยาลัยเสนอแนะว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ ได้ผลจะต้อง นำไปบูรณาการเข้ากับชีวิตจริงเพื่ออบรมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็ก ที่สำคัญคือต้องนิมนต์พระสงฆ์ มาช่วยสอนในโรงเรียน เหมือนกับโรงเรียนที่จัดโดยบางศาสนาก็ไม่สอนเฉพาะเรื่องวิชาการ แต่เน้น เรื่องกิริยามารยาทและอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้วย โรงเรียนเหล่านั้นประสบความสำเร็จในการ อบรมคุณธรรมจริยธรรม เพราะมีบาทหลวงและแม่ชีทั้งหลายมาเป็นแบบอย่างอบรมดูแลเด็กอย่าง ไกล่ชิด ดังนั้นจึงควรมีโรงเรียนที่สอนเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยนิมนต์ พระสงฆ์มาสอนในโรงเรียนเพื่อให้เป็นแบบอย่างทางศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนด้วยการ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็นนายกรัฐมนตรียังเห็นด้วยกับข้อเสนอของศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ตอนแรกที่ประชุมเรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่า โรงเรียนสอนเน้นพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับโรงเรียน ที่สอนเน้นภาษาอังกฤษ โรงเรียนเหล่านี้ก็เหมือนโรงเรียนปกติทั่วไปแต่สอนเน้นวิชาพระพุทธศาสนา

เป็นพิเศษ เพื่อให้เด็กสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ปฏิบัติในชีวิตจริง นายกรัฐมนตรี ให้นโยบายว่าในปีการศึกษา 2546 ให้มีโรงเรียนที่สอนเน้นพระพุทธศาสนาเป็นการนำร่องจังหวัด ละ 2 โรงเรียน ดร.สิริกร มณีรินทร์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รับนโยบายของท่าน นายกรัฐมนตรีไปดำเนินการทันที กระทรวงศึกษาธิการเรียกโรงเรียนที่สอนเน้นพระพุทธศาสนาว่า “โรงเรียนวิถิปุทธ” มีการระดมผู้ทรงคุณวุฒิจัดทำเอกสาร “แนวทางการดำเนินงานโรงเรียน วิถิปุทธ” และเปิดรับสมัครโรงเรียนนำร่องเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ

ในเบื้องต้นมีโรงเรียนสมัครเข้าร่วมโครงการในรุ่นที่ 1 ปี 2546 จำนวน 89 โรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการจัดประชุมปฐมนิเทศโรงเรียนวิถิปุทธรุ่นที่ 1 ณ พุทธมณฑล เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2546 โดยสมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ วัดสระเกศเป็นประธานเปิดการประชุมพระเทพโสภณ เป็นวิทยากรบรรยายนำ จากนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้เปิดรับสมัครโรงเรียนเข้าร่วมในโครงการ โรงเรียนวิถิปุทธเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2552 มีโรงเรียนวิถิปุทธทั่วประเทศ แล้ว จำนวน 23,337 โรงเรียนต่อมาเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2546 มีการประชุมเจ้าคณะภาคและ รองเจ้าคณะภาคทั้งฝ่ายธรรมยุตและมหานิกาย พร้อมผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์สองแห่งที่ห้องประชุมกระทรวงศึกษาธิการ มีสมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ เป็นประธาน ดร.สิริกร มณีรินทร์ ได้กล่าวขอ ความอนุเคราะห์พระสังฆาธิการให้สนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธ นอกจากนี้ ที่ประชุมยังได้กำหนด แนวทางในการอบรมพระสงฆ์และคฤหัสถ์ผู้สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยมีเจ้าคณะภาค ทุกภาคเป็นเจ้าภาพหลัก มีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นผู้ประสานงาน ทั้งนี้เพื่อให้ เป็นไปตามมติมหาเถรสมาคมเรื่องการจัดอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา ซึ่งมหาเถรสมาคมได้มีมติไป ก่อนหน้านั้นแล้ว เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2546 ในช่วงระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงกันยายน 2546 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับเจ้าคณะภาคทุกภาค และมหาวิทยาลัยมหามกุฏ ราชวิทยาลัยดำเนินการจัดอบรมพระสงฆ์ที่สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนจำนวน 4,297 รูป และครู คฤหัสถ์ที่สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนอีกจำนวน 2,050 คน หลักสูตรนี้ใช้เวลาอบรม 5 วัน โครงการโรงเรียนวิถิปุทธทำให้คณะสงฆ์มีโอกาสดีมากเพราะทางฝ่ายบ้านเมืองได้เปิดโอกาสให้เข้าไป สอนและอุปถัมภ์โรงเรียนวิถิปุทธ เพราะถ้าโรงเรียนวิถิปุทธประสบความสำเร็จโดยมีโรงเรียนเข้าร่วม โครงการมากขึ้นและไม่ได้ทำตามกันชั่วคราวแบบไฟไหม้ฟาง เด็กและเยาวชนไทยก็จะเข้าถึง พระพุทธศาสนา เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดี เมื่อมองในมุมนี้ภารกิจของโรงเรียนวิถิปุทธก็จะเป็นช่องทาง ที่สำคัญประการหนึ่งในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ได้เตือนคณะสงฆ์ในที่ประชุมหลายครั้งว่า โรงเรียนวิถิปุทธเปิด โอกาสอย่างดียิ่งให้พระสงฆ์ได้พิสูจน์ฝีมือในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน สมัยก่อน พระสงฆ์ไปขอสอนเด็กและเยาวชนตามโรงเรียนต่าง ๆ แต่เมื่อถึงวันนี้ โรงเรียนมานิมนต์ถึงวัดเพื่อให้

พระสงฆ์ไปช่วยสอนโรงเรียนวิถิปุทธ พระสงฆ์ต้องตื่นตัวและเตรียมพร้อมเพื่อช่วยให้โรงเรียนวิถิปุทธประสบความสำเร็จ ถ้าพระสงฆ์ไม่แสดงฝีมือในครั้ง นี้ ก็เท่ากับตกรถไฟขบวนสำคัญทีเดียว

จากประกายความคิดสำคัญนี้เอง กระทรวงศึกษาธิการจึงนำสู่การส่งเสริมการจัด “โรงเรียนวิถิปุทธ” ที่เป็นจุดสำคัญของการนำคุณค่านิเวศของพระพุทธธรรมคัมภีร์สู่สังคมไทยสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าโรงเรียนวิถิปุทธจะเดินหน้าต่อไปอย่างมีพลังในการที่จะสร้างสรรค์ในอนาคตของชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกมนุษย์ให้เป็นวิถีแห่งสันติสุขที่ยั่งยืนสืบไป โดยผ่านการจัดสภาพและการเรียนรู้ของโรงเรียนและสถานศึกษาที่มีความชัดเจนในการนำวิถีธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการต่อไป โดยการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิปุทธซึ่งในปัจจุบันนี้โรงเรียนวิถิปุทธเป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษา 1 ใน 5 รูปแบบที่สำคัญอยู่ในการดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ โดยประยุกต์เอาหลักพุทธธรรมเข้าสู่การพัฒนาและอยู่ภายใต้การดำเนินงาน 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอนด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ

ความหมายของโรงเรียนวิถิปุทธ

โรงเรียนวิถิปุทธเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพเป็นคนดี คนเก่งของสังคม สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขโรงเรียนวิถิปุทธจะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการมีนักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถิปุทธไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายว่า โรงเรียนวิถิปุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็นโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญาและมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ให้ความหมายว่า โรงเรียนวิถิปุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและมีเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตแท้จริงสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักพุทธธรรม 3 ประการ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านสู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขานี้เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภาวนา 4 คือ พัฒนาการทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญา กระบวนการจัดการศึกษาใน

โรงเรียนวิถีพุทธต้องบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่าง ๆ ในหลักสูตร นั่นคือ มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมเข้าด้วยกัน กล่าวอีกนัยคือ โรงเรียนฝึกรบมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานศึกษา ดังนั้น ผู้เรียนต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาทลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีไตรสิกขาในขณะที่กิน อยู่ ดูและฟัง ซึ่งเป็นกิจกรรมประจำวันของนักเรียน เมื่อมีไตรสิกขาเป็นเครื่องมือพัฒนาแล้ว ผลที่ตามมาคือ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทั้ง 4 ด้านไปพร้อมกันได้แก่

1. พัฒนาการทางกาย (กายภาวนา) หมายถึง การเจริญกาย พัฒนากาย คือ การฝึกรบมกายให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลายด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษให้เป็นกุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญในเบื้องต้น คือ ให้กินเป็นอยู่เป็น ดูเป็นและฟังเป็น กายภาวนาจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาตนเองเพื่อความสัมพันธที่ดีกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2. พัฒนาการทางด้านสังคม (ศีลภาวนา) หมายถึง การเจริญศีลคือการพัฒนาความประพฤติฝึกรบมให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์และกติกาสังคม ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่สังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี

3. พัฒนาการทางจิต (จิตภาวนา) หมายถึงการเจริญจิต คือพัฒนา ฝึกรบมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ สดชื่น เบิกบาน ผ่องใส เป็นต้น

4. พัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) หมายถึงการเจริญปัญญา คือการพัฒนาปัญญา การฝึกรบมทางปัญญา ให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิตตามสภาวะที่เป็นจริง สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ไม่ลุ่มหลงไปตามกระแสนิยม สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ผู้เรียนที่มีการพัฒนาทั้ง 4 ด้านนี้จะเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1) พัฒนาการร่างกาย ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาชีวะและพัฒนาการทางด้านปัญญาซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาการที่จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง

2) พัฒนาการทางสังคม ซึ่งเป็นผลจากการยึดมั่นในศีลธรรม รักษาระเบียบวินัยและจรรยาบรรณ จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี

3) พัฒนาการทางจิต ซึ่งเกิดจากการบริหารทางจิตให้มีสติ สมาธิ และคุณธรรมอื่น ๆ จะทำให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดี เป็นคนมีความสุข

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เมื่อพัฒนาการทั้ง 4 ด้านถือเป็นเป้าหมายของโรงเรียนโดยปกติทั่วไปที่เรามักได้ยินกันเสมอว่าการศึกษาไทยมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขแล้ว โรงเรียนวิถีพุทธซึ่งกำหนดให้พัฒนาการทั้ง 4 ด้านเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษาเช่นกันโรงเรียน

วิถีพุทธก็ไม่ต่างจากโรงเรียนปกติทั้งหลาย ดังนั้นโรงเรียนวิถีพุทธจึงหมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการทำให้ผู้เรียน กิน อยู่ ดู และ ฟังเป็น นั่นเอง

โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยดำเนินตามมรรค ซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา ที่แปลว่าทางอันประเสริฐมีองค์ประกอบ 8 ประการ มีสัมมาทิฐิเป็นต้น สรุปลงตรงกับไตรสิกขาอันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวว่าโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึงโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภavana 4 คือ พัฒนาการทางกาย สังคม จิต และปัญญา **บรรเจอดพร รัตนพันธ์** กล่าวว่าโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นนวัตกรรมจัดการศึกษาอีกนวัตกรรมหนึ่งที่มีมุ่งหวังพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยการให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่ การกิน อยู่ ดู ฟังเป็นต่อเนืองอย่างบูรณาการไปถึงการพัฒนาตนเองกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ วัตถุ เพื่อน มนุษย์และสรรพสัตว์ การพัฒนาจิตใจ ให้มีสมาธิ สงบ สบาย สดชื่น เบิกบาน มุ่งมั่น เข้มแข็ง เพียรพยายามรวมทั้งมีปัญญา รู้เข้าใจเหตุผลตามความเป็นจริงสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ให้ความหมายว่า โรงเรียนวิถีพุทธคือ โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยดำเนินตามมรรค ซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา

สรุปว่า โรงเรียนวิถีพุทธก็คือโรงเรียนที่ฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธให้กิน อยู่ ดู ฟังเป็นตามหลักไตรสิกขา คือ ให้รู้จักรักษาศีล 5 (ศีล 5) อบรมกาย วาจา ใจควบคุมอารมณ์ที่มากกระทบ (สมาธิ) เกิดความรอบรู้เท่าทัน (ปัญญา) ประยุกต์หลักพุทธธรรมให้ใช้ในชีวิตประจำวันได้ สามารถบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับรายวิชาอื่น ๆ คือสอดแทรกวิถีแห่งความเป็นพุทธวิถีแห่งปัญญา ลงในทุกรายวิชาที่ทำการเรียนการสอน เน้นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข มีการดำเนินชีวิตที่ชัดเจนตามทางสายกลางคือหลักของมรรคมีองค์ 8 ให้เป็นคนดีเป็นคนเก่ง สามารถประยุกต์หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้

รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญาและมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนารูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ โดยส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาวัตรธรรม 4 ประการ คือ

1. สัมปรีตสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดีใกล้ผู้รู้ มีครูอาจารย์ที่มีข้อมูลมีสื่อที่ดี
2. สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี
3. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดี
4. ธัมมานุธัมมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ถูกต้องเหมาะสม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า โรงเรียนวิถิปุทธ มี 2 แบบ คือ แบบที่โรงเรียนหลายแห่งจัดกันมา ตามวัฒนธรรมเอื้อ คือ ตามที่ถือกันมา สืบกันมา รู้ตามกันมาว่าอย่างนี้เป็นชาวพุทธ ก็เลยทำอย่างนั้น อันนี้เป็นเรื่องของวัฒนธรรมเอื้อ และอีกแบบหนึ่ง คือ การจัดอย่างโรงเรียนที่ออกชื่อมานั้น หมายความว่าเขาได้ศึกษาในแง่หลักการว่า สาธะของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างนี้ เขาก็ไปถึงขั้นจัดให้เป็นไปตามหลักการ

เมตตา ภริมย์ภักดี กล่าวว่า การจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนวิถิปุทธนั้นมิใช่เป็นเพียงการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดกันอยู่โดยทั่วไปจนกว่าจะเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนาหรือมาสอนวิชาพระพุทธศาสนา การมีห้องจริยธรรม มีพระพุทธรูปประจำโรงเรียน การฝึกให้นักเรียนนั่งสมาธิ การจัดให้นักเรียนสอบธรรมศึกษา การจัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมเท่านั้นเพราะโรงเรียนวิถิปุทธต้องทำมากกว่านั้น คือ นอกจากจัดกิจกรรมในลักษณะที่เป็นวัฒนธรรมโรงเรียนดังกล่าวแล้วโรงเรียนวิถิปุทธยังได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานของโรงเรียนทั้งระบบด้วย คือ ทั้งด้านการบริหารจัดการ การจัดการเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและสังคม การจัดกิจกรรมต่าง ๆ รวมตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับบ้าน วัด และชุมชน

กระทรวงศึกษาธิการ ได้สรุปว่า รูปแบบของโรงเรียนวิถิปุทธที่สำคัญคือการนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือการจัดเป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่โดยนำไปสู่รูปแบบของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คือ ใช้ ปัญญา และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อชีวิต และการจัดรูปแบบของสถานศึกษาจะแสดงถึงการจัดการสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตร เอื้อในการพัฒนาผู้เรียนรอบด้าน

สรุปว่า โรงเรียนวิถิปุทธต้องมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจน ทั้งรูปแบบการบริหารงาน การนำหลักสูตรเข้าไปสอน การพัฒนาบุคลากรในโรงเรียน หรือแม้แต่การแต่งกายของบุคลากร ต้องสร้างแบบของตัวเอง ให้มีความแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไปโรงเรียนวิถิปุทธต้องเด่นด้วยวิชาการ งดงามด้วยกายวาจา ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมมุ่งสู่การกีฬา รักษาศีล 5 เรียนรู้การอยู่ การกิน การฟัง พัฒนาร่างกายด้วยการเล่นกีฬาพัฒนาสติปัญญาด้วยหลักธรรม น้อมนำวิถิปุทธสู่วิถีชีวิต

แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

ภาพอันงดงามของโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นภาพที่สะท้อนถึงการนำ หลักธรรม พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาผู้เรียน และแสดงถึง ความพยายามนำหลักพุทธธรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและจัดการศึกษาอย่างชัดเจนโดยให้มี รูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียนได้อย่างดีที่สุด พร้อมกับ สร้างสรรค์สภาพการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องทุกส่วนมีความสุข และได้พัฒนาสู่ชีวิตและสังคมที่ดั่งใจ ควบคู่กันไป เมื่อโรงเรียนพัฒนาสู่วิถีพุทธและได้พัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนจะสังเกตได้ถึง ความเปลี่ยนแปลงและประโยชน์อันมากมายที่เกิดขึ้นตามมา ที่เปี่ยมไปด้วยความงดงามและคุณค่า เช่น

1. นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ อย่างชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่น ๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข พร้อม ๆ กันที่คิดว่ายากจะไม่ง่ายสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ
2. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชมของทั้งผู้ปกครองครู อาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบ การยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ
3. สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้น และเกื้อกูลการพัฒนา ผู้เรียนรอบด้านทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตรแก่กันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน
4. บุคลากรในโรงเรียนสามารถพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงานและวิถีชีวิต ทำให้สภาพ การทำงานมีความสุข มีคุณค่าเพิ่มขึ้น ชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบ ชัดเจนเพราะความ เป็นวิถีพุทธช่วยกลมกล่อมเกลา
5. โรงเรียนโดย ผู้บริหาร ครู บุคลากร และนักเรียน เป็นแบบอย่างแก่สังคม อีกเป็นพลัง การพัฒนาสังคมกว้างให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

แนวการดำเนินการเพื่อพัฒนาของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น จะเจอปัญหาอุปสรรคที่แตกต่าง กันแล้วแต่สถานที่ตั้งโรงเรียน รัฐบาลไม่ให้การส่งเสริมเท่าที่ควร กรมการศาสนาก็ไม่จัดงบประมาณ เพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ มีแต่นโยบายให้โรงเรียนเข้าร่วมโครงการวิถีพุทธแต่ไม่ได้เข้ามาดูแล งบประมาณ ติดตามผลงานที่ควร

การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วนคือ

1. หลักสูตรสถานศึกษา
 - 1) สอดแทรก พุทธธรรมในวิสัยทัศน์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน
 - 2) เพิ่มเติม คุณธรรม จริยธรรม ในผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
 - 3) ให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ

4) สอดแทรก ความรู้ และการปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และสถานการณ์อื่น ๆ นอกห้องเรียน ได้แก่ บุรณาการในการเรียนรู้ บุรณาการในชีวิตและ บุรณาการไตรสิกขาในชีวิตประจำวัน ศึกษาเพิ่มเติมได้จากเอกสารการจัดการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา

2. ผู้สอน

- 1) เป็นตัวอย่างที่ดีในลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” อย่างสม่ำเสมอ
- 2) เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้เรียน มีเมตตาธรรม ความอ่อนโยน อดทน อดกลั้นและสร้างเสริมกำลังใจแก่ผู้เรียนอยู่เสมอ

3. กระบวนการเรียนรู้

- 1) พัฒนาผู้เรียน รอบด้าน สมดุล สมบูรณ์ ทั้งกาย (กายภาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) จิตใจ (จิตภาวนา) และปัญญา (ปัญญาภาวนา)
- 2) จัดโอกาสส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต (กิน อยู่ ดู ฟัง)
- 3) สร้างเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแสงปัญญาและวัฒนธรรมเมตตา
- 4) เน้นให้เกิดการเรียนรู้ แบบโยนิโสมนสิการ เข้าใจและค้นพบคุณค่าแท้ของสรรพสิ่ง

การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนตามแนววิถีพุทธ คือ ต้องบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่การเรียนรู้ ทั้งศาสตร์และศิลป์ให้สอดคล้องกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยครูผู้สอนเป็นหลักกัลยาณมิตรที่ดีต่อผู้เรียนและใช้กระบวนการเรียนรู้พัฒนาผู้เรียนตามหลักพุทธธรรม มีกิจกรรมส่งเสริมทางพระพุทธศาสนาจัดโครงการอบรมเด็กดีมีคุณธรรม ส่งเสริมและสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตด้วยการปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต

การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถิพุทธหลักการ

การจัดการศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธนั้นผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในระบบไตรสิกขา ทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน บุคลากรทุกคนควรพัฒนาตามหลักไตรสิกขาให้มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้หลักพุทธธรรมเป็นอย่างดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สามารถจัดการเรียนรู้ตามวิถีพุทธ และเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะของการเป็นผู้ที่สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น พร้อมจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาได้เป็นอย่างดี

หลักคิด

ทั้งนี้การพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบวิธีการหลากหลาย เหมาะสมกับลักษณะและเงื่อนไขของโรงเรียน แนวทางสำคัญหนึ่งในการพัฒนาบุคลากร คือการปฏิบัติธรรมในวิถีชีวิตประจำวันทั้งนี้ผู้บริหารควรเป็นผู้นำในการพัฒนาตนเองและการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

หลักทำ

แนวทางการพัฒนาบุคลากร เช่น

1. วิเคราะห์สภาวะธรรมหรือภูมิธรรม ธรรมวุฒิ และลักษณะของบุคลากร
2. ค้นหาบุคลากรแนวร่วมหรือแกนนำ
3. วางแผนพัฒนาบุคลากร โดยการสร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจด้วยวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของบุคลากร

4. จัดกิจกรรมที่เป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความสำเร็จ ทั้งกิจกรรมรูปธรรม และกิจกรรมพัฒนาจิต

5. ให้การยกย่อง ชมเชย แก่บุคลากรที่พัฒนาเป็นแบบอย่าง เช่น

- การจัดอบรมใหญ่ประจำปี
- การจัดกิจกรรมพัฒนาจิตเจริญปัญญาย่อยรายสัปดาห์ หรือรายเดือน
- การจัดกลุ่มสนทนาธรรม
- การจัดฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมในโอกาสวันสำคัญ
- การจัดศึกษาดูงาน หรือปฏิบัติธรรมในสำนักงานต่าง ๆ
- การส่งเสริมการศึกษาปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง โดยจัดห้องสมุดและสื่อต่าง ๆ ให้ยืม หรือใช้ศึกษาจัดห้องวิปัสสนา เป็นต้น

- การจัดกิจกรรมส่งเสริมการถือศีล 5 เป็นวิถีชีวิตและการจัดส่งเสริมการประเมินผลปฏิบัติธรรม และสอบอารมณ์ (วิปัสสนา) เป็นต้น

คุณลักษณะสำคัญของบุคลากรในโรงเรียนที่จัดการศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธ ผู้บริหารครู อาจารย์และบุคลากรสถานศึกษาควรเป็นบุคคลที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ควร ละ เลิกจากอบายมุข ปฏิบัติตนถือศีล 5 เป็นนิจ เป็นผู้มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเอง และดำเนินชีวิตที่ติงามและสามารถเป็นผู้นำและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ทุกคนโดยสุจริตใจ

หลักธรรมในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ

บุญมี แทนแก้ว กล่าวว่าศีลธรรม คือ วิธีการกระทำหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลของการกระทำนั้น ๆ ถ้าการกระทำดี ย่อมจะก่อให้เกิดผลที่ดีได้ผลที่ดีดังกล่าวคือ ความสุขนั่นเอง วิธีการกระทำที่ดีจึงเป็นการกระทำตามหลักศีลธรรม ในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ตรัสสอนโดยเน้นการกระทำ หรือหลักการ เช่นเดียวกันแต่การกระทำทุกอย่างจะต้องมีสติ คือ ระลึกรู้อยู่เสมอว่าจะทำ พูด หรือคิดสิ่งใด และจะต้องมีปัญหา คือ ความรู้รอบ รู้อย่างรอบคอบ รู้ให้ถ้วนถี่อีกด้วย การกระทำเช่นนั้นจะให้ผลเป็นอย่างไร ทุกข์หรือสุข ถ้ารู้ว่าจะให้ผลเป็นสุขทั้งแก่ตนและสังคมแล้ว จึงควรกระทำในประโยชน์ตนแลสังคม แม้จะไม่ได้ประโยชน์แต่ตน หากแต่ได้ประโยชน์แก่สังคม พระพุทธองค์ยังให้เลิกเอาประเด็นหลัง แต่ถ้ารู้แน่แก่ว่าจะเกิดความทุกข์โทษแล้ว ควรเว้นให้ห่างไกล ดังนั้น ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา พุทธองค์จึงตระหนักยิ่งทั้งในหลักการและผลที่จะเกิดขึ้นด้วยดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ผู้มีปัญญาควรรักษาจิตที่เห็นได้ยากยิ่ง ละเอียดยิ่ง ย่อมไปหาแต่อารมณ์ที่ปรารถนาเพราะจิตที่คุ้มครองแล้วย่อมนำสุขมาให้” ฉะนั้นหลักในการประพฤติที่จะต้องมีความสุขเพราะความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาอันเป็นผล แต่จะเกิดผลได้จะต้องมีหลักการที่จะต้องปฏิบัติในพระพุทธศาสนาคุณหัสหรือชาวบ้านจะต้องมีความสุขได้ต้องพยายามปฏิบัติตามหลัก เบญจศีล เบญจธรรม อันเป็นธรรมที่ให้คุณคนเป็นมนุษย์สมบูรณ์ได้

เบญจศีล มาจากคำสองคำ คือคำว่า เบญจ แปลว่า 5 และคำว่า ศีล แปลว่า ปกติรวมเป็น เบญจศีล คือ ศีล 5 ประการ หมายถึงการรักษากายวาจาให้เป็นปกติ โดยสรุปได้แก่การงดเว้นจากการทำความชั่วทั้งปวงนั่นเอง ศีลนั้นเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้น เพื่อคอยควบคุมความประพฤติให้เรียบร้อยดีงาม ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสังคมส่วนรวมเป็นคุณธรรมที่ช่วยผดุงสังคมให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขไร้ทุกข์ภัย ทำให้สังคมมนุษย์มีความรักความปรารถนาดีต่อกันเคารพในสิทธิของกันและกัน ดังนั้น ศีลจึงถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับมนุษย์ทุกคนที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ เบญจศีลนั้นมี 5 ประการ ได้แก่

1. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
2. อทินนาทานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์
3. กามเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการประพฤติผิดทางประเวณี
4. มุสาวาทา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการกล่าวเท็จ
5. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและของมึนเมา

เบญจศีลทั้ง 5 ข้อนี้ ท่านจัดเป็นสิกขาบท คือ ข้อที่พึงศึกษาและปฏิบัติมิให้ขาดหรือต่างพร้อมด้วยประการทั้งปวง

เบญจธรรม แปลว่า ธรรม 5 ประการ เป็นธรรมข้อที่ควรปฏิบัติคู่กับเบญจศีล หรือศีล 5 ประการ เบญจธรรมนี้เป็นข้อปฏิบัติที่สนับสนุนให้การรักษาเบญจศีลมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจัดเป็นคู่ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

ข้อที่ 1 เมตตากรุณา หมายถึง ความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ปราศจากความทุกข์ด้วยประการทั้งปวง ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่นให้ลำบากเดือดร้อน เมื่อผู้อื่นมีทุกข์ก็พลอยหวนใจไปด้วย เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์ในสังคมมีความเมตตาปรานีและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เช่น บิณฑาคารดา มีความรักในบุตร ไม่คิดอาฆาตพยาบาทต่าง ๆ เป็นต้น เบญจธรรมนี้คู่กับเบญจศีลข้อที่ 1 คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์

ข้อที่ 2 สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง คุณธรรมข้อนี้เป็นเครื่องสนับสนุนให้ผู้มีศีลสามารถรักษาศีลไว้ได้อย่างมั่นคง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เช่น การทำมาหากินโดยสุจริตเที่ยงธรรม เว้นจากมิถนอาชีวะที่สร้างความเดือดร้อนให้แกผู้อื่นและสังคมทั่วไป เบญจธรรมข้อนี้คู่กับเบญจศีลข้อที่ 2 คือการเว้นจากการลักทรัพย์

ข้อที่ 3 กามสังวร หมายถึง ความสำรวมระวังในกามให้ยินดีพอใจในคู่ครองของตนเท่านั้น ชายที่มีภรรยาแล้วไม่พึงประพฤตินอกใจภรรยาเป็นเด็ดขาด และต้องเอาใจใส่ยกย่องภรรยาตามสมควรแก่ฐานะ และภรรยาก็ต้องดูแลปรนนิบัติ เอาอกเอาใจสามีให้มีความสุข เบญจธรรมข้อนี้คู่กับเบญจศีลข้อที่ 3 คือ เว้นจากการประพฤตินอกใจ

ข้อที่ 4 สัจจาจา หมายถึง ความมีสัตย์ คือ มีความจริงใจ ซื่อตรงทั้งต่อตนเอง มิตรสหาย และเพื่อนร่วมงาน รักษาสัจจะเท่าชีวิต มีความสุจริตยุติธรรมในใจ พูดคำไหนเป็นคำนั้น ผิดก็ยอมรับผิด ถูกก็ว่าไปตามนั้น ไม่มีลำเอียง เป็นผู้มีความสัตย์เป็นที่เชื่อถือได้ ไม่กลับไปกลับมา อันจะมีผลทำให้ผู้อื่น เชื่อถือในถ้อยคำ ยอมรับนับถือในความสุจริต เบญจธรรมข้อนี้คู่กับเบญจศีลข้อที่ 4 คือ เว้นจากการพูดเท็จ

ข้อที่ 5 สติสัมปชัญญะ หมายถึง ความมีสติรอบคอบฝึกฝนตนเองมิให้หลงประมาทหมัวเมา สติ ได้แก่ ความระลึกได้ในขณะที่ทำ พูด คิดอะไรก็ตาม ต้องพยายามตั้งสติให้สติสัมปชัญญะ ได้แก่ ความรู้สึกตัวในขณะที่ทำ พูด หรือคิด เช่นเดียวกัน สติสัมปชัญญะนั้นเป็นธรรมที่มาคู่กัน เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก คือไม่เกิดความประมาทพลั้งเผลอ เมื่อจะทำ จะพูด จะคิด ก็จะเป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามหลักธรรม เบญจธรรมข้อนี้คู่กับ เบญจศีลข้อที่ 5 คือ เว้นจากการดื่มสุราและเมรัย

สรุปแล้วเบญจศีล เบญจธรรม จึงเป็นหลักธรรมที่จะต้องปฏิบัติคู่กัน หลักเบญจศีลนั้นให้มนุษย์ละเว้นจากการไม่ประพฤตินอกใจ เมื่อไม่ประพฤตินอกใจแล้วจะต้องพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น เป็นการพัฒนาตนเองดังนั้นจะต้องมีปฏิบัติตามหลักเบญจธรรมด้วย จึงจะถือว่าเป็นผู้ประพฤติดีในการปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรม และการประพฤตินอกใจให้เป็นประโยชน์แต่สังคม หรือส่วนรวมจะทำให้สำเร็จ และ

ให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานในด้านที่ตื้นนั้น จะต้องมีคุณธรรมที่จะช่วยให้สำเร็จ หรือความเจริญก้าวหน้าในทางด้านคุณธรรมจริยธรรมดังประสงค์ คือ อิทธิบาท 4 ประการ ได้แก่

1. ฉันทะ ความพึงพอใจหรือต้องการที่จะทำ หรือใฝ่ใจจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

2. วิริยะ ความเพียรหรือขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม แข็งขันอดทนเอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง

3. จิตตะ ความคิดหรือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

4. วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน ได้แก่ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องในสิ่งที่ทำนั้นมีการวางแผนวัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงผู้มีความคุณธรรม 4 ประการ ย่อมเจริญก้าวหน้าในชีวิตเป็นอย่างดี เราอยู่ในสังคมเดียวกันมีมนุษยธรรม คือ เบญจศีล เบญจธรรม เป็นพื้นฐานชีวิต ครุ่นคิดใน กุศลกรรมบถ คือทางก่อความดีงาม ความฉลาดซึ่งจะทำให้มนุษย์เราประพฤติดีอยู่ในศีลธรรม

กุศลกรรมบถ กรรมที่เป็นทางแห่งกุศล ทางที่ผู้ใดทำแล้วถือว่าเป็นการทำความดี มี 10 ประการ คือ

ทางกายกรรม 3 ได้แก่

1. ปาณาติปาตา เวรมณี (เว้นจากการฆ่าสัตว์)
2. อทินนาทานา ทานา เวรมณี (เว้นจากการลักทรัพย์)
3. กามเมสุมิจจาจารา เวรมณี (เว้นจากการประพฤตินิโคตในกาม)

ทางวจีกรรม 4 ได้แก่

1. มุสาวาทา เวรมณี (เว้นจากการพูดเท็จ)
2. ปิสุณาย วาจา เวรมณี (เว้นจากการพูดส่อเสียด)
3. ผรุสสาย วาจา เวรมณี (เว้นจากการพูดคำหยาบ)
4. สัมผัปปลาปา เวรมณี (เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ)

ทางมโนกรรม 3 ได้แก่

1. อนภิชฌา (ไม่โลภอยากได้ของเขา)
2. อพยาบาท (ไม่ปองร้ายเขา)
3. สัมมาทิฎฐิ (ไม่เห็นผิดจากคลองธรรม)

เมื่อมนุษย์เราก่อความดีงาม ก็จะมีผลความเจริญก้าวหน้า เมื่อเห็นความเจริญก้าวหน้าของมวลมนุษย์ทางด้านคุณธรรมจริยธรรมแล้ว ควรยอมรับนับถือชื่นชมยินดีในความสามารถนั้น ๆ ของ

เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่ควรมี อคติ คือความลำเอียงไม่ยุติธรรมอคติ คือ ความลำเอียง ความเอนเอียง เข้าข้าง วางตัวใจไม่เป็นกลาง ไม่มีความยุติธรรม 4 ประการ ได้แก่

1. ฉันทาคติ – ลำเอียงเพราะรัก
2. โทสาคติ – ลำเอียงเพราะชัง
3. โมหาคติ – ลำเอียงเพราะเขลา (หุเบา)
4. ภยากติ – ลำเอียงเพราะกลัว

อคติทั้ง 4 เมื่อทำเข้าข้อใด ก็เป็นเหตุให้เสียความยุติธรรม ความเป็นผู้ใหญ่ทั้งสิ้นเพราะเกรงว่าเขาจะดี หรือเจริญก้าวหน้ายิ่งกว่า ควรเป็นพรหมวิหารธรรม ซึ่งจัดเป็นผู้ประเสริฐ

พรหมวิหาร คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม เป็นธรรมที่ท่านผู้ใหญ่ควรยึดถือไว้เป็นแนวปฏิบัติ เป็นธรรมที่ทำให้บุคคลผู้ประพฤติตามเป็นผู้ใหญ่ มี 4 ประการ ได้แก่

1. เมตตา – ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เป็นผู้สุข ขจัดการปองร้ายผู้อื่นได้
2. กรุณา – ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ขจัดความคิดเบียดเบียนผู้อื่นได้
3. มุทิตา – ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี ขจัดความไม่ยินดีต่อผู้อื่นได้
4. อุเบกขา-การวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ ขจัดความกระทบกระทั่งใจต่อผู้อื่นได้

ผู้ดีผู้ประเสริฐทางด้านคุณธรรมจริยธรรม จะต้องปฏิบัติ จะต้องบำเพ็ญให้มีในตนเป็นนิตย์ หรือเป็นปกตินิสัย ผู้ที่แผ่เมตตา จะทำให้ผู้นั้นมีเมตตากรุณาย่อมถึงความสมบูรณ์พูนสุขโดยนัยตรงกันข้ามนี้ กระแสจิตอันระคนด้วยเมตตากรุณานั้นย่อมปรุงใจของผู้แผ่เมตตานั่นเองให้สงบเยือกเย็น และในโอกาสเดียวกันก็ไปคลี่คลายความมุ่งร้ายในจิตใจของผู้คิดร้ายต่อเรา ให้คลายความเหี้ยมโหดลงด้วย พระพุทธองค์ทรงสรุปอานิสงส์ (ประโยชน์) ของเมตตาไว้ 10 ประการ คือ

1. นอนหลับสบาย
2. ตื่นขึ้นก็สบาย
3. ไม่ฝันร้าย
4. เป็นที่รักของมนุษย์
5. เป็นที่รักของอมมนุษย์
6. เทวดาคุมครองรักษา
7. คู่มกกันอันตรายต่าง ๆ
8. จิตใจตั้งมั่นด้วยดี
9. ผิวพรรณผ่องใส
10. ไม่ตายอย่างหลงใหลลึมสติ

การอยู่ร่วมกันในสังคมก็มีความสุข ถ้าหากทุกคนเป็นผู้ประพฤติดี แต่อย่างไรก็ตาม การจะบังคับให้ทุกคนเป็นคนประพฤติดีด้วยกันหมดนั้นเป็นไปได้ยาก เพราะแต่ละคนมีไม่เหมือนกัน การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากในสังคมปัจจุบันเพื่อปลูกฝังให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีมารยาทดี มีความเคารพในสิ่งที่ดีงาม มีสัมมาคารวะ ต่อผู้อื่น **คารวะ** คือ ความเคารพ ความนับถืออย่างหนักแน่น, ความเอื้อเฟื้อด้วยกิริยาที่นอบน้อมเช่น การลูกรับ ฯลฯ รวมถึงการประพฤติ มารยาทอย่างอื่นด้วยความตั้งใจ ไม่กระด้างกระเดื่อง มี 6 ประการ ได้แก่

1. พุทธคารวตา – ความเคารพนับถือพระพุทธเจ้า
2. ธรรมคารวตา – ความเคารพนับถือพระธรรม
3. สังฆคารวตา – ความเคารพนับถือพระสงฆ์
4. ลีลาคารวตา – ความเคารพเอื้อเฟื้อในการศึกษา
5. อัปมาทคารวตา – ความเคารพเอื้อเฟื้อในความไม่ประมาท
6. ปฏิสันถารคารวตา – ความเคารพเอื้อเฟื้อในการทำปฏิสันถารเมื่อนักเรียนรู้จัก

สัมมาคารวะ ให้ความเคารพได้อย่างถูกต้องแล้ว การอยู่ร่วมกันก็จะมี ความสุขในสังคม ทำให้เกิดความรักความสามัคคีให้หมู่คณะ เมื่อจากกันไปย่อมทำให้ระลึกถึงกัน

สาราณียธรรม คือ ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน (เป็นที่เคารพนับถือของผู้อื่น สมานสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะไว้ได้ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันและกัน) มี 6 ประการ คือ

1. เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยขนขวายในกิจธุระของเพื่อนกันด้วยกาย มีพยาบาลภิกษุไข้ เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา
2. เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยขนขวายในกิจธุระของเพื่อนกันด้วยวาจา เช่น กล่าวสั่งสอน เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา
3. เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน
4. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรมให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณรไม่หวังไว้บริโภคนำเฉพาะผู้เดียว
5. รักษาศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพระภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น
6. มีความเห็นร่วมกันกับภิกษุสามเณรอื่น ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกันใครต้องการอยู่ร่วมกันในหมู่คนส่วนมาก หรือในสังคม ต่างคนก็ต่างรูปแบบกันไป ดังนั้น จะต้องรู้จักในการคบเพื่อน เลือกคบบุคคลที่ดีจึงจะได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงามเพื่อนที่ดี คือ มิตรแท้ เพื่อนที่ไม่ดี เรียกว่า มิตรเทียม **มิตรปฏิรูป** หรือ **มิตรเทียม** มี 4 ประเภท ได้แก่

1. คนปอกลอก ได้แก่

- 1) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
- 2) เสียให้น้อยคิดเอาให้มาก
- 3) เมื่อมีภัยจึงรับทำกิจเพื่อน
- 4) คบเพื่อนเพราะเห็นประโยชน์

2. คนดีแต่พูด ได้แก่

- 1) เก็บเอาของล่วงแล้วมาปราศรัย
- 2) อ้างของยังไม่มีมาปราศรัย
- 3) สงเคราะห์สิ่งไม่มีประโยชน์
- 4) ออกปากฟังมิได้

3. คนหัวประจบ ได้แก่

- 1) จะทำดีก็คล้อยตาม
- 2) จะทำชั่วก็คล้อยตาม
- 3) ต่อหน้าว่าสรรเสริญ
- 4) ลับหลังตั้งนินทา

4. คนชักชวนในทางฉิบหาย ได้แก่

- 1) ชักชวนดื่มน้ำเมา
- 2) ชักชวนเที่ยวกลางคืน
- 3) ชักชวนมัวเมาในการเล่น
- 4) ชักชวนเล่นการพนัน

มิตรแท้ มี 4 ประเภท ได้แก่

1. มิตรมีอุปการะ ได้แก่

- 1) ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
- 2) ป้องกันสมบัติของเพื่อนผู้ประมาท
- 3) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งอาศัยได้
- 4) เมื่อมีธุระ ช่วยออกทรัพย์เกินที่ออกปาก

2. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ได้แก่

- 1) บอกความลับตนแก่เพื่อน
- 2) ปกปิดความลับของเพื่อน
- 3) ไม่ละทิ้งยามวิบัติ
- 4) แม้ชีวิตอาจสละแทนได้

3. มิตรณะประโยชน์ ได้แก่

- 1) ห้ามไม่ให้ทำชั่ว
- 2) แนะนำให้ทำดี
- 3) ให้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง
- 4) บอกทางสวรรค์ให้

4. มิตรมีความรักใคร่ ได้แก่

- 1) มีทุกข์ ๆ ด้วย
- 2) มีสุข ๆ ด้วย
- 3) โต้เถียงคนพูดติเตียน
- 4) รับรองคนพูดสรรเสริญ

บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน โรงเรียนวิถิปุทธในพระพุทธศาสนาการจัดหลักสูตรในการเรียนการสอนจึงนำหลักธรรม ไตรสิกขานำมาใช้ในหลักสูตรอย่างเป็นระบบในการดำเนินชีวิต 3 ด้าน ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา สิกขา คือการศึกษาที่ฝึกอบรมพัฒนาชีวิต 3 ด้านนั้น มีดังนี้

1. สิกขา / การฝึกศึกษา ด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนสรรพสัตว์ หรือสิ่งแวดล้อมทางวัตถุก็ตาม ด้วยอินทรีย์ (เช่น ตา หู)หรือด้วยกาย วาจา ก็ตาม เรียกว่า ศีล (เรียกเต็มว่า อธิศีลสิกขา)

2. สิกขา / การฝึกศึกษา ด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ (เรียกเต็มว่า อธิจิตตสิกขา)

3. สิกขา / การฝึกศึกษา ด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา (เรียกเต็มว่า อธิปัญญาสิกขา) รวมความว่า การฝึกศึกษานั้น มี 3 อย่าง เรียกว่า สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิปัญญา ซึ่งพูดด้วยถ้อยคำของคนยุคปัจจุบันว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีคุณภาพเมื่อมองจากแง่ของสิกขา 3 จะเห็นความหมายของสิกขาแต่ละอย่างดังนี้

1. ศีล คือ สิกขาหรือ การศึกษาที่ฝึกในด้านการสัมพันธ์ติดต่อปฏิบัติจัดการกับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุและทางสังคม ทั้งด้วยอินทรีย์ต่าง ๆ และด้วยพฤติกรรมทางกาย-วาจา พูดอีกอย่างหนึ่งว่า การมีวิถีชีวิตที่ปลอดภัยไร้การเบียดเบียน หรือการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลแก่สังคมและแก่โลก

2. สมาธิ คือ สิกขา หรือ การศึกษาที่ฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความมีไมตรี ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ในด้านของความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยันความ

อดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความมีปิติ อิ่มใจ ความมีปราโมทย์ร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ สรุปลือ พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

3. ปัญญา คือ สึกขาหรือการศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าสู่แนวทางของความเป็นจริง การรู้จักหาความรู้ การรู้จักพิจารณา การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ทดลอง ตรวจสอบ ความรู้เข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าถึงความจริง การนำความรู้มาใช้ในการแก้ไขปัญหา และคิดการต่าง ๆ ในทางเกื้อกูลสร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่ง เน้น การรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นจริง ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัย ไร้ทุกข์ เข้าถึง อีสราภาพโดยสมบูรณ์

หลักทั้ง 3 ประการแห่งไตรสิกขา ที่กล่าวมานี้ เป็นการศึกษาที่ฝึกคนให้เจริญพัฒนาขึ้นไปในองค์ประกอบทั้ง 3 ด้านของชีวิตที่ดีงาม ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า การฝึกศึกษาที่จะให้มีชีวิตที่ดีงาม เป็นสิกขา ชีวิตที่ดีงามที่เกิดจากการฝึกศึกษานั้น เป็นมรรค

คุณธรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง

นักการศึกษาและนักจิตวิทยาได้นิยามความหมายของความรับผิดชอบต่อตนเองดังนี้

แบนดูลา (Bandura) กล่าวว่า จริยธรรมความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง กฎ สำหรับประเมินพฤติกรรม กฎการประเมินมีลักษณะไม่แตกต่างจากกฎทางภาษาที่เรียกว่า ไวยากรณ์ กฎเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ ความหมายระบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้

1. หลักการแนวทางในการประพฤติปฏิบัติรู้ว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำ
2. การกระทำหรือการแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่ทำให้เกิดความสงบสุขและอยู่รวมกันในสังคมนั้นได้อย่างมีความสุข

กู๊ด (Good) ได้ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อตนเองไว้ว่า การปฏิบัติตนในความสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเอง การเล่าเรียน ครอบค้ว สังคม และต่อบุคคลใกล้ชิดโดยการแสดงออกมาในรูปของการปฏิบัติอย่างตั้งใจละเอียดรอบคอบที่จะให้การปฏิบัติบรรลุตามเป้าหมายยอมรับการกระทำของตนทั้งด้านดีและผลเสีย อีกทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

กรมวิชาการ ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อตนเองไว้ว่า หมายถึงความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน ด้วยความพากเพียรและความละเอียดรอบคอบยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติที่ดี ยิ่งขึ้น

ข่านาญ นิสาร์ตัน ได้กล่าวว่าความรับผิดชอบต่อตนเอง คือการยอมรับรู้ และสำนึกในการกระทำของตนเอง ยอมรับผลการกระทำของตนเองด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าจะผลการกระทำนั้นจะเป็นผลดีหรือร้ายและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ความรับผิดชอบเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติสอดคล้องกับกฎจริยธรรมและกฎเกณฑ์ของสังคม โดยไม่ต้องมีการบังคับควบคุมจากผู้อื่น

ศิริพร กล่อมจันทร์ ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อตนเองว่า หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลซึ่งแสดงออกให้ตนประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

สุพัตรา สุภาพ ให้ความหมายไว้ว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง คือการรู้จักหน้าที่ที่ตนต้องปฏิบัติหรือกระทำ ไม่นึกถึงแต่สิทธิเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการกระทำที่ควรกระทำหรือต้องกระทำตามสถานภาพ (ตำแหน่ง) ของบุคคลหนึ่ง ๆ

สรุปแล้วความหมายของความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรับรู้ฐานะและบทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะต้องดำรงตนให้อยู่ในฐานะที่ช่วยเหลือตนเองได้ รู้จักว่าอะไรผิด รู้จักว่าอะไรถูก ยอมรับการกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดีและผลเสียหรือไม่ และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่ก่อให้เกิดผลดีเท่านั้น

คุณธรรมจริยธรรมด้านความมีวินัย

คุณธรรมจริยธรรมด้านความมีวินัยถ้าหากได้มีการปลูกฝังให้กับนักเรียนได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพแล้ว ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัยแล้วสังคมก็จะอยู่อย่างมีความสุข จึงได้กล่าวความหมายของความมีวินัยไว้ดังนี้

นงนภัส เอี่ยมลออ ได้กล่าวว่า วินัย หมายถึง ความสามารถที่จะควบคุมตนเองในด้านความประพฤติ การยอมรับในระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล ตลอดจนการแก้ไขความประพฤติของตนเองหรือของผู้อื่น โดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ ทั้งการดูแลให้คำแนะนำโดยใช้หลักเหตุผลหรือวิธีการลงโทษตามสภาพของสถานการณ์ที่ปรากฏอยู่

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ ได้ให้ความหมายของวินัยว่า หมายถึงระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันอย่างสุขสบาย ไม่กระทบกระทั่งกันและกัน

สมบุญรณ์ สิงห์คำป้อม ได้ให้ความเห็นว่า วินัย หมายถึง คุณลักษณะที่มีอยู่ภายในของบุคคล ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้ประพฤติตามกฎหมาย และระเบียบแบบแผนตามที่สังคมกำหนดไว้โดยไม่ถือว่าเป็นการบังคับให้กระทำ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า วินัยหมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมที่ช่วยให้สามารถควบคุมตนเอง และปฏิบัติตามระบบระเบียบ เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ซึ่งคนส่วนมากเห็นว่าวินัยเกิดจากการดูแลควบคุมใน

ระยะแรกที่เด็กยังเยาว์ การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีและแนะนำบอกกล่าวด้วยเหตุผล โดยไม่รู้สึกลัวถูกบังคับ

อัญญา ประสานชาติ ได้กล่าวว่า พฤติกรรมการมีวินัยในตนเอง หมายถึงความสามารถในการควบคุมตนเองของบุคคลโดยไม่มีผู้ใดมาบังคับ ทั้งด้านอารมณ์ และพฤติกรรมที่ไม่ขัดต่อกฎเกณฑ์ของสังคม และขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อความสงบสุขในการดำเนินชีวิตและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของการอยู่ร่วมกันในสังคมกล่าวโดยสรุปความมีวินัย หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์หรือบังคับพฤติกรรมของตนเอง ให้เชื่อฟังและประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผนอันต่างต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับ โดยตนเองมองเห็นคุณค่าที่จะกระทำเพื่อให้เกิดผลดีต่อตัวเองและสังคมส่วนรวม

คุณธรรมจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์เป็นคุณสมบัติของผู้ดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้กับนักเรียน เพื่อให้ นักเรียนเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่น ดังนี้

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ไว้ว่า หมายถึงให้เป็นคนตรง ประพฤติอะไรด้วยน้ำใสใจจริง

รัชชชัย ชัยจิรฉายากุล ได้ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ไว้ว่า หมายถึง การปฏิบัติตนด้วยความจริงใจและตรงไปตรงมา

ประเสริฐ เอื้อนครินทร์ ได้ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ไว้ว่า หมายถึง ความซื่อตรง ไม่คดโกงทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งตนเองและหน้าที่การงาน

โพธิ์ทอง จิตอ่อนนุ่ม ได้ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ว่า หมายถึงการประพฤติปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตรงต่อความเป็นจริง เป็นการประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจาใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

อดิศักดิ์ ภูมิรัตน์ ได้ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ไว้ว่า หมายถึง ความประพฤติที่ยึดหลักแห่งคุณธรรม ประพฤติด้วยความจริงใจทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเอง และต่อผู้อื่น และได้เสนอแนะแนวทางการแก้ไขและเสริมสร้างลักษณะนิสัยให้มีจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ พอสรุปใจความสำคัญกว้าง ๆ ดังนี้

1. ให้เด็กได้อยู่ใกล้ชิดกับตัวอย่างที่ดี ได้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันจนเห็นคุณค่า
2. เสนอปัญหาให้คิด เมื่อเด็กเห็นปัญหาของคนอื่นหรือสังคมที่ตนเป็นส่วนหนึ่ง มาก ๆ ก็จะนำไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของตนเอง ทำให้เกิดความสำนึกมากขึ้น และจะเปลี่ยนแปลงค่านิยม และพฤติกรรมของตนเองให้มีความซื่อสัตย์โดยไม่รู้ตัว
3. จัดโอกาสให้เด็กได้ศึกษาหาประสบการณ์จากวิชาการบางอย่างซึ่งสามารถพัฒนา ค่านิยมได้ เช่น ศิลปะ ช่วยขัดเกลาจิตใจให้ละเอียดอ่อน มีความซื่อสัตย์ เป็นต้น

4. สนทนาวิสาสะในชีวิตประจำวัน เมื่อได้พบเห็นหรือสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียน ในบ้านและนอกบ้านก็นำมาวิเคราะห์วิจารณ์กับเด็กได้

5. สร้างคำขวัญที่คนส่วนใหญ่จะยอมรับนับถือร่วมกัน ทั้งนี้ต้องอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม

6. จัดกิจกรรมแนะแนวโดยให้กระบวนการกลุ่ม เพื่อให้เด็กได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และส่งผลให้เกิดความเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้านได้

พอสรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนอย่างตรงไปตรงมา ทั้งทางกาย วาจา ใจ การตรงต่อหน้าที่ ตรงต่อความเป็นจริง ต่อตนเองและผู้อื่น

คุณธรรมจริยธรรมด้านความเสียสละ

ถ้าคนเรามีความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อผู้อื่น เหมือนอุ้มชูตนเอง ความมีน้ำใจกว้างขวาง เป็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นเยี่ยม ความมีอัธยาศัยเป็นกันเองในที่ทั้งปวง แต่ไม่ให้เสียระเบียบ และความมีนิสัยไม่เกียจจน ยิ่งได้ทำกิจการมากก็ยิ่งเห็นเป็นเกียรติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นประมุขของหน้าที่การงาน ฉะนั้นความเสียสละจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้กับนักเรียน ซึ่งคุณธรรมด้านการเสียสละ มีผู้กล่าวดังนี้ ซีก็โลว (Seglow) ได้กล่าวถึง การเสียสละเป็นการไม่เห็นแก่ตัว เป็นการให้ที่มีแรงผลักดันมาจากความต้องการให้สิ่งดี ๆ แก่ผู้อื่น โดยการเสียสละเพื่อช่วยเหลือนั้นไม่ต้องใช้เวลาหรือคำนึงถึงปัจจัยว่าผู้ใดที่เราควรช่วย เช่น จะช่วยเหลือคนไหน คนที่มีฐานะจนแคไหนจึงควรจะช่วย เป็นต้น แต่มนุษย์ควรเสียสละเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเหมาะสมกับตน

กรมวิชาการ อ่างใน กชกร จินตสนธิ ได้ให้ความหมายของความเสียสละ ว่า คือการกระทำที่แสดงถึงไม่ตรีจิต ความมีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น ช่วยเหลือเจือจานแก่บุคคลที่ควรให้ เพื่อให้เขา ได้รับความสะดวก มีความพอใจ การให้การบริจาค การยอมเสียสิทธิ หรือสละสิ่งที่เราควรได้รับให้แก่ผู้อื่น โดยพฤติกรรมของผู้ที่มีความเสียสละ มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. การให้ทางกาย เช่น ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุรกรรมที่ไม่มีมีโทษ ไม่นิ่งดูตายช่วยเหลืองานสาธารณะประโยชน์ เป็นต้น

2. การให้ทางวาจา เช่น ช่วยเหลือให้คำแนะนำทั้งในทางโลกและทางธรรมช่วยเหลือจรรยาเอาเป็นธุระให้สำเร็จประโยชน์

3. การให้ทางสติปัญญา เช่น ช่วยแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ทำผิด ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบ ช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา

4. การให้ด้วยกำลังทรัพย์ เช่น แบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ที่สมควรให้ แบ่งปันเงินทองให้แก่ผู้ที่สมควรให้ การสละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล เป็นต้น

5. การให้ทางใจ เช่น ยินดีเมื่อผู้อื่นพลั้งพลาด ไม่นึกสมน้ำหน้าผู้อื่น ไม่อยากขโมย
อยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน

กมลชนก ภริมย์ศิริพรรณ ได้สรุปความหมายของการเสียสละว่า หมายถึงการละ
ความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังใจ รวมทั้งการรู้จักยอมเสีย
ประโยชน์ส่วนตัว เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า

จันทนะ วิไลพัฒน์ ได้สรุปถึงการเสียสละว่า หมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำที่แสดง
ถึงไมตรีจิต ความมีน้ำใจ โอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น คอยเอื้อเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ลดความเห็นแก่ตัวรู้จัก
แบ่งปัน ยอมเสียสิทธิ์ หรือสละสิ่งที่เราควรได้รับหรือมีอยู่น้อยให้แก่ผู้อื่น ร่วมบริจาค ร่วมสร้าง
ประโยชน์ หรือกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ต่อสังคม และต่อส่วนรวมด้วยความจริงใจโดยไม่
หวังผลตอบแทน นอกจากนี้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ยังรวมถึงการรู้จักให้อภัยผู้อื่นรู้จักระงับอารมณ์ของ
ตน ไม่แสดงกิริยา วาจาไม่สุภาพ ไม่โลภ ไม่ละเมิดสิทธิหรือก้าวกายสิทธิของผู้อื่นยอมรับฟังความ
คิดเห็นของผู้อื่น

2.5 ภูมิหลังของโรงเรียนวิถิพุทธที่เป็นกรณีศึกษา

โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธต้นแบบ และ โรงเรียนวิถิพุทธ ในสังกัดสำนักงาน
ศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
โดยได้จัดแบ่งเป็น 2 กลุ่มนั้น เนื่องจากต้องการจำแนกให้เห็นถึงความแตกต่างกันระหว่าง กลุ่มโรงเรียน
ทางเลือกที่เน้นการศึกษาแนวพุทธ ที่จัดการศึกษาโดยภาคเอกชนและองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ กับกลุ่มโรงเรียน
วิถิพุทธที่จัดการศึกษาโดยภาครัฐ แต่มีการนำแนวคิดการจัดการศึกษาทางเลือกเข้ามาปรับประยุกต์ใช้
ในโรงเรียนรัฐ เพื่อความสะดวกในการศึกษาเปรียบเทียบและให้ภาพพจน์ที่ชัดเจน ดังนี้

1. ภูมิหลังของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธต้นแบบ ซึ่งเป็นกลุ่มโรงเรียน
ทางเลือกที่เน้นการศึกษาแนวพุทธ มีการจัดการศึกษาโดยภาคเอกชนและองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ จำนวน 3
โรงเรียน คือ

โรงเรียนทอสี ตั้งอยู่ที่ 1023/46 ซอยปรีดีพนมยงค์41 ถนนสุขุมวิท71 แขวงคลองตัน
เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110 โทรศัพท์ : 0-27130260-1 Website: www.thawasischool.com โดย
มี **อาจารย์บุบผาสวัสดิ์ รัชชตาตะนันท์** ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริหารและผู้อำนวยการ
โรงเรียน

ข้อมูลโรงเรียน

โรงเรียนทอสี ริเริ่มก่อตั้งจากระดับอนุบาลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 โดยคุณบุบผาสวัสดิ์
รัชชตาตะนันท์ ครูใหญ่ผู้ก่อตั้งโรงเรียนทอสี ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุก ๆ ด้านจากครอบครัว โรงเรียน

ทอสีมีแนวความคิดว่า แนวคิดการจัดการศึกษาเดิมเน้นการเตรียมความพร้อมของเด็ก ให้เด็กได้เรียนรู้อย่างสนุกและมีความสุข เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ ความรู้ทางวิชาการไม่ได้เป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด (โรงเรียนทอสี, 2560)

ในการดำเนินงานระยะแรกนั้น โรงเรียนทอสีได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากเครือข่ายกัลยาณมิตรที่มีความรู้ มีประสบการณ์ด้านการศึกษา ซึ่งโรงเรียนทอสีมีความสำนึกในบุญคุณในความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเป็นอย่างดีโดยตลอด โดยเฉพาะคุณหญิงวนิดา พุนศิริวงศ์ คุณหญิงหม่อมหลวงอนงค์ นิลอุบล อาจารย์หม่อมดุษฎี บริพัตร ณ อยุธยา อาจารย์อารี สันทนต์ ครูอนินทิตา โปชะเกษม แห่งโรงเรียนอนุบาลหนูน้อย และหม่อมหลวงพกาภรณ์ เกษมศรี และมูลนิธิชมรมไทย-อิสราเอล

เริ่มต้นศึกษาและปฏิบัติธรรมต่อเนื่อง จากที่ได้มีโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรมภายใต้การอบรมสั่งสอนของพระอาจารย์ชยสาโร ก็พบว่าพุทธศาสนามีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาการศึกษา การพัฒนาวิถีชีวิตที่เป็นบุญเป็นกุศล และเมื่อผู้บริหารและครูได้ปฏิบัติธรรมต่อเนื่องมากขึ้น ๆ ก็เห็นชัดว่าการศึกษาและการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเดียวกัน การศึกษาไม่ใช่เป็นไปเพียงเพื่อหาความรู้ทางวิชาการ หรือแสวงหาทักษะเพื่อประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงตนและครอบครัว แต่ควรเป็นไปเพื่อพัฒนาชีวิตที่ดีงามเพื่อสร้างประโยชน์ตน ประโยชน์ครอบครัว ชุมชนและสังคม การปฏิบัติธรรมทำให้เข้าใจว่า การศึกษาที่ถูกต้องและแท้จริงต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาตนเอง ชาวพุทธต้องเป็นนักศึกษาชีวิตมีเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจนที่เป็นบุญเป็นกุศล โดยมีความเชื่อมั่นว่าพุทธศาสนามีหลักการและวิธีการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ จึงนำสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ควบคู่ไปกับการปฏิบัติธรรม คณะครูและผู้บริหารโรงเรียนทอสี ได้ศึกษาจากผลงานของครูบาอาจารย์ที่เคยอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับการศึกษา นับตั้งแต่พระนิพนธ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก พระธรรมเทศนาและงานนิพนธ์ของพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาส ภิคุ) และ โดยเฉพาะจากงานของเจ้าคุณอาจารย์พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ทั้งนี้ในการศึกษาปฏิบัติธรรม คณะครูโรงเรียนทอสีได้รับความเมตตาอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องจาก**พระอาจารย์ชยสาโร** เป็นผู้นำในการอบรมสั่งสอนมาโดยตลอด

โดยจุดพลิกผันเริ่มขึ้นหลังจากที่จัดการศึกษาระดับอนุบาลเป็นเวลา 6-7 ปี ก็มีเสียงเรียกร้องจากผู้ปกครองให้พิจารณาจัดตั้งระดับประถม จึงเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญในการกำหนดทิศทางและนโยบายของโรงเรียน ผู้บริหารจึงได้ขอคำปรึกษาจาก พระอาจารย์ชยสาโร ซึ่งพระอาจารย์ยินดีสนับสนุนในการจัดตั้งโรงเรียนระดับประถม โดยเสนอแนะให้จัดการศึกษาเป็นวิถีพุทธ เต็มรูปแบบ ทั้งนี้พระอาจารย์พร้อมเป็นองค์ที่ปรึกษา เพื่อช่วยในการกำหนดทิศทาง และแนวดำเนินการ ด้วยเหตุนี้ **โรงเรียนทอสี** ที่มีตั้งแต่ระดับเด็กก่อนวัยเรียน ระดับอนุบาล และระดับประถม จึงประกาศตัวเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 และเป็นโรงเรียนวิถีพุทธภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล โดยใน

ปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของการใช้ประโยชน์จากพุทธศาสนา ในการพัฒนาการศึกษา ของชาติ จึงกำหนดเป็นนโยบาย ให้มีทางเลือกในการพัฒนาโรงเรียนวิถิปุทธตามความสมัครใจ ซึ่งโรงเรียนทอสีก็ได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็น ผ่านประสบการณ์ของโรงเรียน ในการกำหนด นโยบายโรงเรียนวิถิปุทธของรัฐบาลเกิดเป็น**เครือข่ายกัลยาณมิตรโรงเรียนวิถิปุทธ** โดยการทำงาน ของโรงเรียนทอสี เน้นการสร้างเครือข่ายของกัลยาณมิตรเพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูล แบ่งปัน สนับสนุน ทั้งกำลังกาย กำลังใจซึ่งกันและกัน การร่วมมือกับชุมชน ร่วมมือกับสถาบันต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและ เอกชน ทั้งนี้โดยมีแกนกลางความร่วมมือระหว่างโรงเรียนทอสี โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย (โรงเรียน สยามสามไตร ในปัจจุบัน) และโรงเรียนรุ่งอรุณ ดังเช่น การจัดให้มี “การเปิดบ้านสามประสาน” เพื่อแสดงให้เห็นว่าการศึกษาวิถิปุทธทำได้จริง ๆ เป็นการสะท้อนภาพ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทั้งครู เด็ก ผู้ปกครอง จากทั้ง 3 โรงเรียน มุ่งสู่เป้าหมายของการพัฒนาสังคมที่มี “ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน” มากขึ้น ๆ

ศรัทธา

ทุกคนสามารถเรียนรู้ พัฒนา และสร้างประโยชน์สุขต่อตนเองและผู้อื่นได้ ตามหลัก ไตรสิกขา หรือ ภาวนา 4 (2 นอก 2 ใน 2 ระดับ)

ปรัชญา

โส ก โรหิ ทีปมตตโน จิปปิ วายม ปณชิตโต ภว สร้างที่พึงแห่งตน เร่งฝึกฝนตนเป็น บัณฑิต

วิสัยทัศน์

โรงเรียนวิถิปุทธปัญญา ที่นักเรียน ครู และผู้ปกครอง มีความเป็นนักศึกษาตลอดชีวิต ทั้งวิชาการ วิชาชีพ และวิชาชีวิต เพื่อให้เป็นที่พึ่งของตนเอง พร้อมสร้างประโยชน์สุขต่อส่วนรวม

พันธกิจ

1. จัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักศึกษาทั้ง 2 ระดับ คือ
 - ระดับเด็ก : นักเรียนและระดับผู้ใหญ่ : ครู ผู้ปกครอง
2. จัดการศึกษาที่ส่งเสริม และพัฒนาชีวิต ทักษะ และกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม
 - ต่อผู้เรียน
 - 2.1 ด้านวิชาชีวิต คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา
 - 2.2 ด้านวิชาการ ตามหลักสูตรของโรงเรียนทอสี
 - 2.3 ด้านวิชาชีพ คือ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสค้นพบ และพัฒนาความ ถนัดตามศักยภาพของตนเอง
3. สร้างและรักษาวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมแสงปัญญา
4. พัฒนานักศึกษา 2 ระดับ ด้วยคุณธรรมวิถิปุทธปัญญา 12 ประการ (โรงเรียนทอสี, 2560)

ภาพที่ 2.1 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนทอสี. สืบค้นจาก <http://thawasischool.com>

โรงเรียนรุ่งอรุณ ตั้งอยู่ที่ 391 ซอยอนามัยงามเจริญ 25 (ถ.พระราม 2 ซอย 33) แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ 10150 โทรศัพท์ 02-8707512-4 (โทรสาร) 02 8707514 E-mail: info@roong-aroon.ac.th Website: www.roong-aroon.ac.th โดยมี **อาจารย์สุนิสา ชื่นเจริญสุข** ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนรุ่งอรุณ

ข้อมูลโรงเรียน

โรงเรียนรุ่งอรุณ เป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (Not for Profit Organization) ภายใต้มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ ก่อตั้งและได้รับการรับรองจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งมีการริเริ่มในปี พ.ศ. 2537 คณะทำงานจัดตั้งโรงเรียนรุ่งอรุณ โดย รองศาสตราจารย์ ประภาภรณ์ นิยม ได้นำเสนอร่างโครงการก่อตั้งโรงเรียนแนวใหม่ต่อผู้ทรงคุณวุฒิทางการเรียนรู้หลายท่าน ได้แก่ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์นายแพทย์อารีย์ วัลยะเสวี และ ศาสตราจารย์ ดร. เอกวิทย์ ฌ ถกลาง เพื่อพิจารณาให้คำแนะนำในการก่อตั้งโรงเรียน ซึ่งได้รับการสนับสนุนและให้คำชี้แนะอย่างสร้างสรรค์จากท่านเป็นอย่างดี ต่อมาคณะทำงาน จึงได้จัดทำร่างหลักสูตรนำเสนอสู่ที่ประชุมซึ่งประกอบด้วยนักการศึกษา นักวิชาการ และผู้สนใจในการศึกษาแนวใหม่ ซึ่งได้รับคำแนะนำที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง โดยเฉพาะจากศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ต่อการปรับปรุงหลักสูตรให้มีลักษณะบูรณาการแบบองค์รวมที่ชัดเจนขึ้น โดยอาศัยทัศนคติและสายตาของครูที่เข้าใจ ทั้งสาระวิชาและผู้เรียนเป็นอย่างดีมาเป็นแนวทางในการจัดสร้างหน่วยการเรียนการสอนที่ครอบคลุมเป้าหมายการเรียนรู้ได้จริง และในวันที่ 2 มิถุนายน 2540 โรงเรียนรุ่งอรุณจึงได้เริ่มต้นเปิดดำเนินการสอนเป็นปีการศึกษาแรก ระดับอนุบาล ประถมศึกษา และ มัธยมศึกษา โดยอาศัยแนวทางการบริหารโรงเรียนรุ่งอรุณให้เป็นองค์กรที่มีได้แสวงหากำไร แต่เป็นทางเลือกใหม่

สำหรับเยาวชนในระบบการศึกษาของไทย และเป็นหน่วยงานที่ให้บริการทางวิชาการแก่สังคม โดยโรงเรียนรุ่งอรุณจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล 1 – ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวน 1,304 คน (สิงหาคม 2559) และแบ่งการทำงานเป็น 3 ส่วนย่อย ดังนี้คือ

1. โรงเรียนเล็ก ระดับอนุบาล 1- อนุบาล 3
2. โรงเรียนประถม ระดับประถม 1 – ประถม 6
3. โรงเรียนมัธยม ระดับมัธยม 1 – มัธยม 6

ในแต่ละโรงเรียนมีครูใหญ่เป็นผู้ดูแล โรงเรียนละ 1 คน โดยมีหน้าที่สร้างความเข้าใจใน ภาวะความเป็นครู การทำงานเป็นทีม รวมทั้งการนำเนื้อหาไปสู่การสอน ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม ในการทำงานมีการประชุมร่วมกันทั้งในระดับโรงเรียนย่อย ระดับชั้น และเฉพาะสายวิชา มีจำนวน ครู 140 คนต่อ นักเรียน 1,000 คน จำนวนนักเรียน ต่อ ห้อง 25 คิดเป็นสัดส่วน ครู ต่อ นักเรียน 1 : 8

มีการจัดบรรยากาศห้องเรียนเหมือนบ้าน มีความสัมพันธ์ของครู – นักเรียนที่ใกล้ชิด โดย สอนทั้งชีวิต และวิชาความสัมพันธ์ของบ้าน (ผู้ปกครอง) และ โรงเรียน เกื้อกูลและเรียนรู้ร่วมกัน โรงเรียนโรงเรียนรุ่งอรุณมีการบริหารงานโดยคณะกรรมการโรงเรียน ซึ่งมี **ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)** เป็นที่ปรึกษาสูงสุด ซึ่งท่านเป็นผู้มีความลึกซึ้งในพุทธศาสนา มีผลงานทางวิชาการและ หนังสือด้านพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเรื่องของความสัมพันธ์ของชีวิตกับความเป็นอยู่ ในปัจจุบัน และมี **ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ประเวศ วะสี** เป็นประธานคณะกรรมการมูลนิธิ โรงเรียน ซึ่งเป็นบุคคลที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสังคมไทย และทำงานเพื่อกระตุ้นและผลักดันการ ปฏิรูปการศึกษาไทยเสมอมา

ปัจจุบันโรงเรียนรุ่งอรุณได้ดำเนินการจดทะเบียนก่อตั้ง **มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ** ถูกต้อง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทะเบียนเลขที่ กท 1292 ให้ไว้ ณ วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2546 โดยมูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ มีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนาการศึกษา วิจัย ประมวล และวิเคราะห์ กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ เพื่อพัฒนาคุณค่าที่แท้จริงของมนุษย์ให้มีความรู้ ความสามารถ เป็นคน ดีและมีความสุข เป็นสื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่าง เด็ก ผู้ใหญ่ สร้างความรับผิดชอบร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนและครอบครัว ครูและผู้ปกครองในการวางแผนพัฒนาการศึกษา และพัฒนาด้าน อื่น ๆ ประสานความร่วมมือกับบุคคล คณะบุคคล สถานศึกษา และองค์กรต่าง ๆ เพื่อพัฒนา การศึกษาและสร้างภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ นวัตกรรม การสังคมสงเคราะห์ และ สันติภาพ (โรงเรียนรุ่งอรุณ, 2560) โดยรุ่งอรุณมีเป้าหมายให้นักเรียนเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ดังนั้น สภาพแวดล้อมโดยรวมของโรงเรียนจึงเน้นความเป็นธรรมชาติเป็นพื้นฐานเพื่อกระตุ้นให้ นักเรียนใน แต่ละวัยใช้เป็นห้องเรียน ธรรมชาติ เพื่อบูรณาการการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

โรงเรียนรุ่งอรุณตั้งอยู่บนพื้นที่สีเขียวประมาณ 50 ไร่ในเขตบางขุนเทียน ซึ่งเช่าจาก มูลนิธิธมมาลุดดิน เป็นพื้นที่เปิดโล่งมี อาคารเรียน 2 ชั้นหรือ 3 ชั้น บริเวณโดยรอบแวดล้อมด้วย ธรรมชาติที่นักเรียนสามารถออกไปเรียนรู้ได้ มีการออกแบบอาคารและสภาพแวดล้อมเพื่อเอื้อต่อการ เรียนรู้ของนักเรียน ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน และการนำนักเรียนออกนอกสถานที่ เพื่อการเรียนรู้

และสัมผัสของจริง ซึ่งโรงเรียนรุ่งอรุณเปิดโอกาสให้มีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครอง ครู และพนักงาน มีกิจกรรมหลากหลายซึ่งสามารถ ทำร่วมกัน เช่น ห้อง Occupational Therapy เป็นการจัดตั้งขึ้น โดยร่วมมือกับผู้ปกครองเพื่อร่วมกัน พัฒนาเด็กที่มีความต้องการพิเศษ หรือ โครงการเงินฝากเพื่อการศึกษา เป็นต้น ในการจัดอาหาร โรงเรียนจะคำนึงถึงคุณภาพทางโภชนาการเป็นหลัก อีกทั้งยังมีความพร้อมในการจัดสื่อและตำราเรียน เพิ่มเติมให้เหมาะสมกับการเรียนการสอน โดยโครงการตำราของโรงเรียน

สำหรับ**วิธีการเรียนรู้สู่ปัญญา** การเรียนรู้ นับเป็นธรรมชาติเดิมแท้ของมนุษย์ หากแต่การจัดการศึกษานั้น เป็นระบบหนึ่งที่สังคมมนุษย์ได้สร้างและพัฒนาขึ้นจนเป็นแบบแผน อันมีแก่นสาระและกระบวนการเรียนรู้ที่ชัดเจน เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ พอที่จะดำรงสังคมให้เจริญงอกงามต่อไป ดังนั้น “การศึกษา” จึงควรมีบทบาทสำคัญในการนำธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ มาพัฒนาแก่นสาระและกระบวนการที่เชื่อว่าจะเป็นครรลองสู่อิสรภาพทางปัญญาซึ่งเป็นคุณสมบัติแห่งการศึกษาที่สมบูรณ์ของมนุษย์ โรงเรียนรุ่งอรุณจึงเลือกครรลองแห่งการพัฒนาปัญญา เป็นแม่บทในการจัดกระบวนการศึกษาที่ชัดเจน เพื่อให้ครู นักเรียน และบุคคลที่แวดล้อม ได้ร่วมกันแสวงหาเป้าหมายสูงสุด คือ ความจริง ความดี ความงามอันประณีตด้วยตนเอง มี สัมมาทิฐิ เป็นที่ตั้ง และใช้ สติ-สัมปชัญญะ กำกับโดยตลอด ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวจะอาศัย 2 ปัจจัยหลัก คือ **กัลยาณมิตร** และ **โยนิโสมนสิการ** โดย **กัลยาณมิตร** ได้แก่ พ่อแม่ ครู และบุคคลแวดล้อมผู้มีเมตตา รวมทั้งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เอื้อแก่การเรียนรู้จริง ส่วน **โยนิโสมนสิการ** คือ วิธีการคิดพิจารณาไตร่ตรองของบุคคลที่จะเกิดการเรียนรู้ด้วยการพึ่งพาสติปัญญาของตนเอง ซึ่งพ่อแม่และครูสามารถเป็นต้นแบบแห่งการถ่ายทอดคุณลักษณะของ ผู้รู้คิด ได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด เพราะการศึกษาที่แท้จะเริ่มต้นได้เมื่อคนรู้คิดเป็น วิธีการเรียนรู้สู่ปัญญาดังกล่าว จึงเป็นทิศทางการศึกษาของโรงเรียนรุ่งอรุณ เพื่อนำธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ไปสู่อิสรภาพทางปัญญาผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งความเชื่อในวิธีการเรียนรู้ของรุ่งอรุณนี้ได้สร้างบรรยากาศที่อบอุ่นภายในชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งชุมชน เรียนรู้ให้ หยั่งราก และเติบโตยั่งยืนต่อไป

ปรัชญา

รุ่งอรุณพัฒนาการศึกษา : พัฒนาคคน เพื่อพัฒนาประเทศ

รุ่งอรุณของการศึกษา บ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความดีงามของเยาวชนในสังคม เรียนรู้และพัฒนาตนสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เปี่ยมด้วยพลังสร้างสรรค์ ร่วมนำพาสังคมและประเทศไทยไปสู่ความเป็นสังคมอุดมธรรมสืบไป

วิสัยทัศน์

โพธิสัตว์ ความเชื่อมั่นในศักยภาพมนุษย์ที่สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ปัญญาได้

ชีวิตมนุษย์คือการศึกษา คือการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ ปัญญาในระบบไตรสิกขา

ชุมชนกัลยาณมิตร มีวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้เป็นพื้นฐานของสังคมที่มีความเจริญ
การศึกษาองค์รวม คือกระบวนการบูรณาการความรู้ภายนอก (ศาสตร์ต่าง ๆ) และ
 ภายใน (ชีวิต) เป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติที่ฝึกได้ของมนุษย์ (โรงเรียนรุ่งอรุณ, 2560)

3 องค์ประกอบหลักของการเรียนรู้แบบองค์รวม

1. การเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง (Deeper Learning)

เป้าหมาย เพื่อส่งเสริมขีดความสามารถภายในของมนุษย์

เพื่อส่งเสริม ผู้เรียนที่ใช้ปัญญาเป็นฐาน

วิธีการ การเจริญสติเพื่อการรู้จักตนเอง การสะท้อนตนเอง การภาวนา
 จริยศิลป์ การทำงานจิตอาสาเพื่อส่วนรวม

2. การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing)

เป้าหมาย เพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติในสถานการณ์จริง

เพื่อส่งเสริม ผู้เรียนที่แท้จริง (เรียนรู้ด้วยตนเองและพึ่งพาตนเอง)

วิธีการ การเรียนรู้จากกิจกรรมและกิจวัตรประจำวัน การเรียนรู้จากการ
 แก้ปัญหา การเรียนรู้จากการทำโครงการ การเรียนรู้ผ่านการวิจัยที่บูรณาการกับชีวิตจริง

3. การเรียนรู้จากการสื่อสาร (Communicative Learning)

เป้าหมาย เพื่อแบ่งปันความรู้และความเข้าใจในการสร้างองค์การเรียนรู้
 หรือ ชุมชนของการปฏิบัติ

เพื่อส่งเสริม การมีส่วนร่วมทางสังคมและการสร้างพันธมิตรการเรียนรู้
 อย่างยั่งยืน

วิธีการ การเรียนรู้จากกลุ่ม สนทนา การจัดการความรู้ การ
 แลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่ชุมชน การประชุมกลุ่ม การทำแผนที่คนดี การนำเสนอด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ

สี่ประจำโรงเรียน สี่เหล็องทอง

ภาพที่ 2.2 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนรุ่งอรุณ - (ซ้ายไปขวา) ตราสัญลักษณ์โดยลายมือท่านอังคาร
 กัลยาณพงศ์, ตราสัญลักษณ์แบบลายเส้น, ตราสัญลักษณ์ที่ปรับใช้ในงานพิมพ์ และตราสัญลักษณ์เนื่องใน
 วาระครบรอบ 20 ปี โรงเรียนรุ่งอรุณ. สืบค้นจาก www.roong-aroon.ac.th

แนวความคิดการจัดการศึกษาของรุ่งอรุณสะท้อนปรากฏในตราสัญลักษณ์ของโรงเรียนรุ่งอรุณ ที่ศิลปินแห่งชาติ ท่านอังคาร กัลยาณพงศ์ ได้ออกแบบความหมายไว้ คือ คล้ายธรรมจักร คือ ดวงใจของการศึกษา เป็นกงล้อที่มีการหมุนทักษิณาวรรต ในระเบียบของฉัพพรรณรังสี ซึ่งเป็นปณิธานที่เคลื่อนไหวไปสู่การเล็งผลเลิศ ณ สัจธรรมทั้งปวงในสกลจักรวาล

ต้นไม้ประจำโรงเรียน ต้นสาละ สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า

โรงเรียนสยามสามไตร ตั้งอยู่ที่ 87 ซ.สุขุมวิท 89/1 แขวงบางจาก เขตพระโขนง กรุงเทพฯ 10260 โทรศัพท์ 02-3110134, 02-33-6258-60 โทรสาร 02-311-2575

Website: <http://www.โรงเรียนสยามสามไตร.com>

โดยมี **อาจารย์อนินทิตา โปะชะกฤษณะ** ดำรงตำแหน่ง ผู้บริหารโรงเรียนสยามสามไตร – ผู้รับใบอนุญาต

ข้อมูลโรงเรียน

โรงเรียนอนุบาลหนูน้อยเริ่มก่อตั้ง ในปีพ.ศ. 2523 โดย ศาสตราจารย์นายแพทย์อุดม โปะชะกฤษณะ และคุณหญิงมัทนี โปะชะกฤษณะ สู่ระบบการศึกษาแนวพุทธในปี พ.ศ. 2542 เริ่มขยายการศึกษาสู่ระดับประถมศึกษาในชื่อ “บ้านพุทธประถม” ในปี พ.ศ. 2546 และวางหลักสูตรเน้นวางรากฐาน 3 วิธี ไว้ชัดเจน คือ วิธีไทย วิธีธรรมชาติ และวิธีพุทธ อันเป็นแนวทางและรูปแบบที่ทรงคุณค่า สร้างเด็กไทยให้ดำรงความเป็นไทย รักษาโลกธรรมชาติ สืบต่อพระพุทธศาสนาต่อไปสู่รุ่นลูกหลาน และได้ดำเนินโครงการก่อสร้าง “โรงเรียนสยามสามไตร” สำเร็จด้วยทุนบุญสนับสนุนจากผู้ปกครอง บุพการี ญาติมิตร ออกแบบงานสถาปัตยกรรม โดยศิลปินแห่งชาติ ดร.สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ในปีพ.ศ. 2550 พัฒนาหลักสูตรให้เกิดผลต่อเด็กเป็นรูปธรรมชัดเจน ในแนววิถีชีวิต “**คงแก่ เล่น คงแก่เรียน คงแก่การทำงาน การเข้าสังคม**” ให้เกิดผลสมจริงในทุกระดับชั้น โรงเรียนประถมศึกษาใหม่ บนผืนดินเดิม เปิดเรียนเป็นทางการด้วยชื่ออันเป็นมงคล สมบูรณ์ด้วยความหมาย “โรงเรียนสยามสามไตร” จาก ท่านสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในระดับเด็กเล็กอนุบาล ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 พร้อมกับการพัฒนา ผู้บริหารน้อย และคุณครูรุ่นใหม่ ตามนโยบายเชิงอุดมคติต่อไป (โรงเรียนสยามสามไตร, 2560)

โดยมีการวางรากฐาน 3 วิธีของโรงเรียนสยามสามไตรไว้ชัดเจน คือ วิธีไทย วิธีธรรมชาติ และวิธีพุทธ ดังนี้

วิธีไทย เพราะกระแสนิยมตะวันตกกำลังมาแรง จนหลายครอบครัวไม่อาจต้านทานกระแสได้ ทางโรงเรียนจึงมีการปลูกฝังให้เด็ก ๆ ฝึนกระแสโลก มีภูมิคุ้มกันในตัวเอง ไม่ลืมความเป็นไทย ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม มารยาท ซึ่งนอกจากเด็ก ๆ จะต้องแต่งชุดไทยทุกวันพฤหัสบดี

แล้ว ในวันสำคัญต่าง ๆ ทางโรงเรียนยังมีการจัดกิจกรรมให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้และซึมซับที่มาที่ไปในรากเหง้าของตัวเอง

วิถีธรรมชาติ ปลุกฝังให้เด็กเป็นผู้อนุรักษ์ไม่ทำลาย และเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างกลมกลืน สำหรับเด็กเล็กก็คุ้นเคยต้นไม้ศึกษาธรรมชาติในโรงเรียนกันก่อน ส่วนเด็กโตหน่อยทางโรงเรียนก็จัดค่ายธรรมชาติให้ออกไปทัศนศึกษากันทุกปี นอกจากนี้ยังมีชมรมรสนิยมธรรมชาติที่จัดทริปถึง 4 ครั้งต่อปีให้เด็ก ๆ จูงมือคุณแม่ไปศึกษาธรรมชาติกันทั้งครอบครัว

วิถีพุทธ สอดแทรกการปฏิบัติในกิจวัตรประจำวันของเด็ก ๆ เช่น การสวดมนต์ตอนเช้า และการทำสมาธิระหว่างวันหรือวิปัสสนาธิ ที่เมื่อเสียงสัญญาณดังขึ้น ทั้งเด็กเล็ก เด็กโต ครู ผู้ปกครองทุกคนในโรงเรียนต้องหยุดกิจกรรมที่ตัวเองทำอยู่เพื่อสวดมนต์และทำสมาธิพร้อม ๆ กัน วันละ 3 ครั้ง ครั้งละ 5 นาที เพื่อเรียกสติและสมาธิกลับมา นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังมีการใส่บาตร ฟังธรรม ช่วงเช้าก่อนเข้าเรียนให้เด็ก ๆ และผู้ปกครองได้ร่วมปฏิบัติกันทุกวันพระ และกิจกรรมปฏิบัติธรรมสำหรับผู้ปกครอง เด็ก และคุณครู ในทุก ๆ ปี

นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังคำนึงถึงการเรียนรู้ตามช่วงวัยเป็นเรื่องสำคัญ นักเรียนในวัยเด็กเล็กที่นี้จึงยังไม่เน้นเรื่องเขียนอ่าน แต่จะส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายอย่างเต็มที่ เน้นกิจกรรมกลางแจ้งให้เด็ก ๆ ได้ลงมือทำจริง คือ ได้คลาน คืบ ปีนป่าย ก้าวข้าม เป็นการพัฒนาทั้งร่างกายและสมองสองซีกไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้เด็ก ๆ ยังได้เรียนรู้ภาษาผ่านเกมและนิทาน ทำให้ค่อย ๆ สะสมคลังคำไปในตัว ส่วนเด็กโตจะต้องลงมือทำกิจกรรมจริง โดยการเรียนรู้นอกห้องเรียน เช่น วิชาธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ ที่นอกจากต้องศึกษาธรรมชาติของจริงแล้ว ยังต้องรวบรวมความรู้เพื่อจัดแสดงนิทรรศการในโรงเรียนอีกด้วย ซึ่งมีการแบ่งการจัดการเรียนการสอนเป็น 3 ส่วน ดังนี้ (Rakluke.com, 2560)

ส่วนที่ 1 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กกลุ่มมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อนพัฒนาพฤติกรรมจิตใจและปัญญา ผ่านการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันของเด็ก ที่หนูน้อย โดยการช่วยเหลือตนเอง การทำงานของชีวิตด้วยตนเอง เพื่อฝึกทักษะ พฤติกรรม ความเคยชินที่ดี เหมาะสม กับวัยอนุบาลตามระดับ อายุ ตลอดช่วงของวันตั้งแต่เข้ามาถึงโรงเรียนจนปายกลับบ้าน ปรากฏชัดเจนอยู่ในตารางกิจวัตรประจำวันของห้องเรียน

ส่วนที่ 2 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาแบบองค์รวมขององค์ประกอบของระบบชีวิต 4 ระบบ ในรูปแบบเนื้อหาการเรียนรู้รายคอร์ส 4 คอร์ส ตลอด ปีของหนูน้อย ระยะเวลาคอร์สละ 9 สัปดาห์ โดยครูและเด็กเลือกประเด็นการเรียนรู้ที่สนใจศึกษา สร้างงานในแนวกว้าง หรือ แนวลึก ร่วมกันอย่างต่อเนื่องเลื่อนไหลตามธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์

ส่วนที่ 3 การถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ และการพัฒนาทักษะความสามารถไปสูงสุดตามศักยภาพของเด็กรายบุคคล ในรูปแบบการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนแบบบูรณาการในและนอกห้องเรียน ตามแนวทฤษฎี โปรแกรมการเรียนรู้ นวัตกรรมที่เลือกให้ตอบสนองต่อความสามารถ ปัญญา ด้านต่าง ๆ ทั้งด้านวิชาการ (ภาษา – คณิต – วิทยาศาสตร์) และด้านอื่น ๆ (มิติสัมพันธ์ ร่างกายการเคลื่อนไหว ดนตรี มนุษย์สัมพันธ์) และในรูปแบบบูรณาการ เรียนรู้เสรีในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาทักษะความสามารถด้านต่าง ๆ รายบุคคล หรือกลุ่มย่อย เพื่อให้ครอบคลุมภารกิจและหน้าที่ของการศึกษาที่แท้จริง นโยบายและปรัชญาของโรงเรียนจึงปรากฏเป็นการจัดการศึกษา 3 ส่วน คือ

การศึกษาส่วนที่ 1 เริ่มต้นที่ตัวเด็ก พัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สุขภาพชีวิตที่ดีงาม เป็นคนเต็มคนครบ พร้อมกัน 3 ด้าน ตามหลักไตรสิกขา คือ ด้านพฤติกรรม (ศีลสิกขา) ด้านจิตใจ (จิตตสิกขา) ด้านปัญญา (ปัญญาสิกขา) โดยการบูรณาการองค์ธรรมมาเป็นหลักสำคัญในการศึกษาให้กับ นักเรียน

การศึกษาส่วนที่ 2 การถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการ เพื่อการดำรงชีวิตและการทำงาน 8 วิชาคือวิชา ภาษาไทย วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาสังคม ศาสนาศึกษาและวัฒนธรรม วิชาสุขศึกษาและพลศึกษา วิชาการงานพื้นฐานอาชีพ และเทคโนโลยี วิชาทัศนศิลป์ นาฏศิลป์และดนตรี วิชาสุขศึกษาและพลศึกษา โดยการบูรณาการความรู้สู่การจัด เนื้อหาองค์รวมของชีวิต 4 ระบบ คือ ธรรมชาติกับตัวเรา ธรรมชาติ กับสังคมไทย สังคมพุทธ สังคมโลก ธรรมกับ ธรรมชาติ และ ธรรมชาติดกับวิวัฒนาการ

การศึกษาส่วนที่ 3 การถ่ายทอดความรู้ด้านปฏิบัติการและการพัฒนาผู้เรียนเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจในการทำงาน เป็นกระบวนการ การเรียนรู้ และพัฒนาแบบบูรณาการ นำสู่ทักษะความสามารถที่หลากหลาย โดยจัดการเรียนการสอน เป็นภาคปฏิบัติ คือ วิชา ภูมิธรรม-ภูมิไทย-ไตรรงค์ วิชาอดทน วิชาธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ วิชาลูกเสือ-เนตรนารี วิชาศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์และการละคร วิชากีฬาและการละเล่น วิชาอาหารและสุขภาพ วิชาลายสือไทยและภาษาต่างด้าว วิชาหัตถกรรม วิชายานพาหนะและเทคโนโลยี วิชาการ-วิชาเกม และคนพิเศษ-สุดล้ำดาว

เปิดสอน ระดับเด็กเล็ก – อนุบาล – ประถม อายุตั้งแต่ 1.6 ปี – 12 ปี (สัดส่วนครูต่อเด็ก)

- เด็กเล็ก 6 – 8 คน : ครู 1 คน ห้องละ 15 – 20 คน
- อนุบาล 10 – 12 คน : ครู 1 คน ห้องละ 20 – 25 คน
- ประถม 25 – 30 คน : ครู 1 คน ห้องละ 25 – 30 คน

คติพจน์โรงเรียนสยามสามไตร

ฝึนกระแสนโลกได้ คือ การดำเนินตามรอยพระพุทธบาท และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดย ศาสตราจารย์นายแพทย์อุดม โปษะกฤษณะ บุพการีของโรงเรียน

ปรัชญาโรงเรียนสยามสามไตร

รู้จักตนเอง เรียนรู้โลกรอบตัว มีจริยธรรม นำความสามารถ สู่ความสุข

สีประจำโรงเรียน คือ สามกษัตริย์ ได้แก่ ทอง เงิน นาค

ภาพที่ 2.3 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนสยามสามไตร. สืบค้นจาก <http://www.โรงเรียนสยามสามไตร.com>

com

แบบอักษร (ลายมือ) โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)

แบบสัญลักษณ์ (ภาพ) โดย คุณสุกัญญา ไชยวุฒิกิจวานิช (ผู้ปกครองสยามสามไตรรุ่นแรก)

ภูมิหลังของโรงเรียนวิถิพุทธ ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นกลุ่มโรงเรียนวิถิพุทธที่จัดการศึกษาโดยภาครัฐ แต่มีการนำแนวคิดการจัดการศึกษาทางเลือกเข้ามาปรับประยุกต์ใช้ในโรงเรียนรัฐ จำนวน 3 โรงเรียน คือ

โรงเรียนบ้านดอนกระทิง - ศีระชะล้าง (พุทธประชานุสรณ์)

โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศีระชะล้าง (พุทธประชานุสรณ์) ตั้งอยู่ที่ บ้านศีระชะล้าง หมู่ที่ 10 ตำบลพุดชา อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา 30000 มีพื้นที่ 6 ไร่ 2 งาน 77 ตารางวา

โดย นายศักดิ์สิทธิ์ แสไพศาล ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนกระทิง - ศีระชะล้าง (พุทธประชานุสรณ์) ในปัจจุบัน

ข้อมูลโรงเรียน

โรงเรียนบ้านดอนกระทิง - ศีระชะล้าง (พุทธประชานุสรณ์) ริเริ่มก่อตั้งโดยหลวงพ่อผู้ พุทธจิตโต อดีตเจ้าอาวาสวัดศีระชะล้างและเจ้าคณะตำบลพุดชา ร่วมกับชาวบ้านจัดซื้อที่ดินสำหรับก่อสร้างโรงเรียนพื้นที่ 7 ไร่เศษ ต่อมาพระครูวิโรจน์วิริยากร ร่วมกับชุมชน ครู นักเรียน ได้ดำเนินการขออนุญาตทางราชการและช่วยกันบริจาคทรัพย์ก่อสร้างอาคารเรียนชั่วคราว ขนาด 7 x 36 เมตรงบประมาณห้าหมื่นบาทเศษ โดยโรงเรียนเปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2523 ตั้งแต่นั้นชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 4 และได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันเปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 – ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีจำนวนนักเรียนรวมทั้งสิ้น 138 คน (ข้อมูล 10 มิถุนายน 2559) มีข้าราชการครูจำนวน 10 คน มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน 9 คน โดยมีเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนจำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 4 บ้านดอนกระโทง, หมู่ที่ 10 บ้านศิระชะข้าง, หมู่ที่ 11 บ้านเขว้า และหมู่ที่ 16 บ้านดอนพัฒนา ในตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา อยู่ในเขตการปกครององค์การบริหารส่วนตำบลพุดซา

ภารกิจตามกฎหมายของสถานศึกษา

- 1) จัดทำนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา
- 2) จัดตั้ง วางแผนงบประมาณและรับผิดชอบการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษา
- 3) พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- 4) จัดการเรียนการสอนโดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- 5) ออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ และแนวปฏิบัติต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด
- 6) กำกับ ติดตาม ประเมินผล งาน/โครงการ และประเมินผลการปฏิบัติงาน
- 7) ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษ
- 8) จัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
- 9) ส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน
- 10) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ได้รับมอบหมายหรือตามที่กฎหมายกำหนด

คำขวัญ

เรียนดี สุขภาพดี มีคุณธรรม สัมพันธ์ชุมชน

ปรัชญา

ชีวิตคือการศึกษา ที่มา พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

วิสัยทัศน์

การศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย มีคุณภาพและมาตรฐานระดับสากล บนพื้นฐานความเป็นไทย

พันธกิจ

1. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชากรวัยเรียนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ
2. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตร
3. พัฒนาระบบบริหารจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อคุณภาพ

สีประจำโรงเรียน คือ สีเหลือง – แดง

สีเหลือง หมายถึง คุณธรรมความดีงาม ความสว่างไสวรุ่งเรือง

สีแดง หมายถึง ความมีพลัง เข้มแข็ง กล้าหาญ

ภาพที่ 2.4 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนบ้านดอนกระทิง - ศิระชะช้าง (พุทธประชนานุสรณ์). โดย หลวงพ่อ
คู่พุทธจิตโต.

การเข้าโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ

ในส่วนของการทำงานโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง - ศิระชะช้าง (พุทธประชนานุสรณ์) ได้สมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2544 ภายใต้การดำเนินการตามนโยบายของ นางสาวจุฑามาส ชุ่มเมืองปัก ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนในระหว่าง ปี พ.ศ. 2544 - 2548 โดยเน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนอย่างบูรณาการ ได้พัฒนาและดำเนินการโครงการอย่างต่อเนื่อง กระทั่งได้รับรางวัลโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ ในปี พ.ศ. 2553 และเพื่อรักษามาตรฐานการจัดการศึกษา และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์แก่ผู้เรียน อย่างยั่งยืน และเป็นผลให้สถานศึกษาบรรลุตัวชี้วัดค่าเป้าหมายตามมาตรฐานการจัดการศึกษา อัตลักษณ์ของสถานศึกษา จึงกำหนดตัวชี้วัดเพิ่มเติม คือ เด็ก/ผู้เรียน พัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา อย่างบูรณาการได้ตามวัย และดำเนินโครงการ “โรงเรียนวิถิพุทธ” อย่างต่อเนื่องโดยโรงเรียนบ้านดอนกระทิง - ศิระชะช้าง (พุทธประชนานุสรณ์) ได้รับรางวัล โรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำในปี พ.ศ. 2553

โรงเรียนบ้านหัวทะเล

โรงเรียนบ้านหัวทะเล ตั้งอยู่เลขที่ 14 ถนนเบญจรงค์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา 30000 มีพื้นที่ 8 ไร่ 3 งาน 50 ตารางวา โดย **นายยวน จันทบุรี** ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหัวทะเลในปัจจุบัน

ข้อมูลโรงเรียน

ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2458 โดยหลวงราชบุรีกิจ นายอำเภอเมืองนครราชสีมา ในสมัยนั้น เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ โดยใช้วัดหงษารามเป็นสถานที่เรียน มีพระอาจารย์ตุม ธรรมโชโต เป็นครูใหญ่คนแรก ต่อมา ปี พ.ศ. 2459 ได้ย้ายโรงเรียนไปเรียนที่ วัดศาลาทอง ซึ่งอยู่ทิศตะวันตกของโรงเรียน ในปี พ.ศ. 2486 ขุนหาญกำนัน ตำบลหัวทะเล และประชาชนได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์ซื้อวัสดุก่อสร้าง และได้สร้างอาคารถาวรขึ้น 1 หลัง 3 ห้องเรียน ซึ่งตั้งอยู่ในปัจจุบันอยู่ระหว่างวัดหงษารามและวัดศาลาทอง ด้านการก่อสร้างอาคารเรียน อาคารประกอบได้รับงบประมาณจากส่วนราชการ และประชาชนในชุมชนได้ร่วมสร้างอาคารถาวรและจัดซื้อ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดการศึกษา ปัจจุบันมีอาคารเรียน 4 หลัง อาคารประกอบ 5 หลัง โดยเปิดทำการสอนในระดับอนุบาล 1 – ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านหัวทะเลเปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 – ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีจำนวนนักเรียนรวมทั้งสิ้น 331 คน (ข้อมูล 10 มิถุนายน 2559) มีข้าราชการครูจำนวน 16 คน มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน 15 คน โดยมีเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนจำนวน 9 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนราชนิกุล ซอย 1, ชุมชนราชนิกุล ซอย 2, ชุมชนราชนิกุล ซอย 3, ชุมชนเบญจรงค์, ชุมชนเบญจรงค์ ซอย 5, ชุมชนท้าวสุระเบญจรงค์, ชุมชนเบญจรงค์สามัคคี, ชุมชนท้าวสุระ และชุมชนหนองโสน ในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา อยู่ในเขตการปกครองเทศบาลนครนครราชสีมา

คำขวัญ

เปี่ยมคุณธรรม เลิศล้ำปัญญา สุขภาพดีถ้วนหน้า พัฒนาสังคม

เปี่ยมคุณธรรม หมายถึง เป็นคนดีมีคุณธรรมประจำใจ

เลิศล้ำปัญญา หมายถึง มีปัญญามีจิตใจที่งาม ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องรู้ดีรู้ชั่ว

สุขภาพดีถ้วนหน้า หมายถึง ทุกคนเกิดมามีชีวิตยืนยาวและมีชีวิตอยู่อย่างมี

คุณภาพ ไม่เจ็บป่วยด้วยสาเหตุที่ไม่จำเป็น และสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่เหมาะสม

เหมาะสม

พัฒนาสังคม หมายถึง การกระทำเพื่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกัน มี

การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

ปรัชญา

คุณธรรม คือ แสงสว่างนำทางชีวิต

วิสัยทัศน์

โรงเรียนบ้านหัวทะเล พัฒนาคุณภาพการศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐาน ส่งเสริมงานอาชีพ ยกระดับผลสัมฤทธิ์ ภาษาอังกฤษสู่อาเซียน เรียนรู้เทคโนโลยี

พันธกิจ

1. พัฒนาการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
2. ส่งเสริมการสอนงานอาชีพในโรงเรียน
3. ยกระดับคุณภาพทางการศึกษาของนักเรียน
4. การสอนภาษาอังกฤษสู่อาเซียน
5. นำเทคโนโลยี สื่อ และนวัตกรรมมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

สีประจำโรงเรียน คือ สีฟ้า – ขาว

สีฟ้า หมายถึง ท้องฟ้าอันกว้างใหญ่ เปรียบเสมือนชาวหัวทะเลที่มีจิตใจกว้างขวาง รักใคร่กลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

สีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ ซื่อสัตย์ มีคุณธรรมจริยธรรมประจำใจ

ภาพที่ 2.5 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนบ้านหัวทะเล. จาก โรงเรียนบ้านหัวทะเล

การเข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

ในส่วนของการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนบ้านหัวทะเลได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ภายใต้การดำเนินการตามนโยบายของท่านผู้อำนวยการ จุฑามาส ชุ่มเมืองปัก ซึ่งซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนในระหว่าง ปี พ.ศ. 2548 – 2555 โดยเน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนอย่างบูรณาการ ได้พัฒนาและดำเนินการโครงการมาอย่างต่อเนื่อง กระทั่งได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ในปี พ.ศ. 2553 และเพื่อรักษามาตรฐานการจัดการศึกษา และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์แก่ผู้เรียนอย่างยั่งยืน และเป็นผลให้สถานศึกษาบรรลุตัวชี้วัดค่าเป้าหมายตามมาตรฐานการจัดการศึกษา อัตลักษณ์ของสถานศึกษา จึงกำหนดตัวชี้วัดเพิ่มเติม คือ เด็ก/ผู้เรียน พัฒนากาย ศีล จิต และปัญญาอย่างบูรณาการได้ตามวัย และดำเนิน

โครงการ “โรงเรียนวิถีพุทธ” อย่างต่อเนื่อง โดยโรงเรียนบ้านหัวทะเล ได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธ
ชั้นนำในปี พ.ศ. 2553

โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา

โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 4 ถนนนครราชสีมา – โชคชัย ตำบลหนอง
บัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา 30000 มีพื้นที่ 5 ไร่ 53 ตารางวา โดย นางพรทิพย์ ไพฑูรย์
ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลาในปัจจุบัน

ข้อมูลโรงเรียน

ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งได้แยกมาจากโรงเรียนบ้านหนองตะลุมปึก โดยอาศัยใช้
พื้นที่ของวัดบ้านหนองบัวศาลาเป็นสถานที่ตั้งโรงเรียน มีพื้นที่ 5 ไร่ 53 ตารางวา โดยแรกเริ่มโรงเรียน
วัดบ้านหนองบัวศาลามีพื้นที่ 4 ไร่ 25 ตารางวา ต่อมาโรงเรียนได้รับการบริจาคที่ดินจากนายทศพล
ตันติวงษ์ จำนวน 1 ไร่ 28 ตารางวา ซึ่งอยู่ติดกับรั้วของวัดหนองบัวศาลา ทางโรงเรียนจึงได้ใช้พื้นที่
ดังกล่าวเป็นสนามฟุตบอลให้กับนักเรียนและประชากรในหมู่บ้านได้ใช้ประโยชน์ในการออกกำลังกาย
ในปัจจุบันเปิดทำการสอนในระดับอนุบาล 1 – ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ปัจจุบันเปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 – ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีจำนวน
นักเรียนรวมทั้งสิ้น 191 คน (ข้อมูล 10 มิถุนายน 2559) มีข้าราชการครูจำนวน 10 คน
มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจำนวน 9 คน โดยมีเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนจำนวน
3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 3 บ้านหนองปลิง, หมู่ที่ 4 บ้านหนองบัวศาลา และชุมชนสีมอโศก ในตำบล
หนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา อยู่ในเขตการปกครององค์การบริหารส่วนตำบล
หนองบัวศาลา

ภารกิจสถานศึกษา

โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา มีภารกิจที่สำคัญ ดังนี้ คือ

1. จัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2. ส่งเสริมการศึกษา ซึ่งแบ่งเป็น

- (1) พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์มาตรฐาน
- (2) ส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย
- (3) จัดระบบการบริหารจัดการภายในโรงเรียนให้เป็นระบบ
- (4) จัดสภาพบรรยากาศของโรงเรียนให้น่าดู น่าอยู่ น่าเรียน
- (5) ประสานความร่วมมือกับชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ต้นไม้ประจำโรงเรียน คือ ต้นไทร

คำขวัญ

มารยาทงามความรู้ดี มีวินัย ใฝ่พัฒนา

ปรัชญา

การศึกษา คือ พื้นฐานของชีวิต

สีประจำโรงเรียน คือ สีชมพู - เหลือง

สีชมพู หมายถึง ความสุภาพ อ่อนน้อม

สีเหลือง หมายถึง ความมีคุณธรรม จริยธรรม

ภาพที่ 2.6 ตราสัญลักษณ์โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา. สืบค้นจาก <http://www.vitheebuddha.com/main.php?url=about&id=33>.

การเข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

ในส่วนของการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลาได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ภายใต้การดำเนินการตามนโยบายของนางพรทิพย์ ไพฑูรย์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนปัจจุบันโดยเน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนอย่างบูรณาการ ได้พัฒนาและดำเนินการโครงการอย่างต่อเนื่อง กระทั่งได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ในปี พ.ศ. 2553 และเพื่อรักษามาตรฐานการจัดการศึกษา และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์แก่ผู้เรียนอย่างยั่งยืน และเป็นผลให้สถานศึกษาบรรลุตัวชี้วัดค่าเป้าหมายตามมาตรฐานการจัดการศึกษา อัตลักษณ์ของสถานศึกษา จึงกำหนดตัวชี้วัดเพิ่มเติม คือ เด็ก/ผู้เรียนพัฒนากาย ศิล จิต และปัญญาอย่างบูรณาการได้ตามวัย และดำเนินโครงการ “โรงเรียนวิถีพุทธ” อย่างต่อเนื่อง โดยโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา ได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำในปี พ.ศ. 2553

และ ได้รับรางวัลโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รุ่นที่ 1 ประจำปี พ.ศ. 2558

ตารางที่ 2.1

แสดงข้อมูลโดยสรุปของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ กับ โรงเรียนวิถีพุทธ ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา

โรงเรียน	โรงเรียน ทอสี	โรงเรียนรุ่ง อรุณ	โรงเรียน สยามสาม ไตร	โรงเรียนบ้าน ดอนกระทิง - ศิระชะ้าง (พุทธ ประชาชนุสรณ์)	โรงเรียนบ้าน หัวทะเล	โรงเรียนวัด บ้านหนองบัว ศาลา
กระบวนการ จัดการ เรียนการ สอน	กระบวนการ จัดการ เรียนการ สอนแบบ การศึกษา ทางเลือก เน้นวิถี พุทธเต็ม รูปแบบ	กระบวนการ จัดการ เรียนการ สอนแบบ การศึกษา ทางเลือก เน้นจัด การศึกษา แบบองค์ รวม บูรณา การการ เรียนรู้สู่ ชีวิต	กระบวนการ จัดการ เรียนการ สอนแบบ การศึกษา ทางเลือก เน้นการ พัฒนาเด็ก ให้เป็น มนุษย์ที่ สมบูรณ์	กระบวนการ จัดการเรียนการ สอนแบบ ปกติทั่วไปที่นำ หลักธรรม พระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนา เด็ก โดยเน้น กระบวนการ จัดการเรียนรู้ ลักษณะ “สอน ให้รู้ ทำให้ดู อยู่ ให้เห็น” การ เรียนรู้ในชั้น เรียนจะเป็น ลักษณะการบูร ณาการพุทธ ธรรมในการ เรียนรู้	กระบวนการ จัดการเรียนการ สอนแบบ ระบบปกติ ทั่วไปที่นำ หลักธรรม พระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนา เด็ก โดยเน้น กระบวนการ จัดการเรียนรู้ ลักษณะ “สอน ให้รู้ ทำให้ดู อยู่ ให้เห็น” การ เรียนรู้ในชั้น เรียนจะเป็น ลักษณะการบูร ณาการพุทธ ธรรมในการ เรียนรู้	กระบวนการ จัดการเรียนการ สอนแบบ ระบบปกติ ทั่วไปที่นำ หลักธรรม พระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนา เด็ก โดยเน้น กระบวนการ จัดการเรียนรู้ ลักษณะ “สอน ให้รู้ ทำให้ดู อยู่ ให้เห็น” การ เรียนรู้ในชั้น เรียนจะเป็น ลักษณะการบูร ณาการพุทธ ธรรมในการ เรียนรู้

ตารางที่ 2.1

แสดงข้อมูลโดยสรุปของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ กับ โรงเรียนวิถีพุทธ ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา (ต่อ)

โรงเรียน	โรงเรียน ทอสี	โรงเรียนรุ่ง อรุณ	โรงเรียน สยามสาม ไตร	โรงเรียนบ้าน ดอนกระทิง – ศิระชัย (พุทธ ประชาชนุสรณ์)	โรงเรียนบ้านหัว ทะเล	โรงเรียนวัดบ้าน หนองบัวศาลา
เนื้อหา หลักสูตร	มีหลักสูตร แกนกลาง การศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ช 2551 เป็นแบบ แล้วพัฒนา เป็นวิชา เด็ดดอกไม้ สะเทือน ถึง ดวงดาว คือ การจัด ร้อยเรียง เนื้อหา หลักสูตร ด้วยการ เอาชีวิต เป็นตัวตั้ง เน้นเรื่อง ปัญหาที่ จะรู้เห็น ตามความ เป็นจริง	ใช้หลักสูตร แกนกลาง การศึกษาขั้น พื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็น แบบแล้ว พัฒนา หลักสูตรของ ตนเองซึ่งมี ศูนย์กลางทั้ง กระบวนการ อยู่ที่ “หน่วย การเรียนรู้ บูรณาการ แบบองค์ รวม”	จาก หลักสูตร แกนกลาง การศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นำมาพัฒนา หลักสูตรให้ เกิดผลต่อ เด็กเป็น รูปธรรม ชัดเจนใน แนว “คงแก่ เล่น คงแก่ เรียน คงแก่ การทำงาน การเข้า สังคม ” โดยวาง หลักสูตร เน้นวาง รากฐาน 3 วิถี คือ วิถีไทย วิถีธรรมชาติ และวิถีพุทธ	ใช้หลักสูตร แกนกลาง การศึกษาขั้น พื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลัก แล้วสอดแทรก คุณธรรม จริยธรรม ในทุก ๆ วิชา ด้วยการ เสริม คุณค่า และ ความรู้ นำไปสู่ การปฏิบัติ	ใช้หลักสูตร แกนกลาง การศึกษาขั้น พื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลัก แล้วสอดแทรก คุณธรรม จริยธรรม ในทุก ๆ วิชา ด้วยการ เสริม คุณค่า และ ความรู้ นำไปสู่ การปฏิบัติ	ใช้หลักสูตร แกนกลาง การศึกษาขั้น พื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลัก แล้วสอดแทรก คุณธรรม จริยธรรม ในทุก ๆ วิชา ด้วยการ เสริม คุณค่า และ ความรู้ นำไปสู่ การปฏิบัติ

ตารางที่ 2.1

แสดงข้อมูลโดยสรุปของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ กับ โรงเรียนวิถีพุทธ ในสังกัด
สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา (ต่อ)

โรงเรียน	โรงเรียนทอสี	โรงเรียนรุ่ง อรุณ	โรงเรียน สยามสาม ไตร	โรงเรียนบ้าน ดอนกระทิง - ศิระชะ้าง (พุทธ ประชาชนุสรณ์)	โรงเรียนบ้านหัว ทะเล	โรงเรียนวัดบ้าน หนองบัวศาลา
	ทั้งภายนอกและ ภายในจิตใจ ของตนเอง โดย ศึกษาหลักสูตร แกนกลาง การศึกษาขั้น พื้นฐาน พุทธศักราช 2551จากนั้นนำ เนื้อหาสาระการ เรียนรู้ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม การ งานอาชีพและ เทคโนโลยี ศิลปะ นาฏศิลป์ มาร้อยเรียงให้ เห็นความ เชื่อมโยงถึงกัน ทั้งหมด แล้ว กำหนดเป็น หน่วยบูรณาการ 12 บทเรียน					

ตารางที่ 2.1

แสดงข้อมูลโดยสรุปของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ กับ โรงเรียนวิถีพุทธ ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา (ต่อ)

โรงเรียน	โรงเรียนทอสี	โรงเรียนรุ่งอรุณ	โรงเรียนสยามสามไตร	โรงเรียนบ้านดอนกระทิง - ศีรษะช้าง (พุทธประชานุสรณ์)	โรงเรียนบ้านหัวทะเล	โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา
การบริหารของโรงเรียน	โรงเรียนทางเลือกมีการบริหารโรงเรียนโดยเอกชน	โรงเรียนทางเลือกมีการบริหารโรงเรียนโดยเอกชนในรูปแบบมูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ	โรงเรียนทางเลือกมีการบริหารโรงเรียนโดยเอกชน	โรงเรียนรัฐบาลสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ	โรงเรียนรัฐบาลสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ	โรงเรียนรัฐบาลสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
อัตรากำลังครู / คน	29	140	17	10	16	10
จำนวนนักเรียน / คน	475	1,304	290	138	331	191
ความร่วมมือกับภาครัฐ	เป็นโรงเรียนวิถีพุทธภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล จึงมีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็นผ่านประสบการณ์ของโรงเรียนในการกำหนด	เป็นโรงเรียนวิถีพุทธภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล จึงมีส่วนร่วมในการให้				

ตารางที่ 2.1

แสดงข้อมูลโดยสรุปของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ กับ โรงเรียนวิถีพุทธ ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา (ต่อ)

โรงเรียน	โรงเรียนทอสี	โรงเรียนรุ่งอรุณ	โรงเรียนสยามสามไตร	โรงเรียนบ้านดอนกระทิง – ศีระชะล้าง (พุทธประชาชนุสรณ์)	โรงเรียนบ้านหัวทะเล	โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา
	นโยบายโรงเรียนวิถีพุทธของรัฐบาล	ข้อคิดเห็นผ่านประสบการณ์ของโรงเรียนในการกำหนดนโยบายโรงเรียนวิถีพุทธของรัฐบาล นอกจากนี้ทางโรงเรียนได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และกระทรวงศึกษาธิการในการจัดทำโครงการวิจัยเรื่อง	เป็นโรงเรียนวิถีพุทธภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล จึงมีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็นผ่านประสบการณ์ของโรงเรียนในการกำหนดนโยบายโรงเรียนวิถีพุทธของรัฐบาล	สมัครเข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล	สมัครเข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล	สมัครเข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาล

ตารางที่ 2.1

แสดงข้อมูลโดยสรุปของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ กับ โรงเรียนวิถีพุทธ ในสังกัด
สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา (ต่อ)

โรงเรียน	โรงเรียนทอสี	โรงเรียนรุ่ง อรุณ	โรงเรียน สยามสาม ไตร	โรงเรียนบ้าน ดอนกระทิง - ศิระชะ้าง (พุทธ ประชาชนุสรณ์)	โรงเรียนบ้านหัว ทะเล	โรงเรียนวัดบ้าน หนองบัวศาลา
		“การปฏิรูป โรงเรียนวิถี พุทธ ไปสู่ การเป็น ชุมชนบวร” ร่วมกับ โรงเรียนวิถี พุทธใน สังกัด กระทรวงศีก ษาธิการ มหาวิทยาลัย มหาจุฬา ลงกรณ์ราช วิทยาลัย และ กระทรวงศีก ษาธิการ ซึ่งงานวิจัยนี้ ได้รับทุน จาก สำนักงาน กองทุน สนับสนุน การวิจัย (สกว.)				

ตารางที่ 2.1

แสดงข้อมูลโดยสรุปของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ กับ โรงเรียนวิถีพุทธ ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา (ต่อ)

โรงเรียน	โรงเรียนทอสี	โรงเรียนรุ่งอรุณ	โรงเรียนสยามสามไตร	โรงเรียนบ้านดอนกระทิง - ศีรษะช้าง (พุทธประชาชนุสรณ์)	โรงเรียนบ้านหัวทะเล	โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา	
ความร่วมมือกับภาคเอกชน	ร่วมมือกับ เครือข่าย กัลยาณมิตร โรงเรียนวิถีพุทธ โดยโรงเรียนทอสี เน้นการสร้างเครือข่ายของ กัลยาณมิตรเพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูล แบ่งปัน สนับสนุน ทั้ง กำลังกาย กำลังใจซึ่งกัน และกัน การ ร่วมมือกับชุมชน ร่วมมือกับ สถาบันเอกชน ต่าง ๆ โดยมี แกนกลางความร่วมมือระหว่าง โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนทอสี และโรงเรียน สยามสาม ไตร และให้ความ ร่วมมือกับ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลง กรณราช วิทยาลัย ใน	ร่วมมือกับ เครือข่าย กัลยาณมิตร โรงเรียนวิถี พุทธ โดย โรงเรียนรุ่งอรุณ ร่วมมือกับ ชุมชน และ สถาบัน เอกชนต่าง ๆ โดยมี แกนกลาง ความร่วมมือ ระหว่าง โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนทอสี และโรงเรียน สยามสาม ไตร และให้ความ ร่วมมือกับ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลง กรณราช วิทยาลัย ใน	ร่วมมือกับ เครือข่าย กัลยาณมิตร โรงเรียนวิถี พุทธ โดย โรงเรียน สยามสาม ไตร ร่วมมือ กับชุมชน และสถาบัน เอกชนต่าง ๆ โดยมี แกนกลาง ความร่วมมือ ระหว่าง โรงเรียน สยามสาม ไตร โรงเรียน ทอสี และ โรงเรียนรุ่งอรุณ				ทางโรงเรียนได้ ให้ความร่วมมือ โรงเรียนรุ่งอรุณ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลง กรณราช วิทยาลัยและ กระทรวงศึกษา ธิการ ในการจัดทำ โครงการวิจัย เรื่อง “การ ปฏิรูปโรงเรียน วิถีพุทธ ไปสู่ การเป็นชุมชน บวร” ร่วมกับ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลง กรณราช วิทยาลัยและ กระทรวงศึกษา ธิการ ซึ่ง งานวิจัยนี้ ได้รับทุนจาก สำนักงาน กองทุน

ตารางที่ 2.1

แสดงข้อมูลโดยสรุปของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ กับ โรงเรียนวิถีพุทธ ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา (ต่อ)

โรงเรียน	โรงเรียนทอสี	โรงเรียนรุ่งอรุณ	โรงเรียนสยามสามไตร	โรงเรียนบ้านดอนกระโทง - ศีรษะช้าง (พุทธประชานุสรณ์)	โรงเรียนบ้านหัวทะเล	โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา
	โรงเรียนสยามสามไตร และโรงเรียนรุ่งอรุณ	การจัดทำหลักสูตร (การฝึกอบรม) และเป็นวิทยากร ถ่ายความรู้แก่ ‘พระสอนศีลธรรม’ ประจำโรงเรียน ด้วยกระบวนการ Active Learning เพื่อให้การเรียนการสอนธรรมชาติในห้องเรียนไม่น่าเบื่อ และมีความสนุกสนาน น่าสนใจมากขึ้น				สนับสนุนการวิจัย (สกว.)

หมายเหตุ. จากการเปรียบเทียบโดยผู้เขียน.

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พัทธยา เนตรธรรานนท์ (2540) ศึกษาเรื่อง การศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน และเจ้าอาวาสที่มีต่อความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับวัด กรณีศึกษาโรงเรียน ประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ที่ใช้พื้นที่วัด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นและ เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและเจ้าอาวาสที่มีต่อความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่าง โรงเรียนกับวัด โดยการศึกษาระดับเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับ กลุ่มประชากร 2 กลุ่ม คือ ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 121 คน และเจ้าอาวาส จำนวน 121 รูป พร้อม ศึกษาในเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบลุ่มลึกและการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม กับกลุ่มกรณี ที่เป็นผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 5 คน ซึ่งสรุปผลได้ดังนี้

1. ความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสมองเห็นประโยชน์ที่จะให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการ จัดการศึกษามากขึ้นแต่ความร่วมมือยังมีอยู่อย่างจำกัดเฉพาะวิชาจริยศึกษาและกิจกรรมเกี่ยวกับ ศาสนาเท่านั้น

2. ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านการเงิน อาคารสถานที่ และครุภัณฑ์วัสดุ อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน พบว่า ส่วนใหญ่ ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสมีการร่วมระดมทุน ในการจัดสรรหาทรัพยากรด้วยกัน ส่วนด้านอาคารสถานที่โรงเรียนกับวัดยังมีความขัดแย้งทาง ความคิดกันบ้าง เพราะคิดต่างมุมมองกัน แต่ทางโรงเรียนกับวัดต่างมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันโดย ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสเอื้อประโยชน์ในการใช้ที่ดินของวัดร่วมกัน

3. ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านการจัดสรรและพัฒนาบุคลากรพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสมองเห็นประโยชน์ของการพัฒนาบุคลากรภายในโรงเรียนและวัด พร้อมที่จะร่วมมือกัน

4. จากสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสที่มีต่อ ความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับวัด มีความแตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐาน ทางสถิติพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาส มีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 เพียงด้านเดียว คือ ด้านหลักสูตรการเรียนการสอนเท่านั้น

ภูวนัฐสรณ์ หนูมาก (2549) ศึกษาเรื่อง “กระบวนการการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ” ได้ศึกษาถึงระดับการปฏิบัติและระดับปัญหาอุปสรรค กระบวนการการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ โดยเก็บข้อมูล กับกลุ่มผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน 3 โรงเรียน โดยใช้ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการศึกษา ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้โปรแกรม

สำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ (SPSS/PC) ในการคำนวณหาค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า T-test ค่า ANOVA (One Way Analysis of Variance) ซึ่งสรุปผลการศึกษาดังนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้ปกครอง รองลงมาเป็นครู ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 25 - 30 ปี มีสถานภาพสมรส จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพเป็นครูสอนโรงเรียนเอกชน และรองลงมารับราชการ มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท เข้าร่วมโครงการระยะเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือนและเป็นกลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนขนาดใหญ่ ในส่วนของผลการศึกษาเกี่ยวกับระดับการปฏิบัติในกระบวนการการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธทั้ง 3 ด้าน ในภาพรวมพบว่าระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน แต่เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการดำเนินการมีระดับการปฏิบัติในกระบวนการการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการพัฒนาผู้เรียน ในประเด็นการเข้าร่วมปลูกจิตสำนึกให้ผู้เรียนมีวินัยในตนเองอยู่เสมอและผลการศึกษาระดับปัญหาอุปสรรคทั้ง 3 ด้าน ภาพรวมพบว่า ระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางด้วยเช่นกัน แต่เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ระดับปัญหาอุปสรรคด้านการดำเนินการมีมากในประเด็นของเวลาที่แต่ละฝ่ายว่างไม่ตรงกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ด้านอุปสรรคสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ และด้านเงินทุนไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ และพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศ อายุ ประเภทกลุ่มตัวอย่าง และขนาดของโรงเรียนต่างกัน มีระดับการปฏิบัติและมีระดับปัญหาอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ไม่ต่างกัน แต่กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว อาชีพ รายได้ และระยะเวลาที่เข้าร่วมต่างกัน มีระดับการปฏิบัติและระดับปัญหาอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ส่วนข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาต่อผู้ปกครองนักเรียน คือ ควรให้ความสำคัญและเสียสละเวลาเข้ามาเข้าร่วมในกิจกรรมที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้นมากกว่าเดิม ส่วนพระสงฆ์ควรเน้นบทบาทเชิงรุกในการมีส่วนร่วมทั้งกับบ้านและโรงเรียนโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น และผู้บริหารโรงเรียนควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและพระสงฆ์ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการ และขั้นติดตามประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน. จากการศึกษาส่วนหนึ่งที่น่าสนใจพบว่าในส่วนข้อเสนอแนะนั้น ได้เสนอให้ผู้ปกครองนักเรียนควรให้ความสำคัญและเสียสละเวลาเข้ามาเข้าร่วมในกิจกรรมที่ทางโรงเรียนได้จัดขึ้นมากกว่าเดิม ส่วนพระสงฆ์ควรเน้นบทบาทเชิงรุกในการมีส่วนร่วมทั้งกับบ้านและโรงเรียนโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น และผู้บริหารโรงเรียนควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและพระสงฆ์ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการ และขั้นติดตามประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

บำรุง แสณณรงค์ (2550) ได้วิจัย เรื่อง การศึกษาการมีส่วนร่วมของครูในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตคลองสาน สังกัดกรุงเทพมหานครผลปรากฏว่า

1. การมีส่วนร่วมของครูต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตคลองสาน สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาในเป็นด้าน ๆ คือ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการจัดการเรียนการสอนด้านบรรยากาศ และปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ อยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของครูต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตคลองสาน สังกัดกรุงเทพมหานคร ที่จำแนกตามการอบรมแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เจตคติต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และขนาดโรงเรียนเป็นดังนี้

1) ครูที่ผ่านการอบรมและไม่ผ่านการอบรมแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยรวมแตกต่างกันและเมื่อพิจารณาในรายด้าน คือ ด้านกายภาพและด้านการบริหารจัดการโดยรวมไม่แตกต่างกันส่วนในด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการจัดการเรียนการสอนและด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยครูที่ผ่านการอบรมจะมีส่วนร่วมมากกว่าครูที่ไม่ผ่านการอบรม

2) ครูที่มีเจตคติต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยรวมแตกต่างกันและเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยครูที่เจตคติดีมีส่วนร่วมมากกว่าครูที่เจตคติไม่ดี

3) ครูที่ปฏิบัติงานสอนในโรงเรียนขนาดต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยรวมแตกต่างกันและเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยครูที่ปฏิบัติงานสอนอยู่ในโรงเรียนขนาดเล็กมีส่วนร่วมมากกว่าครูที่ปฏิบัติงานสอนอยู่ในโรงเรียนขนาดใหญ่

จากแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริหาร สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีลักษณะเด่นด้านความเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ เช่น ผู้นำด้านการจัดระบบ ด้านวิชาการ ด้าน การบริหารจัดการ ด้านสังคมและชุมชน ด้านพัฒนาตนเองผสมผสานกัน เพื่อบริหารสถานศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมาย มีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษา แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ มาปรับใช้ได้ตลอดเวลา มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีความสามารถในการครองตน ครองคน และครองงาน พัฒนาคณะพัฒนาคน พัฒนางานให้ทันเหตุการณ์และทันสมัย มีอุดมการณ์ มีความเสียสละ และเป็นประชาธิปไตย

พระนิยม ชุตินธโร (บุริวงค์) (2552) ได้ศึกษาบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานครมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน และเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้ปกครองนักเรียน กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 7 คน ครูผู้สอนจำนวน 208 คนและผู้ปกครองจำนวน 304 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเอฟ และค่าความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีของ Scheffe ผลการวิจัยพบว่า 1. บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับด้านดังนี้ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความเสียสละ ด้านความมีวินัย และด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง 2. การเปรียบเทียบบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร ครูและผู้ปกครอง โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กรุงเทพมหานคร พบว่า

1) ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ที่มีอายุต่างกัน มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ในด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ด้านความมีวินัย ด้านความซื่อสัตย์ แตกต่างกัน ในด้านความเสียสละ ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม แตกต่างกันทั้ง 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3) ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกันมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม แตกต่างกันทั้ง 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พระครูเกษมสุขธิคุณ (2554 : บทคัดย่อ) ศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ เขตลาดกระบัง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากรุงเทพมหานคร การวิจัยเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ เขตลาดกระบัง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติในกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ และเพื่อศึกษาการเปรียบเทียบระดับปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ วิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ปกครองนักเรียน ในโรงเรียนวิถีพุทธที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 234 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.971 วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าความถี่ ร้อยละ

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One.way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least. Significant. Difference.:. LSD) ผลการวิจัยพบว่า

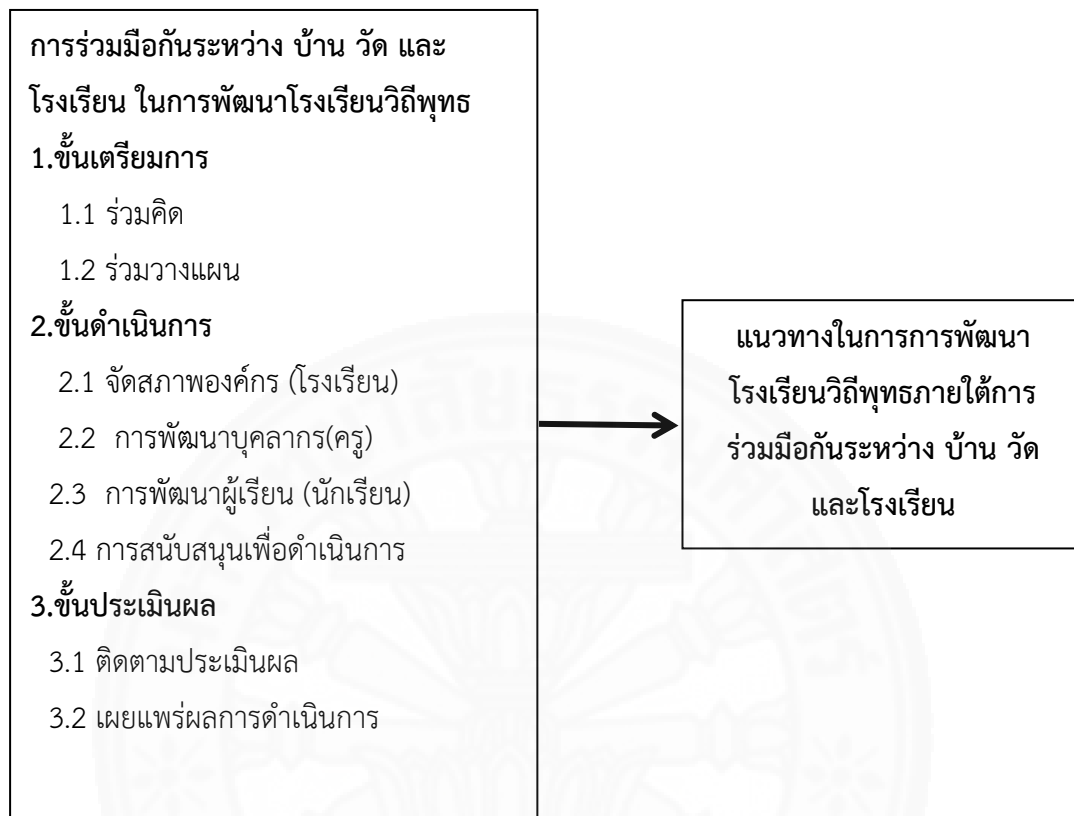
1) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 57.26 และมีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 206 คน คิดเป็นร้อยละ 88.03

2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ เขตลาดกระบัง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.85) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

3) ปัญหาอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.91) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

จากการศึกษาจากเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว สรุปได้ว่าการบริหารโรงเรียนหรือสถานศึกษา จะต้องทำเป็นกระบวนการ มีการวางแผนงาน นโยบาย และวางแผนกำลังอัตราคน และให้ทุกคนมีส่วนร่วม สร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรในสถานศึกษา ให้ทุกคนมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน สร้างความมั่นใจ ความปลอดภัย ความมั่นคงในหน้าที่การงานให้ทุกคนร่วมแรงร่วมใจกันสร้างการบริหารเป็นทีม เพื่อเป็นการพัฒนาสถานศึกษา และมีส่วนด้วยกันทุกคน คุณลักษณะของผู้บริหาร และภาวะผู้ของผู้บริหาร จะต้องพร้อมด้วยความเป็นผู้นำ ความน่าเคารพนับถือ การวางตัวของผู้บริหารด้วย จะต้องมีความรู้ ความสามารถ รวมทั้งสามารถเข้าใจกฎระเบียบ ข้อบังคับและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มีความรู้ความเข้าใจในนโยบายทั้งของกรมและกระทรวงที่สังกัด นโยบายของรัฐแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยสรุปคือ ผู้บริหารต้องรู้ตนรู้คน และรู้งานบริหารตน บริหารคน บริหารงานพร้อมด้วยความยุติธรรม สรุปเป็นกรอบแนวเพื่อการวิจัยต่อไป

2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธนั้น โดยภาพรวมของการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัย โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

3.1 แนวทางการศึกษาการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

1. ดำเนินการศึกษาระบวนการร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ
2. ดำเนินการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียนต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ
3. ดำเนินการศึกษาแนวทางในพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธผ่านกระบวนการร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียนโดยมีรายละเอียดดังนี้

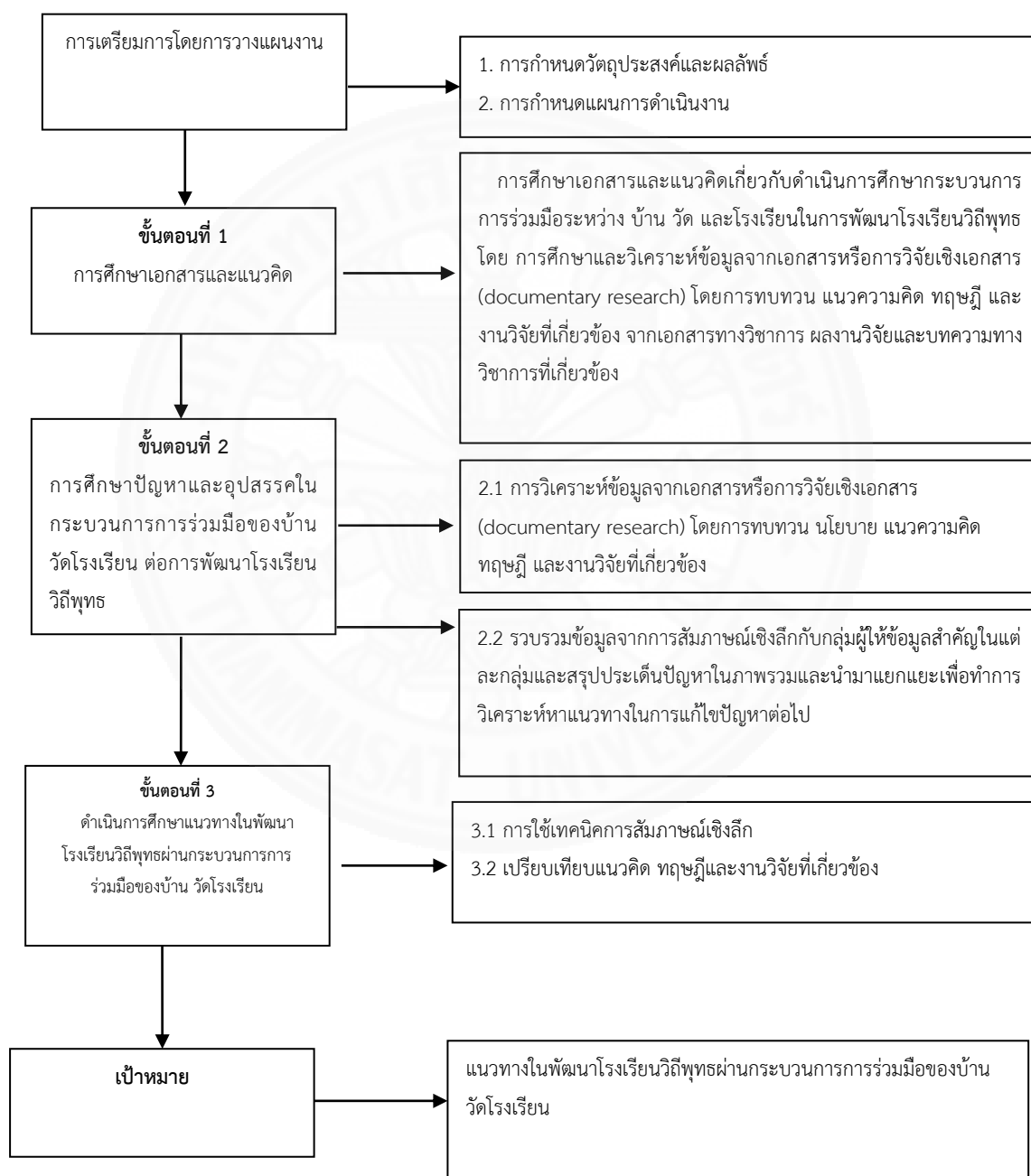
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารและแนวคิดเกี่ยวกับดำเนินการศึกษาระบวนการร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธโดย การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยการทบทวน แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารทางวิชาการ ผลงานวิจัยและบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ทั้งเอกสารทางวิชาการประเภทต่าง ๆ ภายในประเทศและเอกสารทางวิชาการประเภทต่าง ๆ จากต่างประเทศ รวมทั้ง ข้อมูลทางวิชาการที่ได้จากการสืบค้นทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือทางเว็บไซต์ต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียน ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยการทบทวน แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มต้นจากการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทบทวนข้อมูลดังกล่าวจากผลงานวิจัยและบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

2. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละกลุ่มและสรุปประเด็นปัญหาในภาพรวมและนำมาแยกแยะเพื่อทำการวิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 ดำเนินการศึกษาแนวทางในพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธผ่านกระบวนการการร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียนโดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 3.1 แสดงขั้นตอนแนวทางการศึกษาการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ. โดยผู้เขียน

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาครั้งนี้ ได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงนัยของแนวความคิด รวมทั้ง ทัศนคติทางด้านต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Random) อันเป็นการเลือกตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการพิจารณาเลือกตัวอย่างด้วยตนเองเพื่อที่จะได้นำข้อมูลที่ได้รับจากระบบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังกล่าว มาดำเนินการประมวลผลข้อมูลอันนำไปสู่ข้อค้นพบต่อไป

ทั้งนี้ เหตุผลในการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Random) ผู้วิจัยได้พิจารณาจากตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธต้นแบบซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 3 โรงเรียน เนื่องจากทั้ง 3 โรงเรียนนี้ เป็นโรงเรียนทางเลือกดำเนินการจัดการศึกษาโดยภาคเอกชนและองค์กรที่ไม่ใช่รัฐที่มีการจัดการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากการศึกษากระแสหลักทั่วไป เป็นการศึกษาที่มีขอบเขตกว้างขวาง หลากหลายทั้งเนื้อหา และวิธีการเรียนรู้ เพื่อการมุ่งเน้นตอบสนองการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์แต่ละคนที่มีความแตกต่างกันทั้งในด้านความถนัด ความสนใจ ความพร้อมในการเรียนรู้ รวมถึงความแตกต่างด้านสภาพแวดล้อมของวิถีชีวิตครอบครัว สังคม วัฒนธรรม และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยทั้ง 3 โรงเรียนเป็นโรงเรียนทางเลือกที่ประสบความสำเร็จในด้านการจัดการเรียนการสอนในแนวพุทธ ซึ่งต่างมีการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการศึกษาวิถิพุทธ และมีการเปิดโอกาสให้ชุมชน บ้าน ตลอดจนภาคส่วนอื่นในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ เหตุผลที่เลือกศึกษาเฉพาะโรงเรียนที่สมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธที่ได้คัดเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถิพุทธในระดับที่ 2 คือ โรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถิพุทธในระดับที่ 3 คือ โรงเรียนวิถิพุทธพระราชทาน ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 3 โรงเรียน เนื่องจากจังหวัดนครราชสีมาเป็นพื้นที่ที่มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมค่อนข้างรวดเร็วเนื่องจากการขยายตัวของความเป็นเมืองเติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีความเจริญทางเศรษฐกิจและมีแนวโน้มเป็นสังคมบริโภคนิยมสูง ขณะที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ กลับมีโรงเรียนในสังกัดถึง 1,108 โรงเรียน ที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ และได้รับรางวัลโรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถิพุทธพระราชทานเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดอื่น โดยทั้ง 3 โรงเรียนนี้ แม้จะมีแนวทางการเรียนการสอนที่มีรูปแบบเดียวกันกับการศึกษากระแสหลักตามระบบปกติทั่วไป แต่มีความแตกต่างจากโรงเรียนระบบปกติทั่วไปตรงที่มีการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการศึกษาวิถิพุทธ และมีการ

เปิดโอกาสให้ชุมชน บ้าน ตลอดจนภาคส่วนอื่นในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เช่นเดียวกัน

โดยในส่วนของกำหนัดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญครั้งนี้ ได้กำหนดเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึกจากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 34 คน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มบ้าน คือ ผู้ปกครองของนักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งมีบุตรหลานกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนวิถิพุทธ ที่เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถิพุทธที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นและมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ มี 2 กลุ่ม รวม จำนวน 18 คน ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธต้นแบบ จำนวน 9 คน ได้แก่

- 1) ผู้ปกครองโรงเรียนทอสี จำนวน 3 คน
- 2) ผู้ปกครองโรงเรียนรุ่งอรุณ จำนวน 3 คน
- 3) ผู้ปกครองโรงเรียนสยามสามไตร จำนวน 3 คน

1.2 กลุ่มผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 9 คน ได้แก่

- 1) ผู้ปกครองโรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะ้าง (พุทธประชานุสรณ์) จำนวน 3 คน
- 2) ผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนบ้านหัวทะเล จำนวน 3 คน
- 3) ผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา จำนวน 3 คน

2. กลุ่มวัด คือ พระสงฆ์ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวิถิพุทธ ที่เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถิพุทธที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นและมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ มี 2 กลุ่มรวมจำนวน 6 รูป ประกอบด้วย

2.1 กลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธต้นแบบ จำนวน 3 รูป ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโรงเรียนทอสี จำนวน 1 รูป พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโรงเรียนรุ่งอรุณ จำนวน 1 รูป และ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสยามสามไตร จำนวน 1 รูป

2.2 กลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ รวมจำนวน 3 รูป ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะ้าง (พุทธประชานุสรณ์) จำนวน 1 รูป พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้านหัวทะเล จำนวน 1 รูป และ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา จำนวน 1 รูป

2.3 กลุ่มโรงเรียน คือ ผู้บริหาร ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ที่เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นและมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ มี 2 กลุ่ม รวมจำนวน 10 คน ประกอบด้วย

1) กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ รวมจำนวน 3 คน ได้แก่ผู้บริหารโรงเรียนทอสี จำนวน 1 คน ผู้บริหารโรงเรียนรุ่งอรุณ จำนวน 1 คน และผู้บริหารโรงเรียนสยามสามไตร จำนวน 1 คน

2) กลุ่มผู้อำนวยการโรงเรียน ครู อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา และศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ รวมจำนวน 7 คน ได้แก่

- ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะข้าง (พุทธประชาชนุสรณ์)
- ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนบ้านหัวทะเล
- ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา
- ครูโรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะข้าง (พุทธประชาชนุสรณ์)
- ครูโรงเรียนโรงเรียนบ้านหัวทะเล
- ครูโรงเรียนโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา
- ศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ในสังกัดสำนักงาน

ศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับเครื่องมือที่มีความเหมาะสมในการนำมาใช้สำหรับกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยนั้น ประกอบไปด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแนวทางหนึ่ง โดยการศึกษาและค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา ตลอดจนผลงานวิจัยประเภทต่าง ๆ รวมทั้ง ข้อมูลจากการค้นคว้าทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือข้อมูลที่ได้มาจากเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมาใช้ในกระบวนการสร้างพื้นฐานขององค์ความรู้อย่างบูรณาการในทางวิชาการโดยเบื้องต้นก่อน อันเป็นแนวทางประการสำคัญในการนำไปสู่การสร้างเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพต่อไป

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยกำหนดคำถามเฉพาะเจาะจงและชัดเจน และใช้แบบสัมภาษณ์ที่ชุดคำถามชุดเดียวกันกับผู้ถูก

สัมภาษณ์ทุกคน เพื่อจะได้สามารถเปรียบเทียบคำตอบของแต่ละคนได้สะดวกขึ้น โดยต้องเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครบถ้วน โดยผู้ถูกสัมภาษณ์ต้องเข้าใจ ความหมายของคำถามแต่ละข้อชัดเจนและเข้าใจตรงกัน จึงจะสามารถนำผลการสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะติดตามและสอบถามข้อมูลหรือรายละเอียดปลีกย่อยที่สำคัญและมีความน่าสนใจในแต่ละประเด็นของคำตอบเพิ่มเติม อันทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความหลากหลายในมิติต่าง ๆ และข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติที่มีความหลากหลายในมิติต่าง ๆ ที่มีทั้งมิติของความลึกและมิติของความกว้างในเรื่องที่ดำเนินกระบวนการวิธีการวิจัยนั้น

3.4 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับกระบวนการในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินกระบวนการวิจัย อันมีสาระสำคัญโดยสรุปดังต่อไปนี้

1. การศึกษาวิจัยข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. การดำเนินการเพื่อกำหนดกระบวนการ ขั้นตอนและแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์

4. การสร้างแบบสัมภาษณ์ สำหรับนำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์ โดยการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ที่กำหนดคำถามเฉพาะเจาะจงและชัดเจน และใช้แบบสัมภาษณ์ที่ชุดคำถามชุดเดียวกันกับผู้ถูกสัมภาษณ์ทุกคน ทั้งนี้ ได้มีการกำหนดให้นำแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวมาดำเนินกระบวนการให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อที่จะนำแนวความคิดหรือข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ที่ได้รับมาใช้เป็นแนวทางในพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธผ่านกระบวนการการร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียน

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับกระบวนการหรือแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดกระบวนการหรือแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลใน 3 ลักษณะ อันได้แก่ กระบวนการหรือแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและข้อมูลจากสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และกระบวนการหรือแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยมีสาระสำคัญโดยสรุปดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและข้อมูลจากสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ สำหรับกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและข้อมูลจากสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากทางสถาบันอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้ง แหล่งข้อมูลจากส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะแหล่งข้อมูลทางเว็บไซต์ที่ปรากฏบนอินเทอร์เน็ต เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับทุติยภูมิ (secondary data) ประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ รายงานการศึกษาวิจัยและผลงานวิจัยประเภทต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อนำมาใช้เป็นส่วนประกอบในกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลในการวิจัยในส่วนต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

สำหรับแนวทางประการสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนั้น ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากองค์กรหรือบุคคลที่เป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เพื่อขอสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับบุคคลที่มีส่วนสำคัญกับกระบวนการร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการกระบวนการบันทึกข้อมูล โดยวิธีการจดบันทึกข้อมูลและการบันทึกเสียงของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์ โดยการขออนุญาตจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหรือผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทำการบันทึกเสียงหากได้รับอนุญาต เพื่อนำมาใช้ในกระบวนการตรวจสอบและตรวจทานความถูกต้องย้อนกลับในภายหลังได้

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล จากเครื่องมือทุกประเภท แนวคำถามสนทนากลุ่มย่อย แบบประเมินผลงาน สมุดจดบันทึก และเครื่องบันทึกเสียง

2. จำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ ตามความมุ่งหมายของการวิจัยและประเด็นที่ศึกษา

3. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดระบบเป็นประเด็น โดยวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมาย และประเด็นที่ศึกษา และตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลโดยประยุกต์ใช้ใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

4. นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย และ อภิปราย

ในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และ โรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ” ประกอบด้วย ผลการศึกษาวิจัย และ อภิปราย ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการการร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการการร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียน ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธและ 3) เพื่อศึกษาแนวทางในพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธผ่านกระบวนการการร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียนซึ่งใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกต และการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธแล้วนำมาวิเคราะห์ โดนนำเสนอตามลำดับดังนี้

4.1.1 กระบวนการการร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ

ผลการศึกษา พบว่า โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธต้นแบบทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตรนั้น ผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ เป็นแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกัน ที่เรียกว่า เครือข่ายกัลยาณมิตรโรงเรียนวิถิพุทธ ที่เน้นการสร้างเครือข่ายของกัลยาณมิตร เพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูล แบ่งปัน สนับสนุน ทั้งกำลังกาย กำลังใจซึ่งกันและกัน สร้างการร่วมมือกับชุมชน ให้ความร่วมมือกับสถาบันเอกชนต่าง ๆ โดยมีแกนกลางความร่วมมือระหว่างโรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตร ดังตัวอย่าง เช่น การจัดให้มี “การเปิดบ้านสามประสาน” เพื่อแสดงให้เห็นว่าการศึกษาวิถิพุทธทำได้จริง ๆ เป็นการสะท้อนภาพ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทั้งครู เด็ก ผู้ปกครอง จากทั้ง 3 โรงเรียน มุ่งสู่เป้าหมายของการพัฒนาสังคมที่มี “ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน” มากขึ้น ๆ ซึ่งแต่ละฝ่ายไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน แต่เป็นความร่วมมือที่เป็นไปโดยความสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ ซึ่งเครือข่ายกัลยาณมิตรโรงเรียนวิถิพุทธนี้ มีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็น ผ่านประสบการณ์ของแต่ละโรงเรียน ในการกำหนดนโยบายโรงเรียนวิถิพุทธของรัฐบาล

“...ทางโรงเรียนไม่ได้มีหน้าที่ที่ชัดเจน แต่จะมีบทบาทหน้าที่ที่เป็นไปในลักษณะของการขอความช่วยเหลือมา แล้วทางเราก็ตอบรับ โดยการให้ความช่วยเหลือกลับไป เช่น การที่โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอให้เราช่วยจัดทำหลักสูตร (การฝึกอบรม) และเป็นวิทยากร ถวายความรู้แก่ ‘พระสอนศีลธรรม’ ประจำโรงเรียน ด้วยกระบวนการ Active Learning เพื่อให้การเรียนการสอนธรรมะในห้องเรียนไม่น่าเบื่อ และมีความสุขสนุกสนานน่าสนใจมากขึ้น เราก็ตอบรับและทำตามข้อ...”
(สัมภาษณ์ สุนิสา ชื่นเจริญสุข ผู้อำนวยการโรงเรียนรุ่งอรุณ, 2560)

ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ในการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธจากกรณีโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบนั้น แต่ละฝ่ายไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน แต่เป็นไปโดยความสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาข้อมูลโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะข้าง (พุทธประชานุสรณ์) โรงเรียนบ้านหัวทะเล และโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา มีโครงสร้างในการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นไปโดยความสมัครใจและขอความร่วมมือ กล่าวคือ เมื่อรัฐบาลมีนโยบายโรงเรียนวิถีพุทธออกมา กระทรวงศึกษาร่วมมือกับร่วมมือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเครือข่ายกัลยาณมิตรโรงเรียนวิถีพุทธ ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตร จัดทำโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ประชาสัมพันธ์ผ่านสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด เปิดโอกาสให้โรงเรียนต่าง ๆ ในสังกัดได้สมัครเข้าโครงการโดยปราศจากการบังคับ เช่นเดียวกับโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะข้าง (พุทธประชานุสรณ์) โรงเรียนบ้านหัวทะเล และโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา ที่ผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้อำนวยการโรงเรียนเห็นดีด้วย จึงสมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธด้วยความสมัครใจ โดยมีศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธเข้ามาประชาสัมพันธ์ เป็นที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำ ติดตาม ชี้แจง ชี้แนะ แนะนำในส่วนที่ขาดและมานิเทศก์อย่างกัลยาณมิตร

“...ดำเนินการด้วยการประชาสัมพันธ์ ผ่านเว็บไซต์ และที่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา นครราชสีมา เขต1 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำเป็นจำนวนมาก เพราะทางโรงเรียนเขาเห็นดี เราเห็นควร ก็ชักชวนกัน โดยระบบสมัคร

ใจเป็นหลัก...” (สัมภาษณ์ อนุรักษ์ศักดิ์ แพ่งสูงเนิน ศึกษาพิเศษผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ในการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการนั้น เป็นไปโดยความสมัครใจ

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณากระบวนการความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธเป็นรายด้าน สรุปผลได้ดังนี้

ความร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

1. ชั้นเตรียมการ

1.1 ร่วมคิด

จากการศึกษา พบว่า โรงเรียนวิถีพุทธได้เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้มีการเข้าร่วมพูดคุยเพื่อค้นหาสาเหตุ ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหา รวมทั้งความต้องการในการหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การวางแผนร่วมกันในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชนและวัด

1.2 ร่วมวางแผน

การศึกษาพบว่าโรงเรียนได้กำหนดหลักการและเหตุผลให้สอดคล้องกับนโยบายหลักของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้ตั้งวัตถุประสงค์ได้ชัดเจนเหมาะสมโดยใช้การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน โดยศึกษาเอกสารและแนวทางต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการจัดกระบวนการให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนได้เสริมความรู้ความเข้าใจแก่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้เข้าใจหลักการแล้วมอบหมายให้ครูรับผิดชอบกิจกรรมตั้งแต่การออกแบบกิจกรรมไปจนถึงการดำเนินกิจกรรมและประเมินให้ผู้เรียนมีส่วนในการจัดกิจกรรมมากที่สุดหรือเป็นผู้ดำเนินการเองในการจัดกิจกรรมโดยมีครูที่รับผิดชอบกิจกรรมเป็นที่ปรึกษา

นอกจากนี้มีการวางแผนงานที่ชัดเจนระดมความคิดจากหลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็น ชุมชน วัด คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง ตามแผนงานที่กำหนดไว้ในปฏิทินกิจกรรมของโรงเรียนตามลำดับขั้นตอน ระหว่างการดำเนินกิจกรรมมีการประเมินผลอย่างเป็นระบบและนิเทศติดตามเพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาการดำเนินงานในกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เมื่อกิจกรรมดำเนินครบปีการศึกษานั้นแล้วมีการสรุปผลการดำเนินงานให้ผู้บริหารครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองได้รับทราบเพื่อนำความคิดเห็นที่ได้จากการเสนอมาปรับปรุงแต่ละกิจกรรมมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2. ขั้นตอนการ

2.1 จัดสภาพองค์กร (โรงเรียน)

การศึกษากระบวนการบริหารในโรงเรียน โดยภาพรวมของข้อมูล ผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนในกระบวนการบริหารจัดการองค์กรที่สนับสนุนคุณภาพการศึกษาในแต่ละด้าน ทั้งนี้ ผู้บริหารประพัตตินเป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียนชุมชนผู้บริหารมีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงานและพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนร่วมมือกับผู้ปกครองวัดและชุมชนในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาโรงเรียนและมีหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการพุทธธรรม ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้โรงเรียนยังจัดสร้างพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนได้อย่างเหมาะสมจัดทำป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรมจริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียนด้านกระบวนการในโรงเรียนจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองและจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาในการเรียนมีกิจกรรมที่ช่วยรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนาได้ดีมาก

เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้จากโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ มาวิเคราะห์ในด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตร มีการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือกที่เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผนวกเข้าไปในการจัดการเรียนการสอน

โดยโรงเรียนทอสีมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือกที่เน้นวิถีพุทธเต็มรูปแบบ มีหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นแบบ แล้วพัฒนาเป็นการศึกษาพุทธปัญญานี้ เป็นหลักสูตรระดับประถมที่ทางโรงเรียนพัฒนาขึ้น โดยมีวิชาเด็ด ดอกไม้สะเทือนถึงดวงดาว คือ การจัดร้อยเรียงเนื้อหาหลักสูตร ด้วยการเอาชีวิตเป็นตัวตั้ง เน้นเรื่องปัญญาที่ จะรู้เห็นตามความเป็นจริง ทั้งภายนอกและภายในจิตใจของตนเอง โดยศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จากนั้นนำเนื้อหาสาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การงานอาชีพและเทคโนโลยี ศิลปะ นาฏศิลป์ มาร้อยเรียงให้เห็นความเชื่อมโยงถึงกันทั้งหมด แล้วกำหนดเป็นหน่วยบูรณาการ 12 บทเรียน และมีกิจกรรมเชิงวิชาชีวิต เชิงวิชาการ ประกอบด้วย บทเรียนในวิถีชีวิต, หนังสือเรียน, สื่อที่อยู่รอบตัว, ชาว โฆษณา บทความ บทกลอน เพลง, และบำเพ็ญประโยชน์ และ กิจกรรมเพิ่มเติม ประกอบด้วย กิจกรรมโรงเรียน, กิจกรรมประจำกลุ่มสาระ, ทศนศึกษา-Family Trip และค่ายต่าง ๆ เช่น การเข้าค่ายอบรมธรรมะ สำหรับการประชุมผู้ปกครองนั้น จะจัดขึ้น 3 ช่วง คือ ช่วงต้นเทอม เป็นนำเสนอการเรียนการสอน, ช่วงกลางเทอม เป็นการพบปะรายบุคคล และช่วงปลายเทอม เป็นสรุปภาพการเรียนการสอน

โรงเรียนรุ่งอรุณมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือกเน้นจัดการศึกษาแบบองค์รวม **บูรณาการการเรียนรู้สู่ชีวิต** โดยใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นแบบแล้วพัฒนาหลักสูตรของตนเองซึ่งมีศูนย์กลางทั้งกระบวนการอยู่ที่ “หน่วยการเรียนรู้บูรณาการแบบองค์รวม” โดยโรงเรียนรุ่งอรุณได้ทำการวิเคราะห์และประมวลผลการศึกษาและทดลองปฏิบัติรายวิชาในทุกระดับชั้น และสรุปเป็นหลักสูตรรายวิชา ด้วยการจัดทำคำอธิบายรายวิชาเพื่อป้องกันแนวคิดหลัก ขอบเขตและองค์รวมของเนื้อหาจุดประสงค์การบรรลุผลการเรียนรู้ของเนื้อหาตามระดับชั้นนั้น ๆ โดยละเอียด เพื่อให้เป็นแนวทางด้านเนื้อหาสาระ และเป้าหมายเชิงคุณภาพของผู้เรียนตามลำดับแต่ละชั้น ซึ่งครูผู้สอนจะใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ช่วยให้สามารถนำมาออกแบบสร้างหน่วยการเรียนรู้ โดยทำการศึกษา วิเคราะห์ และทำความเข้าใจ เพื่อระบุ “ความเชื่อมโยง” ต่อเนื่องของเนื้อหาสาระที่สัมพันธ์กันเป็นองค์รวม (ตามธรรมชาติและความเป็นจริงขององค์ความรู้ชุดนั้น ๆ) เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจถึงที่มาที่ไป และความสำคัญของเรื่องราวนั้น ๆ ซึ่งมักจะมีคุณค่าต่อบุคคล (รวมถึงผู้เรียนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม) ผู้เรียนจึงจะสามารถเข้าใจและประมวลภาพรวมของมวลสาระนั้น ๆ ในหลากหลายมิติได้ และอาจเชื่อมโยงกับมวลสารอื่น ๆ ได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ครูจะเป็นผู้พิจารณา กำหนดโครงเรื่อง เพื่อให้เหมาะสม โดยจะมีความกว้างหรือลึกซึ้งเพียงใดขึ้นอยู่กับวัยและภาวะการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีกิจกรรมการปฏิบัติธรรมแบบเคลื่อนไหว ครุสติสถาน (ภายในบริเวณโรงเรียน) เป็นประจำทุกเดือน โดยเปิดโอกาสให้ครู ผู้ปกครอง และบุคคลภายนอกที่สนใจ สมัครเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมนี้ได้

และโรงเรียนสยามสามไตร กระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือกเน้นการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นำมาพัฒนาหลักสูตรให้เกิดผลต่อเด็กเป็นรูปธรรมชัดเจนในแนว “คงแ่เล่น คงแ่เรียน คงแ่การทำงาน การเข้าสังคม” โดยวางหลักสูตรเน้นวาง รากฐาน 3 วิธี คือ วิธีไทย วิธีธรรมชาติ และวิธีพุทธวิธีไทย เพราะกระแสค่านิยมตะวันตกกำลังมาแรง จนหลายครอบครัวไม่อาจต้านทานกระแสได้ ทางโรงเรียนจึงมีการปลูกฝังให้เด็ก ๆ ฝึนกระแสโลก มีภูมิคุ้มกันในตัวเอง ไม่ลืมความเป็นไทย ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม มารยาท ซึ่งนอกจากเด็ก ๆ จะต้องแต่งชุดไทยทุกวัน พอดีสบดีแล้ว ในวันสำคัญต่าง ๆ ทางโรงเรียนยังมีการจัดกิจกรรมให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้และซึมซับที่มาจากไปในรากเหง้าของตัวเอง

วิธีธรรมชาติ ปลูกฝังให้เด็กเป็นผู้นุรักษ์ไม่ทำลาย และเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างกลมกลืน สำหรับเด็กเล็กก็ดูนกดูต้นไม้ศึกษาธรรมชาติในโรงเรียนกันก่อน ส่วนเด็กโตหน่อยทางโรงเรียนก็จัดค่ายธรรมชาติให้ออกไปทัศนศึกษากันทุกปี นอกจากนี้ยังมีชมรมรสนิยมธรรมชาติที่จัดทริปถึง 4 ครั้งต่อปีให้เด็ก ๆ จูงมือคุณพ่อคุณแม่ไปศึกษาธรรมชาติกันทั้งครอบครัว

วิถีพุทธ สอดแทรกการปฏิบัติในกิจวัตรประจำวันของเด็ก ๆ เช่น การสวดมนต์ ตอนเช้า และการทำสมาธิระหว่างวัน หรือ วิทิสสมาธิ ที่เมื่อเสียงสัญญาณดังขึ้น ทั้งเด็กเล็ก เด็กโต ครู ผู้ปกครอง ทุกคนในโรงเรียนต้องหยุดกิจกรรมที่ตัวเองทำอยู่เพื่อสวดมนต์และทำสมาธิพร้อม ๆ กัน วันละ 3 ครั้ง ครั้งละ 5 นาที เพื่อเรียกสติและสมาธิกลับมา นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังมีการใส่บาตร ฟังธรรม ช่วงเช้าก่อนเข้าเรียนให้เด็ก ๆ และผู้ปกครองได้ร่วมปฏิบัติกันทุกวันพระ และกิจกรรมปฏิบัติธรรมสำหรับผู้ปกครอง เด็ก และคุณครู ในทุก ๆ ปี

ข้อดีของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ ทั้ง 3 โรงเรียน คือ เป็นการจัดการศึกษาแบบทางเลือกที่มีความครอบคลุมเนื้อหาสาระไว้อย่างกว้างขวาง สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาเข้าเป็นชุดขององค์ความรู้หนึ่ง ๆ ได้

นอกจากนี้ โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ ทั้ง 3 โรงเรียน ยังมีความโดดเด่น และความแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป กล่าวคือ ทั้ง 3 โรงเรียนมีการคัดกรองและทำการตกลงทำความเข้าใจ ตลอดจนการทำข้อตกลงกับผู้ปกครองตั้งแต่แรกรับนักเรียนเข้าเรียน ดังเช่น

โรงเรียนทอสี ได้กำหนดว่า การศึกษาพุทธปัญญา คือ การศึกษาสำหรับ นักศึกษาตลอดชีวิต 2 ระดับ ประกอบด้วย 1. ระดับเด็ก คือ นักเรียน และ 2. ระดับผู้ใหญ่ คือ ครู พ่อแม่ และผู้ปกครอง ซึ่งการศึกษาพุทธปัญญานี้ เป็นหลักสูตรระดับประถมที่ทางโรงเรียนพัฒนาขึ้น ดังนั้น ผู้ปกครองจึงต้องเรียนรู้ไปกับบุตรหลานด้วย

โรงเรียนรุ่งอรุณที่มีกิจกรรมห้องเรียนพ่อแม่สำหรับผู้ปกครองใหม่ (ในระดับอนุบาล) แรกเข้า

“มีการปฐมนิเทศน์ 2 ทาง มีการปฐมนิเทศน์เป็นระดับชั้น และมีความร่วมมือระหว่างกัน โดยตลอด คือ มีความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับบ้าน โดยผ่านกิจกรรม ดังนี้

1. กิจกรรมห้องเรียนพ่อแม่ เป็นเวลา 30 ชั่วโมง สำหรับผู้ปกครองใหม่ (ในระดับอนุบาล) แรกเข้า
2. ผู้ปกครองพบครูผู้สอน พบท่านผู้อำนวยการ โดยตรงเป็นรายบุคคล เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาพัฒนาการของเด็กซึ่งกันและกัน (ปรับจูนทัศนคติ ความคาดหวังของผู้ปกครองให้สอดคล้องกับความชอบ ความสามารถ ศักยภาพของเด็ก) เช่น พ่อแม่เป็นหมอ ก็อยากให้ลูกเป็นหมอด้วย ซึ่งตรงนี้ก็ต้องการลูกเราด้วยว่าไหวไหม?!
3. กิจกรรมจิตอาสา ก็จะมีผู้ปกครองอาสาสร้างสรรค์ทำประโยชน์ ช่วยเหลือโรงเรียนโดยไม่คิดมูลค่า เช่น บางท่านมาเป็นวิทยากร บางท่านมาสอน บางท่านมาเป็นครูสอนที่โรงเรียนเลย

มีความร่วมมือระหว่าง โรงเรียนกับวัด โดยผ่านกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ และ ครูและบุคลากรที่โรงเรียนร่วมกันปฏิบัติธรรมที่วัด และ **มีความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน** โดยผ่านการนำคุณธรรมจากวัดเข้ามาใช้ในโรงเรียน เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน และการนำพาผู้ปกครองไปปฏิบัติธรรมที่วัด (โดยเฉพาะผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่1 ต้องปฏิบัติธรรม)” (สัมภาษณ์ สุนิสา ชื่นเจริญสุข ผู้อำนวยการโรงเรียนรุ่งอรุณ, 2560)

เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้จากโรงเรียนวิสุทธิพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มาวิเคราะห์ในด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะ้าง (พุทธประชาชนุสรณ์) โรงเรียนบ้านหัวทะเล และ โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็ก โดยเน้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” การเรียนรู้ในชั้นเรียนจะเป็นลักษณะการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ ซึ่งในส่วนเนื้อหาสาระวิชาที่เรียนได้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลัก แล้วสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในทุกสาระวิชา

สำหรับ กิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นนั้น ได้แก่ กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่จัดขึ้นในวัด, กิจกรรมการทำบุญตักบาตรในโอกาสทำบุญโรงเรียน กิจกรรมในวันสำคัญอย่างวันพ่อวันแม่แห่งชาติซึ่งจัดขึ้นที่โรงเรียน, กิจกรรมในวันลอยกระทงที่ชุมชนหมู่บ้านจัดเตรียมขึ้น และกิจกรรมพิเศษที่เสริมเข้ามา คือ กิจกรรมเข้าค่ายธรรมมะ และกิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดของนักเรียน โดยทางโรงเรียนจะประชาสัมพันธ์กับผู้ปกครองเชิญชวนให้นักเรียนหิ้วปิ่นโตเข้าวัดไปถวายเพลพระสงฆ์ทุกวันพระที่ตรงกับวันที่โรงเรียนเปิดการเรียน ซึ่งกิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดของนักเรียนนั้น นับเป็นจุดเด่นของโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิสุทธิพุทธ เพราะโรงเรียนวิสุทธิพุทธจะมีการจัดกิจกรรมหลากหลายและต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต เพื่อให้เด็ก ๆ รู้จักคิดและได้ฝึกปฏิบัติเสมอ ๆ ให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ และปัญญาไปพร้อม ๆ กัน

พบว่าสิ่งที่เด็กนักเรียนได้รับจากการเรียนโรงเรียนวิสุทธิพุทธ คือ เมื่อนักเรียนได้ร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้อันในโรงเรียนวิสุทธิพุทธแล้ว เด็กจะมีสมาธิ สามารถช่วยเหลือและดูแลตัวเองได้ ชิมซับพฤติกรรมอันเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในเรื่องการทำความดี มีความสำรวม จากการร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ฟังเทศน์จากพระสงฆ์ ซึ่งรวมถึงการปลูกฝังเรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ที่เป็นคุณธรรมสำหรับวัยเด็ก สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และเรียนรู้ที่

จะดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม รู้เท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลง สร้างสังคมที่ดีมีคุณภาพ ผ่าน ‘การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น’ นั่นเอง

จากผลการศึกษารูปเป็นด้านได้ดังนี้

ด้านกายภาพ คือ มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ, มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน, มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน, มีพระพุทธรูปศาสนสุภาสิต วาฑะธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่าง ๆ, มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น และมีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม และ ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 100 %

ด้านการเรียนการสอน คือ บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า ป้าย ทั้ง ครู และ นักเรียน, บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา, ครู พา นักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง, ครู ผู้บริหาร และ นักเรียน ทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคน เข้า ค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหารโรงเรียน คือ รักษาศีล 5, ยิ้มง่าย ใจดี สบาย กราบงาม, ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่ เหลือ, ประหยัด ออม ถนอมใช้ เงิน และ สิ่งของ และ มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก

ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ คือ ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน, ไม่ดู ค่า นักเรียน, ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน, โสมรุ่มเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี, ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี, ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่าง น้อย และ บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนการประชุมทุกครั้ง และมีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

และ **ด้านกิจกรรมประจำวันพระ** คือ ใส่เสื้อขาวทุกคน, ทำบุญใส่บาตร ฟัง เทศน์, รับประทานอาหารมังสวิรัตินะมิกกลางวัน และ สวดมนต์แปล

เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ ที่ส่งเสริมให้ เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม 4 ประการ คือ สปัริสสังเสวะ หมายถึง การ อยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้, สัทธัมมัสสวณะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษา โดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี, โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ พิจารณาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี และธัมมานุष्ฌปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ถูกและสอดคล้องกับกรอบการพัฒนา ของโครงการที่ต้องการพัฒนาเด็กโดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา (ศีล คือ การมีวินัยใน การดำเนินชีวิตที่ดีงามต่อตัวเองและผู้อื่น สมาธิ คือ มุ่งพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพ และ ปัญญา คือ การมีความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิดและแก้ปัญหา) ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อ พัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญาอย่างบูรณาการ

2.2 การพัฒนาบุคลากร (ครู)

ผลการศึกษา พบว่า บุคลากรภายในสถานศึกษาเป็นผู้มีศรัทธา และยึดหลักพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิตมีความเป็นกัลยาณมิตรเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม การจัดดำเนินการของสถานศึกษามีหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนในรอบด้าน เป็นส่วนสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา และมีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธได้ แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและบุคลากรในสถานศึกษามีความพร้อมที่จะสามารถดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธที่กำหนดไว้ แม้โรงเรียนวิถีพุทธจะยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่บุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารและครู เป็นปัจจัยให้ผู้เรียนพัฒนาได้เป็นอย่างดี ทั้งเป็นผู้จัดการเรียนรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี รวมทั้งการที่บุคลากรเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา รวมทั้งเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการตามลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ

2.3 การพัฒนาผู้เรียน (นักเรียน)

ผลการศึกษา พบว่า โรงเรียนมีกระบวนการส่งเสริมให้นักเรียนได้สอดแทรกการนำศีลห้าเข้าไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างหลากหลายผ่านกิจกรรมต่าง ๆ และร่วมกันวิเคราะห์เชื่อมโยงกับศีล ซึ่งนักเรียนจะรู้เท่าทันปัญหาในสังคมปัจจุบันและสามารถแก้ไขปัญหาชีวิตด้วยสติปัญญาอย่างรอบคอบส่วนกระบวนการบริหารในกิจกรรมที่ทำให้เกิดความซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา เช่น กิจกรรมยกย่องเพราะทำดี ด้วยการเก็บเงินหรือเก็บของผู้อื่นได้ต้องนำส่งครูผู้รับผิดชอบกิจกรรมเพื่อบันทึกความซื่อสัตย์ลงในแบบบันทึกและยกย่องความซื่อสัตย์ของผู้ที่เก็บได้ในช่วงกิจกรรมหน้าเสาธงเป็นประจำทุกวัน รวมทั้งการพานักเรียนเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมตามหลักสูตรค่ายพุทธบุตร-พุทธธรรมเป็นระยะเวลา 3 วัน 2 คืนในทุกปีการศึกษา ณ สำนักปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติอย่างเข้มข้นในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระสงฆ์หรือนักบวชที่ลึกซึ้งในการปฏิบัติธรรมโดยตรงเพื่อให้นักเรียนเกิดความศรัทธาในพระรัตนตรัย และฝึกธรรมะเป็นกิจวัตรปฏิบัติจนเป็นนิสัยเป็นประจำทุกวันที่เปิดเรียนเมื่อนักเรียนมาถึงโรงเรียนในตอนเช้านักเรียนจะได้เรียนรู้และปฏิบัติจริงในจริยวัตรที่เป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธ เช่น การกราบพระการแสดงความเคารพต่อครูอาจารย์การสวดมนต์ไหว้พระ

เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้จากโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบมาวิเคราะห์ในด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตร มีการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือกที่เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผนวกเข้าไปในการจัดการเรียนการสอน

โดยโรงเรียนทอสีมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือกที่เน้น**วิถีพุทธเต็มรูปแบบ** มีหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นแบบแล้วพัฒนาเป็นการศึกษาพุทธปัญญานี้ เป็นหลักสูตรระดับประถมที่ทางโรงเรียนพัฒนาขึ้น โดยมีวิชาเด็ดดอกไม้สะเทือนถึงดวงดาว คือ การจัดร้อยเรียงเนื้อหาหลักสูตร ด้วยการเอาชีวิตเป็นตัวตั้ง เน้นเรื่องปัญญาที่ จะรู้เห็นตามความเป็นจริง ทั้งภายนอกและภายในจิตใจของตนเอง โดยศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551จากนั้นนำเนื้อหาสาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การงานอาชีพและเทคโนโลยี ศิลปะ นาฏศิลป์ มาร้อยเรียงให้เห็นความเชื่อมโยงถึงกันทั้งหมด แล้วกำหนดเป็นหน่วยบูรณาการ 12 บทเรียน และมีกิจกรรมเชิงวิชาชีวิตเชิงวิชาการ ประกอบด้วย บทเรียนในวิถีชีวิต, หนังสือเรียน, สื่อที่อยู่รอบตัว, ข่าว โฆษณา บทความ บทกลอน เพลง, และบำเพ็ญประโยชน์ และ กิจกรรมเพิ่มเติม ประกอบด้วย กิจกรรมโรงเรียน, กิจกรรมประจำกลุ่มสาระ, ทักษะศึกษา-Family Trip และค่ายต่าง ๆ เช่น การเข้าค่ายอบรมธรรมะสำหรับการประชุมผู้ปกครองนั้น จะจัดขึ้น 3 ช่วง คือ ช่วงต้นเทอม เป็นนำเสนอการเรียนการสอน, ช่วงกลางเทอม เป็นการพบปะรายบุคคล และช่วงปลายเทอม เป็นสรุปภาพการเรียนการสอน

โรงเรียนรุ่งอรุณมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือกเน้นจัดการศึกษาแบบองค์รวม **บูรณาการเรียนรู้อุบัติวิถี** โดยใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นแบบแล้วพัฒนาหลักสูตรของตนเองซึ่งมีศูนย์กลางทั้งกระบวนการอยู่ที่ “หน่วยการเรียนบูรณาการแบบองค์รวม” โดยโรงเรียนรุ่งอรุณได้ทำการวิเคราะห์และประมวลผล การศึกษาและทดลองปฏิบัติรายวิชาในทุกระดับชั้น และสรุปเป็นหลักสูตรรายวิชา ด้วยการจัดทำคำอธิบายรายวิชาเพื่อบ่งบอกแนวคิดหลัก ขอบเขตและองค์รวมของเนื้อหาจุดประสงค์การบรรลุผล การเรียนรู้ของเนื้อหาตามระดับชั้นนั้น ๆ โดยละเอียด เพื่อให้เป็นแนวทางด้านเนื้อหาสาระ และเป้าหมายเชิงคุณภาพของผู้เรียนตามลำดับแต่ละชั้น ซึ่งครูผู้สอนจะใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ช่วยให้สามารถนำมาออกแบบสร้างหน่วยการเรียน โดยทำการศึกษา วิเคราะห์ และทำความเข้าใจ เพื่อระบุ “ความเชื่อมโยง” ต่อเนื่องของเนื้อหาสาระที่สัมพันธ์กันเป็นองค์รวม (ตามธรรมชาติและความเป็นจริงขององค์ความรู้ชุดนั้น ๆ) เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจถึงที่มาที่ไป และความสำคัญของเรื่องราว นั้น ๆ ซึ่งมักจะมีคุณค่าต่อบุคคล (รวมถึงผู้เรียนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม) ผู้เรียนจึงจะสามารถเข้าใจและประมวล ภาพรวมของมวลสาระนั้น ๆ ในหลากหลายมิติได้ และอาจเชื่อมโยงกับมวลสารอื่น ๆ ได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ครูจะเป็นผู้พิจารณา กำหนดโครงเรื่อง เพื่อให้เหมาะสม โดยจะมีความกว้างหรือลึกซึ้งเพียงใด ขึ้นอยู่กับวัยและภาวะการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีกิจกรรมการปฏิบัติธรรมแบบเคลื่อนไหว ครุสติสถาน (ภายในบริเวณโรงเรียน) เป็นประจำทุกเดือน โดยเปิดโอกาสให้ครู ผู้ปกครอง และ บุคคลภายนอกที่สนใจ สมัครเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมนี้ได้และโรงเรียนสยามสามไตร กระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือกเน้นการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยใช้

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นำมาพัฒนาหลักสูตรให้เกิดผลต่อเด็กเป็นรูปธรรมชัดเจนในแนว "คงแก่เล่น คงแก่เรียน คงแก่การทำงาน การเข้าสังคม" โดยวางหลักสูตรเน้นวาง รากฐาน 3 วิธี คือ วิธีไทย วิธีธรรมชาติ และวิธีพุทธ วิธีไทย เพราะกระแสนิยมตะวันตกกำลังมาแรง จนหลายครอบครัวไม่อาจต้านทานกระแสได้ ทางโรงเรียนจึงมีการปลูกฝังให้เด็ก ๆ ฝึนกระแสโลก มีภูมิคุ้มกันในตัวเอง ไม่ลืมความเป็นไทย ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม มารยาท ซึ่งนอกจากเด็ก ๆ จะต้องแต่งชุดไทยทุกวันพฤหัสบดีแล้ว ในวันสำคัญต่าง ๆ ทางโรงเรียนยังมีการจัดกิจกรรมให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้และซึมซับที่นำไปในรากเหง้าของตัวเอง

วิธีธรรมชาติ ปลูกฝังให้เด็กเป็นผู้อนุรักษ์ไม่ทำลาย และเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างกลมกลืน สำหรับเด็กเล็กก็คุ้นเคยกับไม้ศึกษาธรรมชาติในโรงเรียนกันก่อน ส่วนเด็กโตหน่อยทางโรงเรียนก็จัดค่ายธรรมชาติให้ออกไปทัศนศึกษากันทุกปี นอกจากนี้ยังมีชมรมรสนิยมธรรมชาติที่จัดทริปถึง 4 ครั้งต่อปีให้เด็ก ๆ ฝูงมือคุณพ่อคุณแม่ไปศึกษาธรรมชาติกันทั้งครอบครัว

วิธีพุทธ สอดแทรกการปฏิบัติในกิจวัตรประจำวันของเด็ก ๆ เช่น การสวดมนต์ตอนเช้า และการทำสมาธิระหว่างวัน หรือ วิทิสสมาธิ ที่เมื่อเสียงสัญญาณดังขึ้น ทั้งเด็กเล็ก เด็กโต ครู ผู้ปกครอง ทุกคนในโรงเรียนต้องหยุดกิจกรรมที่ตัวเองทำอยู่เพื่อสวดมนต์และทำสมาธิพร้อม ๆ กัน วันละ 3 ครั้ง ครั้งละ 5 นาที เพื่อเรียกสติและสมาธิกลับมา นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังมีการใส่บาตร ฟังธรรม ช่วงเช้าก่อนเข้าเรียนให้เด็ก ๆ และผู้ปกครองได้ร่วมปฏิบัติกันทุกวันพระ และกิจกรรมปฏิบัติธรรมสำหรับผู้ปกครอง เด็ก และคุณครู ในทุก ๆ ปี

ข้อดีของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธต้นแบบ ทั้ง 3 โรงเรียน คือ เป็นการจัดการศึกษาแบบทางเลือกที่มีความครอบคลุมเนื้อหาสาระไว้อย่างกว้างขวาง สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาเข้าเป็นชุดขององค์ความรู้หนึ่ง ๆ ได้

นอกจากนี้ โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิพุทธต้นแบบ ทั้ง 3 โรงเรียน ยังมีความโดดเด่น และความแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป กล่าวคือ ทั้ง 3 โรงเรียนมีการคัดกรองและทำการตกลงทำความเข้าใจ ตลอดจนการทำข้อตกลงกับผู้ปกครองตั้งแต่แรกรับนักเรียนเข้าเรียน ดังเช่น

โรงเรียนทอสี ได้กำหนดว่า การศึกษาพุทธปัญญา คือ การศึกษาสำหรับนักศึกษาตลอดชีวิต 2 ระดับ ประกอบด้วย 1. ระดับเด็ก คือ นักเรียน และ 2. ระดับผู้ใหญ่ คือ ครู พ่อแม่ และผู้ปกครอง ซึ่งการศึกษาพุทธปัญญานี้ เป็นหลักสูตรระดับประถมที่ทางโรงเรียนพัฒนาขึ้น ดังนั้น ผู้ปกครองจึงต้องเรียนรู้ไปกับบุตรหลานด้วย

โรงเรียนรุ่งอรุณที่มีกิจกรรมห้องเรียนพ่อแม่ สำหรับผู้ปกครองใหม่ (ในระดับอนุบาล) แรกเข้า

“มีการปฐมนิเทศน์ 2 ทาง มีการปฐมนิเทศน์เป็นระดับชั้น และมีความร่วมมือระหว่างกันโดยตลอด คือ **มีความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับบ้าน** โดยผ่านกิจกรรม ดังนี้

1. กิจกรรมห้องเรียนพ่อแม่ เป็นเวลา 30 ชั่วโมง สำหรับผู้ปกครองใหม่ (ในระดับอนุบาล) แรกเข้า
2. ผู้ปกครองพบครูผู้สอน พบท่านผู้อำนวยการ โดยตรงเป็นรายบุคคล เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาพัฒนาการของเด็กซึ่งกันและกัน (ปรับจูนทัศนคติ ความคาดหวังของผู้ปกครองให้สอดคล้องกับความชอบ ความสามารถ ศักยภาพของเด็ก) เช่น พ่อแม่เป็นหมอ ก็อยากให้ลูกเป็นหมอด้วย ซึ่งตรงนี้ก็จะต้องดูลูกเราด้วยว่าไหวไหม?!
3. กิจกรรมจิตอาสา ก็จะมีผู้ปกครองอาสาสมัครทำประโยชน์ ช่วยเหลือโรงเรียนโดยไม่คิดมูลค่า เช่น บางท่านมาเป็นวิทยากร บางท่านมาสอน บางท่านมาเป็นครูสอนที่โรงเรียนเลย

มีความร่วมมือระหว่าง โรงเรียนกับวัด โดยผ่านกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ และ ครูและบุคลากรที่โรงเรียนร่วมกันปฏิบัติธรรมที่วัด และ **มีความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน** โดยผ่านการนำคุณธรรมจากวัดเข้ามาใช้ในโรงเรียน เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน และการนำพาผู้ปกครองไปปฏิบัติธรรมที่วัด (โดยเฉพาะผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่1 ต้องปฏิบัติธรรม)” (สัมภาษณ์ สุนิสา ชื่นเจริญสุข ผู้อำนวยการโรงเรียนรุ่งอรุณ, 2560)

เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้จากโรงเรียนวิสุทธิพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มาวิเคราะห์ในด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะ้าง (พุทธประชาชนุสรณ์) โรงเรียนบ้านหัวทะเล และ โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็ก โดยเน้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” การเรียนรู้ในชั้นเรียนจะเป็นลักษณะการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ ซึ่งในส่วนเนื้อหาสาระวิชาที่เรียนได้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลัก แล้วสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในทุกสาระวิชา

สำหรับ กิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นนั้น ได้แก่ กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่จัดขึ้นในวัด, กิจกรรมการทำบุญตักบาตรในโอกาสทำบุญโรงเรียน กิจกรรมในวันสำคัญอย่างวันพ่อ วันแม่แห่งชาติซึ่งจัดขึ้นที่โรงเรียน, กิจกรรมในวันลอยกระทงที่ชุมชนหมู่บ้านจัดเตรียมขึ้น และกิจกรรมพิเศษที่เสริมเข้ามา คือ กิจกรรมเข้าค่ายธรรมะ และกิจกรรมหิ้วปิ่นโตไป

วัดของนักเรียน โดยทางโรงเรียนจะประชาสัมพันธ์กับผู้ปกครองเชิญชวนให้นักเรียนหิ้วปิ่นโตเข้าวัดไปถวายเพลพระสงฆ์ทุกวันพระที่ตรงกับวันที่โรงเรียนเปิดการเรียน ซึ่งกิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดของนักเรียนนั้น นับเป็นจุดเด่นของโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เพราะโรงเรียนวิถีพุทธจะมีการจัดกิจกรรมหลากหลายและต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต เพื่อให้เด็ก ๆ รู้จักคิดและได้ฝึกปฏิบัติเสมอ ๆ ให้เกิดการพัฒนาด้านความประพฤติ จิตใจ และปัญญาไปพร้อม ๆ กัน

พบว่าสิ่งที่เด็กนักเรียนได้รับจากการเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ คือ เมื่อนักเรียนได้ร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถีพุทธแล้ว เด็กจะมีสมาธิ สามารถช่วยเหลือและดูแลตัวเองได้ ซึมซับพฤติกรรมอันเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในเรื่องการทำความดี มีความสำรวม จากการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ฟังเทศน์จากพระสงฆ์ ซึ่งรวมถึงการปลูกฝังเรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ที่เป็นคุณธรรมสำหรับเด็ก สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม รู้เท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลง สร้างสังคมที่ดีมีคุณภาพ ผ่าน ‘การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น’ นั่นเอง

2.4 การสนับสนุนเพื่อดำเนินการ

ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่ช่วยรักษาสืบต่อพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ โรงเรียนจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองโรงเรียนจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาในการเรียน ซึ่งได้มีกระบวนการที่เน้นด้านกิจกรรมส่งเสริมให้สอดคล้องกับพุทธศาสนาให้มากที่สุด โดยโรงเรียนวิถีพุทธมีการเอาใจใส่ต่อกิจกรรมประจำวันสำคัญของชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรบริเวณสนามโรงเรียนหรือในสถานที่วัดใกล้เคียงด้านกิจกรรมประจำวันของนักเรียนนั้น โรงเรียนเอาใจใส่ต่อการจัดกิจกรรมหน้าเสาธงการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนเข้าค่ายพุทธบุตรและการฝึกอบรมให้นักเรียนเกิดการกินดูอยู่ฟังเป็นซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นผลที่เกิดกับนักเรียนโดยตรงแต่จะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การดูแลเอาใจใส่ของผู้บริหาร ครูบุคลากรในโรงเรียน

3. ชั้นประเมินผล

3.1 ติดตามประเมินผล

โรงเรียนมีการติดตาม วัดและประเมินผลแผนพัฒนาการจัดการศึกษา โดยติดตามความก้าวหน้าประจำปี เป็นการติดตามความก้าวหน้า เพื่อตรวจสอบถึงผลงานที่เกิดขึ้นจริง เปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนด อันจะนำไปสู่การทบทวนปรับปรุง แก้ไขเป้าหมายและกลยุทธ์ให้มีความเหมาะสมต่อไป

3.2 เผยแพร่ผลการดำเนินการ

ผลการศึกษา พบว่า โรงเรียนมีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับนโยบาย เป้าหมาย กิจกรรม กฎระเบียบ และสวัสดิการต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยใช้สื่อต่าง ๆ ได้แก่ จดหมายข่าว หนังสือ วารสาร และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากโรงเรียนถึงผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ เช่น ประวัติของโรงเรียน คณะผู้บริหาร แผนงาน นโยบายของโรงเรียน ทุนการศึกษา รวมทั้งข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับ ช่วงเวลาการเปิดเรียน ปิดเรียน ตารางการสอนซ่อมเสริม ตารางกิจกรรมของโรงเรียน ระเบียบการวัดและประเมินผลการเรียน ระเบียบการแต่งกาย ระเบียบการลา สวัสดิการของโรงเรียน ฯลฯ ตลอดจนสมุดรายงานของนักเรียน เพื่อรายงานความก้าวหน้าทางการเรียนให้ผู้ปกครองทราบ และรับฟังความเห็นจากผู้ปกครอง โดยโรงเรียนได้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนทุกองค์ประกอบของการประชาสัมพันธ์

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบอีกว่า ความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน นั้น ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสมองเห็นประโยชน์ที่จะให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้นแต่ความร่วมมือยังมีอยู่อย่างจำกัดเฉพาะ วิชาจริยศึกษาและกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาเท่านั้น

ในด้านความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านการเงิน อาคารสถานที่ และครุภัณฑ์ วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน พบว่า ส่วนใหญ่ ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสมีการร่วมระดมทุนในการจัดสรรหาทรัพยากรด้วยกัน ส่วนด้านอาคารสถานที่โรงเรียนกับวัดยังมีความขัดแย้งทางความคิดกันบ้าง เพราะคิดต่างมุมมองกัน แต่ทางโรงเรียนกับวัดต่างมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันโดยผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสเอื้อประโยชน์ในการใช้ที่ดินของวัดร่วมกัน

สำหรับความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านการจัดสรรและพัฒนาบุคลากร พบว่าผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสมองเห็นประโยชน์ของการพัฒนาบุคลากรภายในโรงเรียนและวัดพร้อมที่จะร่วมมือกัน

4.1.2 ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการความร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียน ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

จากผลการศึกษา พบว่า ปัญหาหลักที่เกิดขึ้น คือ ผู้ปกครองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการนั้น ส่วนหนึ่งประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ในเมืองและต่างจังหวัด จึงทิ้งบุตรหลานไว้ให้เป็นภาระของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดภาวะเสี่ยงต่อการติดยาเสพติด และเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ และผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างและมีฐานะยากจน ทำให้ผู้ปกครองไม่สามารถดูแลบุตรหลานได้เท่าที่ควร จึงทำให้มีผลต่อ

คุณภาพด้านการศึกษาของนักเรียน ซึ่งแตกต่างจากผู้ปกครองในโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ ที่ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพที่มั่นคงและมีฐานะดี ทำให้ผู้ปกครองสามารถดูแลบุตรหลานได้เป็นอย่างดี และมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่โรงเรียน วัด และบ้านร่วมกันจัดขึ้นได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้ปกครองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ไม่มีเวลาและไม่สามารถเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียน วัด และบ้านจัดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะทางบ้าน คือ ผู้ปกครองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีเวลาว่างในช่วงที่โรงเรียนเลิกเรียนจบการเรียนการสอนในตอนเย็น และช่วงวันหยุดเสาร์วันอาทิตย์เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ทางโรงเรียนโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้พยายามปรับแก้ในส่วนปัญหาเรื่องเวลาที่ไม่ตรงกันของ บ้าน คือ ผู้ปกครอง วัด คือ พระสงฆ์และทางวัด และโรงเรียน คือ ครู ผู้อำนวยการ และบุคลากรทางการศึกษา โดยเน้นจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับทางวัดและชุมชน เพื่อดึงผู้ปกครองและนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมให้ได้มากที่สุด ซึ่งทางโรงเรียนได้รับความร่วมมือจากทางวัด โดยเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างดี โดยทางโรงเรียนได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาโรงเรียนให้มีภูมิทัศน์ที่ดี มีสื่อการเรียนการสอนที่ดี เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่งผลให้นักเรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดีขึ้น และมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพด้านการเรียนการสอนด้วย

โดยเฉพาะกิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดนั้น เกิดมีขึ้นมาเพื่อให้บ้าน (เด็กนักเรียน) ที่มีฐานะขัดสนยากจน และพ่อ แม่ ผู้ปกครอง ไม่มีเวลามาเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนรวมถึงวัดจัดขึ้นได้โดยตรงด้วยตัวเอง ซึ่งถือว่าการหิ้วปิ่นโตไปวัด เหมาะกับบ้าน (เด็กนักเรียน) ที่มีฐานะขัดสนยากจน เพราะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ทางบ้านคือ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ไม่มีเวลามาเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนรวมถึงวัดจัดขึ้นได้โดยตรงด้วยตัวเอง สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางอ้อม โดยผ่านการทำกับข้าวและจัดเตรียมปิ่นโตอาหาร แล้วมอบให้บุตรหลานนำมาถวายเพลพระร่วมกับโรงเรียน ซึ่งนักเรียนก็ได้รับประทานข้าวปลาอาหารที่ทางบ้านจัดใส่ปิ่นโตมาให้นั้นด้วย ถือเป็นการกระชับสัมพันธ์ เกิดความผูกพัน สานสัมพันธ์ในครอบครัว และถือเป็นการเรียนรู้ธรรมชาติของชีวิต

4.1.3 แนวทางในพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธผ่านกระบวนการการร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียน

บ้าน วัด โรงเรียน หรือที่เรียกว่า “บวร” คือสามเสาหลักคู่สังคมไทยซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่เกื้อกูลประเทศไทยมายาวนาน การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่ผ่านมาก็ยึดหลักการนี้มาโดยตลอด เพราะทั้งบ้านและวัดโดยรวมแล้วก็คือชุมชนที่แวดล้อมโรงเรียนนั่นเอง โดยความจริงที่ยอมรับกันโดยทั่วไปคือ “โรงเรียนกับชุมชนเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้” การร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทั้ง 2 ฝ่าย คือสถานศึกษาได้พลังจากชุมชนมาช่วยในการจัดการศึกษาและชุมชนได้การศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึงเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ช่วยให้ทราบความเคลื่อนไหวหรือความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่าย ช่วยลดและแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน และช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์กับโรงเรียนและประโยชน์ต่อชุมชน

จากผลการศึกษาพบว่า ลักษณะความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีรูปแบบความสัมพันธ์กัน แบบที่แต่ละฝ่ายไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน แต่เป็นไปโดยความสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ โดยมีความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน โดยผ่านการนำคุณธรรมจากวัดเข้ามาใช้ในโรงเรียน เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน และการร่วมทำกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่จัดขึ้นในวัด, การเข้าร่วมกิจกรรมการทำบุญตักบาตรในโอกาสทำบุญโรงเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญอย่างวันพ่อวันแม่แห่งชาติซึ่งจัดขึ้นที่โรงเรียน, การเข้าร่วมกิจกรรมในวันลอยกระทงที่ชุมชนหมู่บ้านจัดเตรียมขึ้น และกิจกรรมพิเศษที่เสริมเข้ามาคือ กิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดของนักเรียน โดยทางโรงเรียนจะประชาสัมพันธ์กับผู้ปกครองเชิญชวนให้นักเรียนหิ้วปิ่นโตเข้าวัดไปถวายเพลพระสงฆ์ทุกวันพระที่ตรงกับวันที่โรงเรียนเปิดการเรียน ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมเข้าค่ายธรรมะและนำพาผู้ปกครองไปปฏิบัติธรรมที่วัด ซึ่งมีลักษณะเป็นการประสานงานกัน (Co-ordination) คือ ปฏิสัมพันธ์ในเชิงความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแสดงในระดับองค์การ ซึ่งการประสานการทำงานมีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินการบางอย่างร่วมกัน โดยการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรนั้นปรากฏในหลายลักษณะ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยนำมาสังเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางในการเสริมสร้างกระบวนการการร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียน โดยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีแนวทางในการดำเนินการสองแนวทาง คือ 1) การสร้างความสัมพันธ์ทางตรง ประกอบด้วยวิธีการหลัก 2 ประการ ได้แก่ การนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน และการนำชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน และ 2) การสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อม โดยการพัฒนาให้บุคลากรมีมนุษยสัมพันธ์อันดีสามารถปฏิบัติงาน

ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ การปรับปรุงพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธให้สะอาด ปลอดภัย ร่มรื่น สวยงาม เป็นที่ประทับใจแก่ผู้มาเยี่ยมชม

ผู้วิจัยได้ทบทวน วิเคราะห์ผลการศึกษาและสรุปแนวทางในการนเสริมสร้างการร่วมมือระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียนเพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ โดยใช้แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน โดยมี 2 แนวทางหลัก คือ 1) แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และ 2) แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

1.1 การนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน และ

1.2 การนำชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนโดยฝ่ายโรงเรียนเป็นฝ่ายรุกเข้าไปหาชุมชนด้วยสื่อและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น

1.1.1 การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับ นโยบาย เป้าหมาย กิจกรรม กฎระเบียบ และสวัสดิการต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยใช้สื่อต่าง ๆ ได้แก่

(1) จดหมายข่าว หนังสือ วารสาร และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากโรงเรียนถึงผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ เช่น ประวัติของโรงเรียน คณะผู้บริหาร แผนงานนโยบายของโรงเรียน ทุนการศึกษาฯลฯ

(2) คู่มือผู้ปกครอง/คู่มือนักเรียน เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับช่วงเวลาการเปิดเรียน ปิดเรียนตารางการสอนซ่อมเสริม ตารางกิจกรรมของโรงเรียน ระเบียบการวัดและประเมินผลการเรียน ระเบียบการแต่งกาย ระเบียบการลา สวัสดิการของโรงเรียน ฯลฯ

(3) สมุดรายงานของนักเรียน เพื่อรายงานความก้าวหน้าทางการเรียนให้ผู้ปกครองทราบ และรับฟังความเห็นจากผู้ปกครอง

(4) เว็บไซต์ของโรงเรียน เพื่อสื่อสารเรื่องราว และกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนสู่สังคม

(5) เสียงตามสายและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เคลื่อนที่ถึงคนในชุมชนในส่วนของกิจกรรมการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนี้ โรงเรียนควรให้ความสำคัญกับทุกองค์ประกอบของการประชาสัมพันธ์

1.1.2 การจัดให้ผู้บริหาร ครู นักเรียน เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น

(1) การพัฒนาชุมชน ได้แก่ การขุดลอกคลอง ทาความสะอาดถนน และที่สาธารณะ

(2) การร่วมกิจกรรมทางศาสนาและงานประเพณีของชุมชน เช่น การแห่เทียนพรรษา งานลอยกระทง งานประจำปีของวัด เป็นต้น

(3) การร่วมงานของชาวบ้าน เช่น งานบวช งานมงคลสมรส งานศพ ฯลฯ โดยโรงเรียนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านได้อย่างหลากหลาย เช่นการร่วมเป็นแขกรับเชิญ การส่งบุคลากรของโรงเรียนมาเป็นพิธีกร การส่งวงดนตรีของโรงเรียนมาแสดง เป็นต้น

1.1.3 การให้ความรู้และบริการทางวิชาการแก่ชุมชน เช่น การเดินรณรงค์เพื่อต่อต้านยาเสพติดการป้องกันเอชไอวี การฝึกทักษะและอาชีพแก่ประชาชนในชุมชน เป็นต้น

1.1.4 การใช้สถานที่ และภูมิปัญญาในท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน โดยโรงเรียนนำนักเรียนออกมาเรียนรู้กับภูมิปัญญา และเรียนรู้กับสถานที่และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ซึ่งช่วยให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้อีกทางหนึ่ง

1.1.5 การจัดให้มีกิจกรรมวันเยี่ยมผู้ปกครองที่บ้าน หรือ กิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียน ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยกิจกรรมดังกล่าวช่วยให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้อีกทางหนึ่ง

1.2 การนำชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน เป็นการสร้างความสัมพันธ์โดยการเชิญให้คนในชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.2.1 การเชิญผู้ปกครอง ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ประสบความสำเร็จ และภูมิปัญญาในท้องถิ่นเข้ามาเป็นวิทยากรให้กับทางโรงเรียน เช่น เชิญผู้ปกครองมาสอนการทำขนม เชิญนักดนตรีมาสอนวิชาดนตรี เชิญแพทย์มาให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพช่วงหน้าหนาว เป็นต้น

1.2.2 การจัดกิจกรรมของโรงเรียนแล้วเชิญประชาชนเข้าร่วมงาน เช่น กิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมวันแม่ การแสดงนิทรรศการและผลงานของนักเรียน กิจกรรมกีฬา กิจกรรมวันเยี่ยมโรงเรียน เป็นต้น

1.2.3 การจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬาระหว่างครูกับผู้ปกครอง การแข่งขันกีฬาระหว่างนักเรียนปัจจุบันกับศิษย์เก่า เป็นต้น

1.2.4 การเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ผู้แทนทางศาสนา และผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาเป็นกรรมการสถานศึกษา โดยการดำเนินการดังกล่าวเป็นสิ่งที่โรงเรียนต้องดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการอยู่แล้ว แต่ผลพลอยได้คือช่วยให้

โรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและช่วยให้โรงเรียนมีเครือข่ายที่เข้ามาช่วยประชาสัมพันธ์ และสนับสนุนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนได้อีกทางหนึ่งด้วย

1.2.5 การตั้งสมาคมศิษย์เก่า สมาคมผู้ปกครอง และสมาคมครูเก่า เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนและช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2. แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ทำได้โดยการปรับปรุงบุคลากร และการปรับปรุงอาคารสถานที่ เพราะการปรับปรุงดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาอย่างหนึ่งที่จะสร้างความศรัทธาแก่ผู้ปกครองและประชาชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี และการพบเห็นสิ่งที่ดี ๆ ของโรงเรียนช่วยให้โรงเรียนมีภาพลักษณ์ที่ดีและช่วยให้ชุมชนเกิดเจตคติที่ดีต่อโรงเรียน นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้ โดยแนวทางดังกล่าว ผู้วิจัยเสนอเป็นแนวทางไว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การปรับปรุงพัฒนาบุคลากร ซึ่งได้แก่ ผู้บริหาร ครู อาจารย์ คนงานภารโรง เจ้าหน้าที่รวมทั้งแม่ค้าที่ขายของในโรงเรียน ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าบุคลิกภาพของผู้บริหารส่งผลกระทบต่อความร่วมมือของชุมชน (สิทธิชัย พลายแดง และ สุเทพ ลิ้มสกุล, 2557) ดังนั้นบุคลากรของโรงเรียนควรได้รับการปรับปรุงในเรื่องต่อไปนี้

- (1) การแต่งกายให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่
- (2) กิริยาท่าทาง การวางตัว การเดิน ควรเรียบร้อย เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่
- (3) การแสดงความรู้สึกรักใคร่และอารมณ์ ควรมีความอดกลั้นต่อปัญหาต่าง ๆ ไม่แสดงอารมณ์เมื่อไม่พอใจผู้มาติดต่อ
- (4) อธิษาศัย ควรเป็นผู้มีเมตตา ยิ้มแย้มแจ่มใสและระมัดระวังในการสนทนา รู้จักต้อนรับและทักทายปราศรัยกับแขก ให้ความเป็นกันเองกับผู้มาเยี่ยมเยียน
- (5) การพูดจา ควรสุภาพอ่อนหวานเหมาะสมกับบุคคล
- (6) ทักษะและเขาวนในการสังเกต ต้องมีไหวพริบในการสังเกตผู้มาติดต่อว่าเป็นใคร เพื่อจะได้ทักทายปราศรัยและต้อนรับได้เหมาะสมกับตำแหน่งและฐานะ

2. การปรับปรุงอาคารสถานที่ของโรงเรียน ได้แก่

- (1) การปลูกต้นไม้ประดับอาคารเรียน
- (2) ความพร้อมด้านบริการ เช่น น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องส้วม อ่างล้างมือ และความสะดวกสบายของอาคาร

- (3) ความพร้อมในด้านการเรียนการสอน เช่น การตกแต่งห้องเรียนให้น่าสนใจ มีอุปกรณ์การเรียนการสอนครบครัน
- (4) ความพร้อมของห้องเรียนที่เพียงพอและถูกสุขลักษณะ
- (5) เครื่องอำนวยความสะดวก เช่น พัดลม ฯลฯ

4.2 อภิปราย

4.2.1 กระบวนการความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียน

วิถิปุทธ

ผลการศึกษา พบว่า โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิปุทธต้นแบบทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตรนั้น ผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ เป็นแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกัน ที่เรียกว่า เครือข่ายกัลยาณมิตรโรงเรียนวิถิปุทธ ที่เน้นการสร้างเครือข่ายของกัลยาณมิตร เพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูล แบ่งปัน สนับสนุน ทั้งกำลังกาย กำลังใจซึ่งกันและกัน สร้างการร่วมมือกับชุมชน ให้ความร่วมมือกับสถาบันเอกชนต่าง ๆ โดยมีแกนกลางความร่วมมือระหว่างโรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตร ดังตัวอย่าง เช่น การจัดให้มี “การเปิดบ้านสามประสาน” เพื่อแสดงให้เห็นว่าการศึกษาวิถิปุทธทำได้จริง ๆ เป็นการสะท้อนภาพ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทั้งครู เด็ก ผู้ปกครอง จากทั้ง 3 โรงเรียน มุ่งสู่เป้าหมายของการพัฒนาสังคมที่มี “ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน” มากขึ้น ๆ ซึ่งแต่ละฝ่ายไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน แต่เป็นความร่วมมือที่เป็นไปโดยความสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ ซึ่งเครือข่ายกัลยาณมิตรโรงเรียนวิถิปุทธนี้ มีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็น ผ่านประสบการณ์ของแต่ละโรงเรียน ในการกำหนดนโยบายโรงเรียนวิถิปุทธของรัฐบาล ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์และสังเกต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ในการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถิปุทธจากกรณีโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิปุทธต้นแบบนั้น โรงเรียนเป็นเพียงฝ่ายเดียวที่มีหน้าที่หลัก โดยชุมชนและวัด ไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน แต่เป็นไปโดยความสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาข้อมูลโรงเรียนวิถิปุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะข้าง (พุทธประชานุสรณ์) โรงเรียนบ้านหัวทะเล และ โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา มีโครงสร้างในการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ เป็นไปโดยความสมัครใจและขอความร่วมมือ โดยเปิดโอกาสให้โรงเรียนต่าง ๆ ในสังกัดได้สมัครเข้าโครงการโดยปราศจากการบังคับ เช่นเดียวกันกับโรงเรียนวิถิปุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะข้าง

(พุทธประชาอนุสรณ์) โรงเรียนบ้านหัวทะเล และ โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา ที่ผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้อำนวยการโรงเรียนสมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธด้วยความสมัครใจ สะท้อนให้เห็นว่าในการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการนั้น เป็นไปโดยความสมัครใจ

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณากระบวนการการร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธเป็นรายด้าน

การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

1. ชั้นเตรียมการ

1.1 ร่วมคิด

จากการศึกษา พบว่า โรงเรียนวิถีพุทธได้เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้มีการเข้าร่วมพูดคุยเพื่อค้นหาสาเหตุ ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหา รวมทั้งความต้องการในการหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การวางแผนร่วมกันในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชนและวัด

1.2 ร่วมวางแผน

การศึกษาพบว่าโรงเรียนได้กำหนดหลักการและเหตุผลให้สอดคล้องกับนโยบายหลักของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้ตั้งวัตถุประสงค์ได้ชัดเจนเหมาะสมโดยใช้การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน โดยศึกษาเอกสารและแนวทางต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการจัดกระบวนการให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนได้เสริมความรู้ความเข้าใจแก่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้เข้าใจหลักการแล้วมอบหมายให้ครูรับผิดชอบกิจกรรมตั้งแต่การออกแบบกิจกรรมไปจนถึงการดำเนินกิจกรรมและประเมินให้ผู้เรียนมีส่วนในการจัดกิจกรรมมากที่สุดหรือเป็นผู้ดำเนินการเองในการจัดกิจกรรมโดยมีครูที่รับผิดชอบกิจกรรมเป็นที่ปรึกษา

นอกจากนี้มีการวางแผนงานที่ชัดเจนระดมความคิดจากหลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็น ชุมชน วัด คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง ตามแผนงานที่กำหนดไว้ในปฏิทินกิจกรรมของโรงเรียนตามลำดับขั้นตอน ระหว่างการดำเนินกิจกรรมมีการประเมินผลอย่างเป็นระบบและนิเทศติดตามเพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาการดำเนินงานในกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เมื่อกิจกรรมดำเนินครบปีการศึกษานั้นแล้วมีการสรุปผลการดำเนินงานให้ผู้บริหารครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองได้รับทราบเพื่อนำความคิดเห็นที่ได้จากการเสนอมาปรับปรุงแต่ละกิจกรรมมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2. ขั้นตอนดำเนินการ

2.1 จัดสภาพองค์กร (โรงเรียน)

การศึกษากระบวนการบริหารในโรงเรียน โดยภาพรวมของข้อมูล ผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนในกระบวนการบริหารจัดการองค์กรที่สนับสนุนคุณภาพการศึกษาในแต่ละด้าน ทั้งนี้ ผู้บริหารประพฤติดนเป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียนชุมชนผู้บริหารมีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงานและพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่องโรงเรียนร่วมมือกับผู้ปกครองวัดและชุมชนในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องแสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาโรงเรียนและมีหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้โรงเรียนยังจัดสร้างพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนได้อย่างเหมาะสมจัดทำป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรมจริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน ด้านกระบวนการในโรงเรียนจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองและจัดกิจกรรมบริหารจิตเจริญปัญญาในการเรียนมีกิจกรรมที่ช่วยรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนาได้ดีมาก

เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้จากโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ มาวิเคราะห์ในด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตร มีการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือกที่เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผนวกเข้าไปในการจัดการเรียนการสอน

นอกจากนี้ โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ ทั้ง 3 โรงเรียน ยังมีความโดดเด่น และความแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป กล่าวคือ ทั้ง 3 โรงเรียนมีการคัดกรองและทำการตกลงทำความเข้าใจ ตลอดจนการทำข้อตกลงกับผู้ปกครองตั้งแต่แรกรับนักเรียนเข้าเรียน ดังเช่น

โรงเรียนทอสี ได้กำหนดว่า การศึกษาพุทธปัญญา คือ การศึกษาสำหรับ นักศึกษาตลอดชีวิต 2 ระดับ ประกอบด้วย 1. ระดับเด็ก คือ นักเรียน และ 2. ระดับผู้ใหญ่ คือ ครู พ่อแม่ และผู้ปกครอง ซึ่งการศึกษาพุทธปัญญานี้ เป็นหลักสูตรระดับประถมที่ทางโรงเรียนพัฒนาขึ้น ดังนั้น ผู้ปกครองจึงต้องเรียนรู้ไปกับบุตรหลานด้วย

เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้จากโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มาวิเคราะห์ในด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะข้าง (พุทธประชาชนุสรณ์) โรงเรียนบ้านหัวทะเล และ โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็ก โดยเน้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” การเรียนรู้ในชั้นเรียนจะเป็นลักษณะการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ ซึ่งในส่วนเนื้อหาสาระวิชาที่เรียนได้ใช้หลักสูตรแกนกลาง

การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลัก แล้วสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในทุกสาระวิชา ทั้งนี้งานวิจัยของพระมหาทองพูลสุภสอ (2548, น.206) ที่พบว่าโรงเรียนวิถียุทธควรเอาใจใส่ต่อกิจกรรมประจำวันสำคัญของชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาการจัดกิจกรรมทาบุญตักบาตรบริเวณสนามโรงเรียนหรือในสถานที่วัดใกล้เคียงด้านกิจกรรมประจำวันของนักเรียนควรเอาใจใส่ต่อการจัดกิจกรรมหน้าเสาธงการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนเข้าค่ายพุทธบุตรและการฝึกอบรมให้นักเรียนเกิดการกินอยู่ฟังเป็นซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นผลที่เกิดกับนักเรียนโดยตรงแต่จะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การดูแลเอาใจใส่ของผู้บริหาร ครูบุคลากรในโรงเรียนและสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2547, น.8) ที่ท่านได้กล่าวว่า “ปัญญาเป็นสำคัญสูงสุดในพระพุทธศาสนามีศีลคือได้พัฒนากายวาจาและมีสมาธิคือได้พัฒนาจิตก็ตัวอย่างแล้วแต่ดีนั้นยังไม่แน่ต้องมีปัญญามาครอบยอดลงไปถึงจะสมบูรณ์แต่ถ้าเอาเพียงปัญญาไม่มีศีลไม่มีสมาธิเป็นฐานก็จะจุ่นจ้านจับจวด่วนวายไม่ใช่ปัญญาที่แท้จริงต้องมีศีลสมาธิและต้องบรรจบที่ปัญญาโรงเรียนวิถียุทธมองในแง่นี้จะต้องก้าวไปให้ถึงปัญญาให้ได้โดยมีทั้งศีลและสมาธิเป็นฐานที่มั่นคงและเป็นพลังแต่อย่าหยุดแค่ศีลอย่าเอาแค่สมาธิเพราะสิ่งที่จะทำให้เด็ดขาดให้บรรลุผลจนกระทั่งเป็นพระพุทธเจ้าก็สำเร็จด้วยปัญญาที่ชื่อว่าโพธิ์”

2.2 การพัฒนาบุคลากร(ครู)

ผลการศึกษา พบว่า บุคลากรภายในสถานศึกษาเป็นผู้มีศรัทธา และยึดหลักพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิตมีความเป็นกัลยาณมิตรเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม การจัดทำแผนการของสถานศึกษามีหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนในรอบด้าน เป็นส่วนสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา และมีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธได้ แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและบุคลากรในสถานศึกษามีความพร้อมที่จะสามารถดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายของโครงการโรงเรียนวิถียุทธที่กำหนดไว้ แม้โรงเรียนวิถียุทธจะยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่บุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารและครู เป็นปัจจัยให้ผู้เรียนพัฒนาได้เป็นอย่างดี ทั้งเป็นผู้จัดการเรียนรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี รวมทั้งการที่บุคลากรเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา รวมทั้งเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการตามลักษณะโรงเรียนวิถียุทธ

2.3 การพัฒนาผู้เรียน (นักเรียน)

ผลการศึกษา พบว่า โรงเรียนมีกระบวนการส่งเสริมให้นักเรียนได้สอดแทรกการนำศีลห้าเข้าไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างหลากหลายผ่านกิจกรรมต่าง ๆ และร่วมกันวิเคราะห์เชื่อมโยงกับศีล ซึ่งนักเรียนจะรู้เท่าทันปัญหาในสังคมปัจจุบันและสามารถแก้ไขปัญหาชีวิตด้วยสติปัญญาอย่างรอบคอบส่วนกระบวนการบริหารในกิจกรรมที่ทำให้เกิดความซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา

เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้จากโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิปุทธต้นแบบ มาวิเคราะห์ในด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตร มีการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือกที่เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผนวกเข้าไปในการจัดการเรียนการสอน ข้อดีของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิปุทธต้นแบบ ทั้ง 3 โรงเรียน คือ เป็นการจัดการศึกษาแบบทางเลือกที่มีความครอบคลุมเนื้อหาสาระไว้อย่างกว้างขวาง สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาเข้าเป็นชุดขององค์ความรู้หนึ่ง ๆ ได้

เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้จากโรงเรียนวิถิปุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มาวิเคราะห์ในด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะล้าง (พุทธประชานุสรณ์) โรงเรียนบ้านหัวทะเล และ โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็ก โดยเน้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” การเรียนรู้ในชั้นเรียนจะเป็นลักษณะการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ ซึ่งในส่วนเนื้อหาสาระวิชาที่เรียนได้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลัก แล้วสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในทุกสาระวิชา ซึ่งสอดคล้องกับกองสุขศึกษา (2552, น.2) ได้กล่าวว่า สถานศึกษาเป็นสถานที่สำคัญที่สามารถจัดประสบการณ์ในการสร้างเสริมทักษะที่จำเป็นและจัดปัจจัยแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติหรือการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้องได้อย่างสม่ำเสมอเป็นสุขนิสัยซึ่งจะทำให้เด็กและเยาวชนเติบโตอย่างมีสุขภาพที่ดีทั้งนี้ครู/อาจารย์ควรหมั่นปลูกฝังและสนับสนุนให้กับนักเรียนรวมทั้งประสานงานกับปกครองและชุมชนในการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างที่ดีและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและเป็นสุขนิสัยที่ดีในที่สุดดังที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547, น.42) กล่าวไว้ว่า ผลผลิตที่ได้จากสถานศึกษาที่จัดการศึกษาแบบวิถิปุทธนั้น ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้มีลักษณะการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุขบนแนวทางวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม

2.4 การสนับสนุนเพื่อดำเนินการ

ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่ช่วยรักษาสืบต่อพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ โรงเรียนจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองโรงเรียนจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาในการเรียน ซึ่งได้มีกระบวนการที่เน้นด้านกิจกรรมส่งเสริมให้สอดคล้องกับพุทธศาสนาให้มากที่สุด โดยโรงเรียนวิถิปุทธมีการเอาใจใส่ต่อกิจกรรมประจำวันสำคัญของชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์การจัดกิจกรรมในวันสำคัญของทางพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรบริเวณสนามโรงเรียนหรือในสถานที่วัดใกล้เคียงด้านกิจกรรมประจำวันของนักเรียนนั้น โรงเรียนเอาใจใส่ต่อการจัดกิจกรรมหน้าเสาธงการจัดกิจกรรม

ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าค่ายพุทธบุตรและการฝึกอบรมให้นักเรียนเกิดการกินอยู่ฟังเป็นซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นผลที่เกิดกับนักเรียนโดยตรงแต่จะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การดูแลเอาใจใส่ของ ผู้บริหาร ครู บุคลากรในโรงเรียน

3. ชั้นประเมินผล

3.1 ติดตามประเมินผล

โรงเรียนมีการติดตาม วัดและประเมินผลแผนพัฒนาการจัดการศึกษา โดยติดตามความก้าวหน้าประจำปี เป็นการติดตามความก้าวหน้า เพื่อตรวจสอบถึงผลงานที่เกิดขึ้นจริง เปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนด อันจะนำไปสู่การทบทวนปรับปรุง แก้ไขเป้าหมายและกลยุทธ์ให้มีความเหมาะสมต่อไป

3.2 เผยแพร่ผลการดำเนินการ

ผลการศึกษา พบว่า โรงเรียนมีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับ นโยบาย เป้าหมาย กิจกรรม กฎระเบียบ และสวัสดิการต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยใช้สื่อต่าง ๆ ได้แก่ จดหมายข่าว หนังสือ วารสาร และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากโรงเรียนถึงผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้ ข้อมูลต่าง ๆ เช่น ประวัติของโรงเรียน คณะผู้บริหาร แผนงาน นโยบายของโรงเรียน ทุนการศึกษา รวมทั้งข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับ ช่วงเวลาการเปิดเรียน ปิดเรียนตารางสอนซ่อมเสริม ตารางกิจกรรม ของโรงเรียน ระเบียบการวัดและประเมินผลการเรียน ระเบียบการแต่งกาย ระเบียบการลา สวัสดิการ ของโรงเรียน ฯลฯ ตลอดจนสมุดรายงานของนักเรียน เพื่อรายงานความก้าวหน้าทางการเรียนให้ ผู้ปกครองทราบ และรับฟังความเห็นจากผู้ปกครอง โดยโรงเรียนได้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนทุกองค์ประกอบของการประชาสัมพันธ์ สะท้อนให้เห็นว่า ความร่วมมือในการ จัดการศึกษา ระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน นั้น ผู้บริหารโรงเรียนและ เจ้าอาวาสมองเห็นประโยชน์ที่จะให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้น และควร พัฒนาความร่วมมือด้านอื่น ๆ มากขึ้น

ในด้านความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านการเงิน อาคารสถานที่ และ ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน พบว่า ส่วนใหญ่ ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาส มีการร่วมระดมทุนในการจัดสรรหาทรัพยากรด้วยกัน ส่วนด้านอาคารสถานที่โรงเรียนกับวัดยังมีความ ขัดแย้งทางความคิดกันบ้าง เพราะคิดต่างมุมมองกัน แต่ทางโรงเรียนกับวัดต่างมีความสัมพันธ์แบบ ฟังพากันโดยผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสเอื้อประโยชน์ในการใช้ที่ดินของวัดร่วมกัน

สำหรับความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านการจัดสรรและพัฒนาบุคลากร พบว่าผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสมองเห็นประโยชน์ของการพัฒนาบุคลากรภายในโรงเรียนและ วัดพร้อมที่จะร่วมมือกัน

4.2.2 ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการความร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียน ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

จากผลการศึกษา พบว่า ปัญหาหลักที่เกิดขึ้น คือ ผู้ปกครองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการนั้น ส่วนหนึ่งประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ในเมืองและต่างจังหวัด จึงทิ้งบุตรหลานไว้ให้เป็นภาระของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดภาวะเสี่ยงต่อการติดยาเสพติด และเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ และผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างและมีฐานะยากจน ทำให้ผู้ปกครองไม่สามารถดูแลบุตรหลานได้เท่าที่ควร จึงทำให้มีผลต่อคุณภาพด้านการศึกษาของนักเรียน ซึ่งแตกต่างจากผู้ปกครองในโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ ที่ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพที่มั่นคงและมีฐานะดี ทำให้ผู้ปกครองสามารถดูแลบุตรหลานได้เป็นอย่างดี และมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่โรงเรียน วัด และบ้านร่วมกันจัดขึ้นได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้ปกครองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวง ศึกษาธิการ ไม่มีเวลาและไม่สามารถเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียน วัด และบ้านจัดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะทางบ้าน คือ ผู้ปกครองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีเวลาว่างในช่วงที่โรงเรียนเลิกเรียนจบการเรียนการสอนในตอนเย็น และช่วงวันหยุดเสาร์วันอาทิตย์เท่านั้น นอกจากนี้ทางโรงเรียนโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้พยายามปรับแก้ในส่วนปัญหาเรื่องเวลาที่ไม่ตรงกันของ บ้าน คือ ผู้ปกครอง วัด คือ พระสงฆ์และทางวัด และโรงเรียน คือ ครู ผู้อำนวยการและบุคลากรทางการศึกษา โดยเน้นจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับทางวัดและชุมชน เพื่อดึงผู้ปกครองและนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมให้ได้มากที่สุด ซึ่งทางโรงเรียนได้รับความร่วมมือจากทางวัด โดยเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างดี โดยทางโรงเรียนได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาโรงเรียนให้มีภูมิทัศน์ที่ดี มีสื่อการเรียนการสอนที่ดี เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่งผลให้นักเรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดีขึ้น และมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพด้านการเรียนการสอนด้วย ทั้งนี้ อุบล เล่นวารี (2550, น.56) กล่าวว่า การสร้างคุณธรรมให้แก่เยาวชนต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งจากบ้านวัดโรงเรียนหรือที่เรียกว่า “บวร” เข้าไปมีส่วนร่วมเชื่อมโยงในการสร้างคุณธรรมรวมทั้งสื่อมวลชนและบุคคลในสังคมที่อยู่รอบตัวนักเรียนต้องมีบทบาทสำคัญในการเป็นแบบอย่างที่ดีในการเสริมสร้างคุณธรรมดั่งนั้นในกระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาที่จะส่งผลในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามเจตนารมณ์การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายอย่างแท้จริง ดังที่ วิไล วิทย์ประเสริฐกุล (2549, น.78) ได้ศึกษาพบว่า

การจัดสภาพและองค์ประกอบที่บ่งบอกความเป็นวิถีพุทธในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ

4.2.3 แนวทางในพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธผ่านกระบวนการความร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียน

บ้าน วัด โรงเรียน หรือที่เรียกว่า “บวร” คือสามเสาหลักคู่สังคมไทยซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่เกื้อกูลประเทศไทยมายาวนาน การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่ผ่านมาก็ยึดหลักการนี้มาโดยตลอด เพราะทั้งบ้านและวัดโดยรวมแล้วก็คือชุมชนที่แวดล้อมโรงเรียนนั่นเอง โดยความจริงที่ยอมรับกันโดยทั่วไปคือ “โรงเรียนกับชุมชนเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้” การร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทั้ง 2 ฝ่าย คือสถานศึกษาได้พลังจากชุมชนมาช่วยในการจัดการศึกษาและชุมชนได้การศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึงเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ช่วยให้ทราบความเคลื่อนไหวหรือความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่าย ช่วยลดและแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน และช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์กับโรงเรียนและประโยชน์ต่อชุมชน

จากผลการศึกษาพบว่า ลักษณะความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีรูปแบบความสัมพันธ์กัน แบบที่แต่ละฝ่ายไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน แต่เป็นไปโดยความสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ โดยมีความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน โดยผ่านการนำคุณธรรมจากวัดเข้ามาใช้ในโรงเรียน เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน และการร่วมทำกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่จัดขึ้นในวัด, การเข้าร่วมกิจกรรมการทำบุญตักบาตรในโอกาสทำบุญโรงเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญอย่างวันพ่อวันแม่แห่งชาติซึ่งจัดขึ้นที่โรงเรียน, การเข้าร่วมกิจกรรมในวันลอยกระทงที่ชุมชนหมู่บ้านจัดเตรียมขึ้น และกิจกรรมพิเศษที่เสริมเข้ามาคือ กิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดของนักเรียน โดยทางโรงเรียนจะประชาสัมพันธ์กับผู้ปกครองเชิญชวนให้นักเรียนหิ้วปิ่นโตเข้าวัดไปถวายเพลพระสงฆ์ทุกวันพระที่ตรงกับวันที่โรงเรียนเปิดการเรียน ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมเข้าค่ายธรรมะและนำพาผู้ปกครองไปปฏิบัติธรรมที่วัด ซึ่งมีลักษณะเป็นการ **ประสานงานกัน (Co-ordination)** คือ ปฏิสัมพันธ์ในเชิงความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแสดงในระดับองค์การ ซึ่งการประสานการทำงานมีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินการบางอย่างร่วมกัน โดยการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรนั้นปรากฏในหลายลักษณะ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยนำมาสังเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางในการเสริมสร้างกระบวนการความร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียน โดยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีแนวทางในการดำเนินการสองแนวทาง คือ 1) การสร้างความสัมพันธ์ทางตรง ประกอบด้วยวิธีการ

หลัก 2 ประการ ได้แก่ การนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน และ การนำชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน และ 2) การสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อม โดยการพัฒนาให้บุคลากรมีมนุษยสัมพันธ์อันดีสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ การปรับปรุงพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธให้สะอาด ปลอดภัย ร่มรื่น สวยงามเป็นที่ประทับใจแก่ผู้มาเยี่ยมชม

ผู้วิจัยได้ทบทวน วิเคราะห์ผลการศึกษาและสรุปแนวทางในการเสริมสร้างการร่วมมือระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียนเพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ โดยใช้แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน โดยมี 2 แนวทางหลัก คือ 1) แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และ 2) แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

1.1 การนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน และ

1.2 การนำชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนโดยฝ่ายโรงเรียนเป็นฝ่ายรุกเข้าไปหาชุมชนด้วยสื่อและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น

(1) การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับ นโยบาย เป้าหมาย กิจกรรม กฎระเบียบ และสวัสดิการต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยใช้สื่อต่าง ๆ ได้แก่

1) จัดหมายข่าว หนังสือ วารสาร และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากโรงเรียนถึงผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ เช่น ประวัติของโรงเรียน คณะผู้บริหาร แผนงานนโยบายของโรงเรียน ทุนการศึกษา ฯลฯ

2) คู่มือผู้ปกครอง/คู่มือนักเรียน เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับช่วงเวลาการเปิดเรียน ปิดเรียน ตารางการสอนซ่อมเสริม ตารางกิจกรรมของโรงเรียน ระเบียบการวัดและประเมินผลการเรียน ระเบียบการแต่งกาย ระเบียบการลา สวัสดิการของโรงเรียน ฯลฯ

3) สมุดรายงานของนักเรียน เพื่อรายงานความก้าวหน้าทางการเรียนให้ผู้ปกครองทราบ และรับฟังความเห็นจากผู้ปกครอง

4) เว็บไซต์ของโรงเรียน เพื่อสื่อสารเรื่องราว และกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนสู่สังคม

5) เสียงตามสายและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เคลื่อนที่ถึงคนในชุมชนในส่วนของกิจกรรมการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนี้ โรงเรียนควรให้ความสำคัญกับทุกองค์ประกอบของการประชาสัมพันธ์

(2) การจัดให้ผู้บริหาร ครู นักเรียน เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น

1) การพัฒนาชุมชน ได้แก่ การขุดลอกคลอง ทำความสะอาดถนน และที่สาธารณะ

2) การร่วมกิจกรรมทางศาสนาและงานประเพณีของชุมชน เช่น การแห่เทียนพรรษา งานลอยกระทง งานประจำปีของวัด เป็นต้น

3) การร่วมงานของชาวบ้าน เช่น งานบวช งานมงคลสมรส งานศพ ฯลฯ โดยโรงเรียนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านได้อย่างหลากหลาย เช่นการร่วมเป็นแขก รับเชิญ การส่งบุคลากรของโรงเรียนมาเป็นพิธีกร การส่งวงดนตรีของโรงเรียนมาแสดง เป็นต้น

(3) การให้ความรู้และบริการทางวิชาการแก่ชุมชน เช่น การเดินรณรงค์เพื่อต่อต้านยาเสพติดการป้องกันเอดส์ การฝึกทักษะและอาชีพแก่ประชาชนในชุมชน เป็นต้น

(4) การใช้สถานที่ และภูมิปัญญาในท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน โดยโรงเรียนนำนักเรียนออกมาเรียนรู้กับภูมิปัญญา และเรียนรู้กับสถานที่และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ซึ่งช่วยให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้อีกทางหนึ่ง

(5) การจัดให้มีกิจกรรมวันเยี่ยมผู้ปกครองที่บ้าน หรือ กิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียน ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยกิจกรรมดังกล่าวช่วยให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้อีกทางหนึ่ง

1.2 การนำชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน เป็นการสร้างความสัมพันธ์โดยการเชิญให้คนในชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) การเชิญผู้ปกครอง ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ประสบความสำเร็จ และภูมิปัญญาในท้องถิ่นเข้ามาเป็นวิทยากรให้กับทางโรงเรียน เช่น เชิญผู้ปกครองมาสอนการทำขนม เชิญนักดนตรีมาสอนวิชาดนตรี เชิญแพทย์มาให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพช่วงหน้าหนาว เป็นต้น

(2) การจัดกิจกรรมของโรงเรียนแล้วเชิญประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น กิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมวันแม่ การแสดงนิทรรศการและผลงานของนักเรียน กิจกรรมกีฬา กิจกรรมวันเยี่ยมโรงเรียน เป็นต้น

(3) การจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬาระหว่างครูกับผู้ปกครอง การแข่งขันกีฬาระหว่างนักเรียนปัจจุบันกับศิษย์เก่า เป็นต้น

(4) การเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ผู้แทนทางศาสนา และผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาเป็นกรรมการสถานศึกษา โดยการดำเนินการดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีโรงเรียนต้องดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการอยู่แล้ว แต่ผลพลอยได้คือช่วยให้โรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและช่วยให้โรงเรียนมีเครือข่ายที่เข้ามาช่วยประชาสัมพันธ์และสนับสนุนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนได้อีกทางหนึ่งด้วย

(5) การตั้งสมาคมศิษย์เก่า สมาคมผู้ปกครอง และสมาคมครูเก่า เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนและช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2. แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ทำได้โดยการปรับปรุงบุคลากร และการปรับปรุงอาคารสถานที่ เพราะการปรับปรุงดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาอย่างหนึ่งที่จะสร้างความศรัทธาแก่ผู้ปกครองและประชาชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี และการพบเห็นสิ่งที่ดี ๆ ของโรงเรียนช่วยให้โรงเรียนมีภาพลักษณ์ที่ดีและช่วยให้ชุมชนเกิดเจตคติที่ดีต่อโรงเรียน นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้ โดยแนวทางดังกล่าว ผู้วิจัยเสนอเป็นแนวทางไว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การปรับปรุงพัฒนาบุคลากร ซึ่งได้แก่ ผู้บริหาร ครู อาจารย์ คณาจารย์โรงเรียน เจ้าหน้าที่รวมทั้งแม่ค้าที่ขายของในโรงเรียน ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าบุคลิกภาพของผู้บริหารส่งผลกระทบต่อความร่วมมือของชุมชน (สิทธิชัย พลายแดง และ สุเทพ ลิ้มสกุล, 2557) ดังนั้นบุคลากรของโรงเรียนควรได้รับการปรับปรุงในเรื่องต่อไปนี้

- (1) การแต่งกายให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่
- (2) กิริยาท่าทาง การวางตัว การเดิน ควรเรียบร้อย เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่
- (3) การแสดงความรู้สึกรักใคร่และอารมณ์ ควรมีความอดกลั้นต่อปัญหาต่าง ๆ ไม่แสดงอารมณ์เมื่อไม่พอใจผู้มาติดต่อ
- (4) อภัยง่าย ควรเป็นผู้มีไมตรี ยิ้มแย้มแจ่มใสและระมัดระวังในการสนทนา รู้จักต้อนรับและทักทายปราศรัยกับแขก ให้ความเป็นกันเองกับผู้มาเยี่ยมเยียน
- (5) การพูดจา ควรสุภาพอ่อนหวานเหมาะสมกับบุคคล
- (6) ทักทายและเขาวนินในการสังเกต ต้องมีไหวพริบในการสังเกตผู้มาติดต่อว่าเป็นใคร เพื่อจะได้ทักทายปราศรัยและต้อนรับได้เหมาะสมกับตำแหน่งและฐานะ

2. การปรับปรุงอาคารสถานที่ของโรงเรียน ได้แก่

- (1) การปลูกต้นไม้ประดับอาคารเรียน
- (2) ความพร้อมด้านบริการ เช่น น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องส้วม อ่างล้างมือ และความสะดวกของอาคาร
- (3) ความพร้อมในด้านการเรียนการสอน เช่น การตกแต่งห้องเรียนให้น่าสนใจ มีอุปกรณ์การเรียนการสอนครบครัน
- (4) ความพร้อมของห้องเรียนที่เพียงพอและถูกสุขลักษณะ
- (5) เครื่องอำนวยความสะดวก เช่น พัดลม ฯลฯ

บทที่ 5

บทสรุป และ ข้อเสนอแนะ

ในบทนี้เป็นการนำเสนอสรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ เรื่อง “การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิปุทธ” ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะได้ดังนี้

5.1 สรุป

5.1.1 กระบวนการความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียนวิถิปุทธ

ลักษณะความร่วมมือระหว่างโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถิปุทธต้นแบบทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตร กับบ้านและวัดนั้น ผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ เป็นแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกัน ที่เรียกว่า เครือข่ายกัลยาณมิตรโรงเรียนวิถิปุทธ ที่เน้นการสร้างเครือข่ายของกัลยาณมิตร เพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูล แบ่งปัน สนับสนุน ทั้งกำลังกาย กำลังใจซึ่งกันและกัน สร้างการร่วมมือกับชุมชน ให้ความร่วมมือกับสถาบัน เอกชนต่าง ๆ โดยมีแกนกลางความร่วมมือระหว่างโรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตรดังตัวอย่าง เช่น การจัดให้มี “การเปิดบ้านสามประสาน” เพื่อแสดงให้เห็นว่าการศึกษาวิถิปุทธทำได้จริง ๆ เป็นการสะท้อนภาพ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทั้งครู เด็ก ผู้ปกครอง จากทั้ง 3 โรงเรียน มุ่งสู่เป้าหมายของการพัฒนาสังคมที่มี “ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน” มากขึ้น ๆ ซึ่งแต่ละฝ่ายไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน แต่เป็นความร่วมมือที่เป็นไปโดยความสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ

สำหรับความร่วมมือของโรงเรียนวิถิปุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด นครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ กับบ้านและวัดนั้น พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะ้าง (พุทธประชาชนุสรณ์) โรงเรียนบ้านหัวทะเล และ โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา มีโครงสร้างในการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ เป็นไปโดยความสมัครใจและขอความร่วมมือ โดยเปิดโอกาสให้โรงเรียนต่าง ๆ ในสังกัดได้สมัครเข้าโครงการโดยปราศจากการบังคับ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณากระบวนการร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียนวิถิปุทธเป็นรายด้าน

การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ

1. ชั้นเตรียมการ

1.1 ร่วมคิด

จากการศึกษา พบว่า โรงเรียนวิถิพุทธได้เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้มีการเข้าร่วมพูดคุยเพื่อค้นหาสาเหตุ ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหา รวมทั้งความต้องการในการหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การวางแผนร่วมกันในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ โดยการมีส่วนร่วมกับชุมชนและวัด

1.2 ร่วมวางแผน

การศึกษาพบว่าโรงเรียนได้กำหนดหลักการและเหตุผลให้สอดคล้องกับนโยบายหลักของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้ตั้งวัตถุประสงค์ได้ชัดเจนเหมาะสมโดยใช้การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน โดยศึกษาเอกสารและแนวทางต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการจัดกระบวนการให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนได้เสริมความรู้ความเข้าใจแก่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้เข้าใจหลักการแล้วมอบหมายให้ครูรับผิดชอบกิจกรรมตั้งแต่การออกแบบกิจกรรมไปจนถึงการดำเนินกิจกรรมและประเมินให้ผู้เรียนมีส่วนในการจัดกิจกรรมมากที่สุดหรือเป็นผู้ดำเนินการเองในการจัดกิจกรรมโดยมีครูที่รับผิดชอบกิจกรรมเป็นที่ปรึกษา

นอกจากนี้มีการวางโครงสร้างแผนงานที่ชัดเจนระดมความคิดจากหลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็น ชุมชน วัด คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง ตามแผนงานที่กำหนดไว้ในปฏิทินกิจกรรมของโรงเรียนตามลำดับขั้นตอน ระหว่างการดำเนินกิจกรรมมีการประเมินผลอย่างเป็นระบบและนิเทศติดตามเพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาการดำเนินงานในกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เมื่อกิจกรรมดำเนินครบปีการศึกษานั้นแล้วมีการสรุปผลการดำเนินงานให้ผู้บริหารครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองได้รับทราบเพื่อนำความคิดเห็นที่ได้จากการเสนอมาปรับปรุงแต่ละกิจกรรมมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2. ชั้นดำเนินการ

2.1 จัดสภาพองค์กร (โรงเรียน)

การศึกษากระบวนการบริหารในโรงเรียน โดยภาพรวมของข้อมูล ผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนในกระบวนการบริหารจัดการองค์กรที่สนับสนุนคุณภาพการศึกษาในแต่ละด้าน ทั้งนี้ ผู้บริหารประพฤตินเป็นแบบอย่างที่ดีในโรงเรียนชุมชนผู้บริหารมีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงานและพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนร่วมมือกับผู้ปกครองวัดและชุมชนในการพัฒนานักเรียนโรงเรียนเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาโรงเรียนและมีหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้โรงเรียนยังจัดสร้างพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนได้อย่าง

เหมาะสมจัดทำป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรมจริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียนด้านกระบวนการในโรงเรียนจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองและจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาในการเรียนมีกิจกรรมที่ช่วยรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนาได้ดีมาก นอกจากนี้ โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ ทั้ง 3 โรงเรียน ยังมีความโดดเด่น และความแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป กล่าวคือ ทั้ง 3 โรงเรียนมีการคัดกรองและทำการตกลงทำความเข้าใจ ตลอดจนการทำข้อตกลงกับผู้ปกครองตั้งแต่แรกรับนักเรียนเข้าเรียน ดังเช่น

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มาวิเคราะห์ในด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะ้าง (พุทธประชานุสรณ์) โรงเรียนบ้านหัวทะเล และ โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็ก โดยเน้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” การเรียนรู้ในชั้นเรียนจะเป็นลักษณะการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ ซึ่งในส่วนเนื้อหาสาระวิชาที่เรียนได้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลัก แล้วสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในทุกสาระวิชา

2.2 การพัฒนาบุคลากร(ครู)

บุคลากรภายในสถานศึกษาเป็นผู้มีศรัทธา และยึดหลักพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิตมีความเป็นกัลยาณมิตรเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม การจัดดำเนินการของสถานศึกษามีหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนในรอบด้าน เป็นส่วนสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา และมีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธได้ แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและบุคลากรในสถานศึกษามีความพร้อมที่จะสามารถดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธที่กำหนดไว้ แม้โรงเรียนวิถีพุทธจะยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่บุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารและครู เป็นปัจจัยให้ผู้เรียนพัฒนาได้เป็นอย่างดี ทั้งเป็นผู้จัดการเรียนรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี รวมทั้งการที่บุคลากรเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา รวมทั้งเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการตามลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ

2.3 การพัฒนาผู้เรียน (นักเรียน)

ผลการศึกษา พบว่า โรงเรียนมีกระบวนการส่งเสริมให้นักเรียนได้สอดแทรกการนำศีลห้าเข้าไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างหลากหลายผ่านกิจกรรมต่าง ๆ และร่วมกันวิเคราะห์เชื่อมโยงกับศีล ซึ่งนักเรียนจะรู้เท่าทันปัญหาในสังคมปัจจุบันและสามารถแก้ไขปัญหาชีวิตด้วยสติปัญญาอย่างรอบคอบส่วนกระบวนการบริหารในกิจกรรมที่ทำให้เกิดความซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา

นอกจากนี้ โรงเรียนทอสี โรงเรียนรุ่งอรุณ และโรงเรียนสยามสามไตร มีการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือกที่เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผนวกเข้าไปในการจัดการเรียนการสอน ข้อดีของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบทั้ง 3 โรงเรียน คือ เป็นการจัดการศึกษาแบบทางเลือกที่มีความครอบคลุมเนื้อหาสาระไว้อย่างกว้างขวาง สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาเข้าเป็นชุดขององค์ความรู้หนึ่ง ๆ ได้

เมื่อพิจารณาโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มาวิเคราะห์ในด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ทั้ง 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะ้าง (พุทธประชาชนุสรณ์) โรงเรียนบ้านหัวทะเล และ โรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็ก โดยเน้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” การเรียนรู้ในชั้นเรียนจะเป็นลักษณะการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ ซึ่งในส่วนเนื้อหาสาระวิชาที่เรียนได้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 เป็นหลัก แล้วสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในทุกสาระวิชา

2.4 การสนับสนุนเพื่อดำเนินการ

ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่ช่วยรักษาสืบต่อพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ โรงเรียนจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองโรงเรียนจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาในการเรียน ซึ่งได้มีกระบวนการที่เน้นด้านกิจกรรมส่งเสริมให้สอดคล้องกับพุทธศาสนาให้มากที่สุด โดยโรงเรียนวิถีพุทธมีการเอาใจใส่ต่อกิจกรรมประจำวันสำคัญของชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรบริเวณสนามโรงเรียนหรือในสถานที่วัดใกล้เคียงด้านกิจกรรมประจำวันของนักเรียนนั้น โรงเรียนเอาใจใส่ต่อการจัดกิจกรรมหน้าเสาธงการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนเข้าค่ายพุทธบุตรและการฝึกอบรมให้นักเรียนเกิดการกินดูอยู่ฟังเป็นซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นผลที่เกิดกับนักเรียนโดยตรงแต่จะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การดูแลเอาใจใส่ของผู้บริหาร ครูบุคลากรในโรงเรียน

3. ชั้นประเมินผล

3.1 ติดตามประเมินผล

โรงเรียนมีการติดตาม วัดและประเมินผลแผนพัฒนาการจัดการศึกษา โดยติดตามความก้าวหน้าประจำปี เป็นการติดตามความก้าวหน้า เพื่อตรวจสอบถึงผลงานที่เกิดขึ้นจริงเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนด อันจะนำไปสู่การทบทวนปรับปรุง แก้ไขเป้าหมายและกลยุทธ์ให้มีความเหมาะสมต่อไป

3.2 เผยแพร่ผลการดำเนินการ

ผลการศึกษา พบว่า โรงเรียนมีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับนโยบาย เป้าหมาย กิจกรรม กฎระเบียบ และสวัสดิการต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยใช้สื่อต่าง ๆ ได้แก่ จดหมายข่าว หนังสือ วารสาร และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากโรงเรียนถึงผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ เช่น ประวัติของโรงเรียน คณะผู้บริหาร แผนงาน นโยบายของโรงเรียน ทุนการศึกษา รวมทั้งข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับ ช่วงเวลาการเปิดเรียน ปิดเรียน ตารางการสอนซ่อมเสริม ตารางกิจกรรมของโรงเรียน ระเบียบการวัดและประเมินผลการเรียน ระเบียบการแต่งกาย ระเบียบการลา สวัสดิการของโรงเรียน ฯลฯ ตลอดจนสมุดรายงานของนักเรียน เพื่อรายงานความก้าวหน้าทางการเรียนให้ผู้ปกครองทราบ และรับฟังความเห็นจากผู้ปกครอง โดยโรงเรียนได้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนทุกองค์ประกอบของการประชาสัมพันธ์ สะท้อนให้เห็นว่า ความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน นั้น ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสมองเห็นประโยชน์ที่จะให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้น และควรพัฒนาความร่วมมือด้านอื่น ๆ มากขึ้น

ในด้านความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านการเงิน อาคารสถานที่ และครุภัณฑ์ วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน พบว่า ส่วนใหญ่ ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสมีการร่วมระดมทุนในการจัดสรรหาทรัพยากรด้วยกัน ส่วนด้านอาคารสถานที่โรงเรียนกับวัดยังมีความขัดแย้งทางความคิดกันบ้าง เพราะคิดต่างมุมมองกัน แต่ทางโรงเรียนกับวัดต่างมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันโดยผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสเอื้อประโยชน์ในการใช้ที่ดินของวัดร่วมกัน

สำหรับความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัด ด้านการจัดสรรและพัฒนาบุคลากร พบว่าผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสมองเห็นประโยชน์ของการพัฒนาบุคลากรภายในโรงเรียนและวัดพร้อมที่จะร่วมมือกัน

5.1.2 ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการความร่วมมือของบ้าน วัดโรงเรียน ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

ปัญหาหลักที่เกิดขึ้น คือ ผู้ปกครองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการนั้น ส่วนหนึ่งประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ในเมืองและต่างจังหวัด จึงทิ้งบุตรหลานไว้ให้เป็นภาระของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดภาวะเสี่ยงต่อการติดยาเสพติด และเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ และผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างและมีฐานะยากจน ทำให้ผู้ปกครองไม่สามารถดูแลบุตรหลานได้เท่าที่ควร จึงทำให้มีผลต่อคุณภาพทางการศึกษาของนักเรียน ซึ่งแตกต่างจากผู้ปกครองในโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ ที่ผู้ปกครอง

ส่วนใหญ่มีอาชีพที่มั่นคงและมีฐานะดี ทำให้ผู้ปกครองสามารถดูแลบุตรหลานได้เป็นอย่างดี และมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่โรงเรียน วัด และบ้านร่วมกันจัดขึ้นได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้ปกครองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ไม่มีเวลาและไม่สามารถเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียน วัด และบ้านจัดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะทางบ้าน คือ ผู้ปกครองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีเวลาว่างในช่วงที่โรงเรียนเลิกเรียนจบการเรียนการสอนในตอนเย็น และช่วงวันหยุดเสาร์วันอาทิตย์เท่านั้น นอกจากนี้ทางโรงเรียนโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้พยายามปรับแก้ในส่วนปัญหาเรื่องเวลาที่ไม่ตรงกันของ บ้าน คือ ผู้ปกครอง วัด คือ พระสงฆ์และทางวัด และโรงเรียน คือ ครู ผู้อำนวยการ และบุคลากรทางการศึกษา โดยเน้นจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับทางวัดและชุมชน เพื่อดึงผู้ปกครองและนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมให้ได้มากที่สุด ซึ่งทางโรงเรียนได้รับความร่วมมือจากทางวัด โดยเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างดี โดยทางโรงเรียนได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาโรงเรียนให้มีภูมิทัศน์ที่ดี มีสื่อการเรียนการสอนที่ดี เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่งผลให้นักเรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดีขึ้น และมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพด้านการเรียนการสอนด้วย

5.1.3 แนวทางในพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธผ่านกระบวนการการร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียน

บ้าน วัด โรงเรียน หรือที่เรียกว่า “บวร” คือสามเสาหลักคู่สังคมไทยซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่เกื้อกูลประเทศไทยมายาวนาน การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่ผ่านมาก็ยึดหลักการนี้มาโดยตลอด เพราะทั้งบ้านและวัดโดยรวมแล้วก็คือชุมชนที่แวดล้อมโรงเรียนนั่นเอง โดยความจริงที่ยอมรับกันโดยทั่วไปคือ “โรงเรียนกับชุมชนเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้” การร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทั้ง 2 ฝ่าย คือสถานศึกษาได้พลังจากชุมชนมาช่วยในการจัดการศึกษาและชุมชนได้การศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึงเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ช่วยให้เกิดความเคลื่อนไหวหรือความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่ายช่วยลดและแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน และช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์กับโรงเรียนและประโยชน์ต่อชุมชน

ลักษณะความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีรูปแบบความสัมพันธ์กัน แบบที่แต่ละฝ่ายไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน แต่เป็นไปโดยความสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ โดยมีความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน โดยผ่านการนำคุณธรรมจากวัดเข้ามาใช้ในโรงเรียน เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน และการร่วมทำกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่จัดขึ้นในวัด, การเข้าร่วมกิจกรรมการทำบุญตักบาตรในโอกาสทำบุญโรงเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญอย่างวันพ่อวันแม่แห่งชาติซึ่งจัดขึ้นที่โรงเรียน, การเข้าร่วมกิจกรรมในวันลอยกระทงที่ชุมชนหมู่บ้านจัดเตรียมขึ้น และกิจกรรมพิเศษที่เสริมเข้ามา คือ กิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดของนักเรียน โดยทางโรงเรียนจะประชาสัมพันธ์กับผู้ปกครองเชิญชวนให้นักเรียนหิ้วปิ่นโตเข้าวัดไปถวายเพล พระสงฆ์ทุกวันพระที่ตรงกับวันที่โรงเรียนเปิดการเรียน ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมเข้าค่ายธรรมะ และนำพาผู้ปกครองไปปฏิบัติธรรมที่วัด ซึ่งมีลักษณะเป็นการประสานงานกัน (Co-ordination) คือ ปฏิสัมพันธ์ในเชิงความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแสดงในระดับองค์กร ซึ่งการประสานการทำงานมีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินการบางอย่างร่วมกัน โดยการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรนั้นปรากฏในหลายลักษณะ

ผู้วิจัยได้ทบทวน วิเคราะห์ผลการศึกษาและสรุปแนวทางในการเสริมสร้างการร่วมมือระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียนเพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ โดยใช้แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน โดยมี 2 แนวทางหลัก คือ 1) แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และ 2) แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางตรงระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

1.1 การนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน และ

1.2 การนำชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การนำโรงเรียนออกสู่ชุมชน เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนโดยฝ่ายโรงเรียนเป็นฝ่ายรุกเข้าไปหาชุมชนด้วยสื่อและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น

(1) การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับ นโยบาย เป้าหมาย กิจกรรม ภาวะเทียบ และสวัสดิการต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยใช้สื่อต่าง ๆ ได้แก่

1) จัดหมายข่าว หนังสือ วารสาร และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากโรงเรียนถึงผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ เช่น ประวัติของโรงเรียน คณะผู้บริหาร แผนงาน นโยบายของโรงเรียน ทุนการศึกษา ฯลฯ

2) คู่มือผู้ปกครอง/คู่มือนักเรียน เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับ ช่วงเวลาการเปิดเรียน ปิดเรียน ตารางการสอนซ่อมเสริม ตารางกิจกรรมของโรงเรียน ระเบียบการวัดและประเมินผลการเรียน ระเบียบการแต่งกาย ระเบียบการลา สวัสดิการของโรงเรียน ฯลฯ

3) สมุดรายงานของนักเรียน เพื่อรายงานความก้าวหน้าทางการเรียนให้ผู้ปกครองทราบ และรับฟังความเห็นจากผู้ปกครอง

4) เว็บไซต์ของโรงเรียน เพื่อสื่อสารเรื่องราว และกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนสู่สังคม

5) เสียงตามสายและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เคลื่อนที่ถึงคนในชุมชนในส่วนของกิจกรรมการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนนี้ โรงเรียนควรให้ความสำคัญกับทุกองค์ประกอบของการประชาสัมพันธ์

(2) การจัดให้ผู้บริหาร ครู นักเรียน เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น

1) การพัฒนาชุมชน ได้แก่ การขุดลอกคลอง ทำความสะอาดถนน และที่สาธารณะ

2) การร่วมกิจกรรมทางศาสนาและงานประเพณีของชุมชน เช่น การแห่เทียนพรรษา งานลอยกระทง งานประจำปีของวัด เป็นต้น

3) การร่วมงานของชาวบ้าน เช่น งานบวช งานมงคลสมรส งานศพ ฯลฯ โดยโรงเรียนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านได้อย่างหลากหลาย เช่น การร่วมเป็นแขกรับเชิญ การส่งบุคลากรของโรงเรียนมาเป็นพิธีกร การส่งวงดนตรีของโรงเรียนมาแสดง เป็นต้น

(3) การให้ความรู้และบริการทางวิชาการแก่ชุมชน เช่น การเดินรณรงค์เพื่อต่อต้านยาเสพติดการป้องกันเอดส์ การฝึกทักษะและอาชีพแก่ประชาชนในชุมชน เป็นต้น

(4) การใช้สถานที่ และภูมิปัญญาในท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน โดยโรงเรียนนำนักเรียนออกมาเรียนรู้กับภูมิปัญญา และเรียนรู้กับสถานที่และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ซึ่งช่วยให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้อีกทางหนึ่ง

(5) การจัดให้มีกิจกรรมวันเยี่ยมผู้ปกครองที่บ้าน หรือ กิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียน ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยกิจกรรมดังกล่าวช่วยให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้อีกทางหนึ่ง

1.2 การนำชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน เป็นการสร้างความสัมพันธ์โดยการเชิญให้คนในชุมชนเข้ามาสู่โรงเรียน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) การเชิญผู้ปกครอง ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ประสบความสำเร็จ และภูมิปัญญาในท้องถิ่นเข้ามาเป็นวิทยากรให้กับทางโรงเรียน เช่น เชิญผู้ปกครองมาสอนการทำขนม เชิญนักดนตรีมาสอนวิชาดนตรี เชิญแพทย์มาให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพช่วงหน้าหนาว เป็นต้น

(2) การจัดกิจกรรมของโรงเรียนแล้วเชิญประชาชนเข้ามาร่วมงาน เช่น กิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมวันแม่ การแสดงนิทรรศการและผลงานของนักเรียน กิจกรรมกีฬา กิจกรรมวันเยี่ยมโรงเรียน เป็นต้น

(3) การจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬาระหว่างครูกับผู้ปกครอง การแข่งขันกีฬาระหว่างนักเรียนปัจจุบันกับศิษย์เก่า เป็นต้น

(4) การเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ผู้แทนทางศาสนา และผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาเป็นกรรมการสถานศึกษา โดยการดำเนินการดังกล่าวเป็นสิ่งที่โรงเรียนต้องดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการอยู่แล้ว แต่ผลพลอยได้คือช่วยให้โรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและช่วยให้โรงเรียนมีเครือข่ายที่เข้ามาช่วยประชาสัมพันธ์และสนับสนุนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนได้อีกทางหนึ่งด้วย

(5) การตั้งสมาคมศิษย์เก่า สมาคมผู้ปกครอง และสมาคมครูเก่า เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนและช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2. แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การสร้างความสัมพันธ์ทางอ้อมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ทำได้โดยการปรับปรุงบุคลากร และการปรับปรุงอาคารสถานที่ เพราะการปรับปรุงดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาอย่างหนึ่งที่จะสร้างความศรัทธาแก่ผู้ปกครองและประชาชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี และการพบเห็นสิ่งที่ดี ๆ ของโรงเรียนช่วยให้โรงเรียนมีภาพลักษณ์ที่ดีและช่วยให้ชุมชนเกิดเจตคติที่ดีต่อโรงเรียน นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้ โดยแนวทางดังกล่าว ผู้วิจัยเสนอเป็นแนวทางไว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การปรับปรุงพัฒนาบุคลากร ซึ่งได้แก่ ผู้บริหาร ครู อาจารย์ คณงานภารโรง เจ้าหน้าที่รวมทั้งแม่ค้าที่ขายของในโรงเรียน ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าบุคลิกภาพของผู้บริหารส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน (สิทธิชัย พลายแดง และ สุเทพ ลิ้มสกุล, 2557) ดังนั้นบุคลากรของโรงเรียนควรได้รับการปรับปรุงในเรื่องต่อไปนี้

1) การแต่งกายให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่
2) กิริยาท่าทาง การวางตัว การเดิน ควรเรียบร้อย เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่

3) การแสดงความรู้สึกรักใคร่และอารมณ์ ควรมีความอดทนต่อปัญหาต่าง ๆ ไม่แสดงอารมณ์เมื่อไม่พอใจผู้มาติดต่อ

4) อหิยาศัย ควรเป็นผู้มีไมตรี ยิ้มแย้มแจ่มใสและระมัดระวังในการสนทนา รู้จักต้อนรับและทักทายปราศรัยกับแขก ให้ความเป็นกันเองกับผู้มาเยี่ยมเยียน

5) การพุดจา ควรสุภาพอ่อนหวานเหมาะสมกับบุคคล
 6) ทักษะและเขวอนในการสังเกต ต้องมีไหวพริบในการสังเกตผู้มาติดต่อกวา
 เป็นใคร เพื่อจะได้ทักทายปราศรัยและต้อนรับได้เหมาะสมกับตำแหน่งและฐานะ

2. การปรับปรุงอาคารสถานที่ของโรงเรียน ได้แก่

- 1) การปลูกต้นไม้ประดับอาคารเรียน
- 2) ความพร้อมด้านบริการ เช่น น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องส้วม อ่างล้างมือ และ
 ความสะอาดของอาคาร
- 3) ความพร้อมในด้านการเรียนการสอน เช่น การตกแต่งห้องเรียนให้
 น่าสนใจ มีอุปกรณ์การเรียนการสอนครบครัน
- 4) ความพร้อมของห้องเรียนที่เพียงพอและถูกสุขลักษณะ
- 5) เครื่องอำนวยความสะดวก เช่น พัดลม ฯลฯ

5.2 ข้อเสนอแนะ

ในส่วนข้อเสนอแนะจะนำเสนอ 2 ส่วน คือ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย และ ข้อเสนอแนะ
 เพื่อการวิจัยต่อไป ดังต่อไปนี้

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) หน่วยงานที่ดูแลโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ควรจะประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับ
 โครงการให้ชัดเจนและดำเนินการในเชิงรุกมากกว่าขึ้น เช่น เพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์
 ดำเนินการติดตามผล และกระตุ้นส่งเสริมให้โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีการร่วมมือ
 ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธให้ได้ผลต่อเนื่องจนเกิดเป็นรูปธรรม

2) จากการศึกษาวิจัยสะท้อนให้เห็นจุดเด่นในการพัฒนาโรงเรียนแต่ละแห่งผ่าน
 บทบาทการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด และโรงเรียน ที่แตกต่างกัน อาทิ โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียน
 วิถีพุทธต้นแบบในกรุงเทพมหานคร จะได้รับความร่วมมือจากทางบ้าน คือ ผู้ปกครองของนักเรียน
 และมีเวลามาเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นโดยการประสานความร่วมมือกับวัดได้มากกว่า
 โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในนครราชสีมา ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะทางโรงเรียน
 ได้กำหนดออกมาเป็นข้อบังคับเป็นนโยบายชัดเจน

ดังนั้น โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ ได้ผลเป็นอย่างดี ก็เพราะ
 บ้าน (เด็กนักเรียน) มีอาชีพที่มั่นคงและฐานะดี พ่อ แม่ ผู้ปกครอง มีเวลามาเข้าร่วมกิจกรรมที่ทาง
 โรงเรียนรวมถึงวัดจัดขึ้นโดยตรงด้วยตัวเองได้

อย่างไรก็ดี แม้ว่าโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในนครราชสีมา จะพบปัญหาเรื่องทางบ้าน คือ ผู้ปกครองของนักเรียนไม่มีเวลาเข้ามาเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียน จัดขึ้นโดยการประสานความร่วมมือกับวัดได้โดยตรงในวันวันจันทร์ถึงศุกร์ แต่ทางบ้าน คือ ผู้ปกครอง ของนักเรียนได้เข้าร่วมทำกิจกรรมโดยอ้อม ผ่านกิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดของนักเรียน โดยทางบ้าน คือ ผู้ปกครองของนักเรียนจะทำกับข้าวและจัดเตรียมปิ่นโตอาหาร แล้วมอบให้บุตรหลานนำมาถวายเพล พระร่วมกับโรงเรียน ซึ่งนักเรียนก็ได้รับประทานข้าวปลาอาหารที่ทางบ้านจัดใส่ปิ่นโตมาให้นั้นด้วย ซึ่งกิจกรรมนี้นอกจากจะมีขึ้นมาเพื่อบรรเทาปัญหาเรื่องทางบ้าน คือ ผู้ปกครองของนักเรียนไม่มี เวลาเข้ามาเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นโดยการประสานความร่วมมือกับวัดได้โดยตรงแล้ว ยังถือ เป็นการกระชับสัมพันธ์ เกิดความผูกพัน สานสัมพันธ์ในครอบครัวอีกด้วย และทุกครั้งที่มีความและ โอกาสทางบ้าน คือ ผู้ปกครองของนักเรียน จะเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นโดยการประสาน ความร่วมมือกับวัดในช่วงวันหยุดเสาร์วันอาทิตย์ด้วยความสมัครใจเสมอ

อาจกล่าวได้ว่า กิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดนั้น อาจเหมาะกับบ้าน (เด็กนักเรียน) ที่มี ฐานะขัดสนยากจน เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่ทางบ้านคือ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ไม่มีเวลาเข้ามาเข้าร่วม กิจกรรมที่ทางโรงเรียนรวมถึงวัดจัดขึ้น โดยตรงด้วยตัวเองได้ จึงเกิดมีกิจกรรมหิ้วปิ่นโตไปวัดขึ้นมา เพื่อให้บ้านที่มีฐานะขัดสนยากจน สามารถเข้ามาร่วมกิจกรรมทางอ้อม โดยผ่านการทำกับข้าวและ จัดเตรียมปิ่นโตอาหาร แล้วมอบให้บุตรหลานนำมาถวายเพลพระร่วมกับโรงเรียน ซึ่งนักเรียนก็ได้รับ ประทานข้าวปลาอาหารที่ทางบ้านจัดใส่ปิ่นโตมาให้นั้นด้วย ถือเป็นการกระชับสัมพันธ์ เกิดความ ผูกพัน สานสัมพันธ์ในครอบครัว และถือเป็นการเรียนรู้ธรรมชาติของชีวิต

5.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1) ควรมีการศึกษาต่อในประเด็นปัญหาหรืออุปสรรคของการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ตามประเด็นที่ได้กล่าวไว้ โดยเฉพาะในเชิงการ แก้ปัญหา

2) การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการในพื้นที่ 2 จังหวัด ในภาคกลางและ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบในกรุงเทพมหานคร และ โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในนครราชสีมา ดังนั้น การศึกษาในพื้นที่อื่นที่ต่างไปจากนี้ อาทิ โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในภาคอื่น ๆ อาจพบความน่าสนใจในด้านรูปแบบ ความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธและได้ผลที่แตกต่างไป

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2534). *วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 1).
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฝ่ายวิชาการสำนักพิมพ์เดอะบุคส์. (2556). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เดอะบุคส์.
- ไพฑูริย์ สินลารัตน์. (2543). *ปฏิรูปการศึกษา: แนวคิดและหลักการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.
- ไพฑูริย์ สินลารัตน์. (2557). *ประวัติศาสตร์การศึกษาไทย : มองผ่านยุคสมัยของโรงเรียน ; การศึกษากับสังคมไทย : มองผ่านยุคสมัยของการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2547). *โรงเรียนวิถิพุทธ*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สลิลทิพย์ เชียงทอง. (2558). *การศึกษาทางเลือก : การศึกษาที่เลือกได้*. (พิมพ์ครั้งที่ 1).
นนทบุรี: สำนักงานประสานการพัฒนาสังคมสุขภาวะ.

วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- กนกพร แสนสุขสม. (2554). *การศึกษา โรงเรียนทางเลือกสำหรับคนยุคใหม่*. (การศึกษาอิสระปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี สาขาวิชาการบริหารการตลาด
- เจษฎา สิงหระ. (2549). *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธในจังหวัดอ่างทอง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
- ณัฐพล โกมลสิงห์. (2550). *การดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2*. (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย ภาควิชาการบริหารการศึกษา

- ทองพูน สุภสอน. (2548). *กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ: กรณีศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี เขต 2*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
- ภูณัฐสร หนูมาก. (2549). *กระบวนการการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนา โรงเรียนวิถีพุทธ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
- สุริยน จันทนคร. (2537). *บทบาทของ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) ในการพัฒนาชุมชน: ศึกษาเฉพาะ กรณีบ้านโหรา อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา

เอกสารอื่น ๆ

- นภาพร อติวานิชยพงศ์. (2555). *รายงานฉบับสมบูรณ์การจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับเครือข่ายการศึกษาเพื่อเด็ก. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2555). รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) การศึกษาและรวบรวม ตัวอย่าง การบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกัน (Collaborative Governance) ระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาสังคมและชุมชน. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.*

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

- กลุ่มพัฒนาระบบสารสนเทศ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวง ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ. (23 มิถุนายน 2561). *ประวัติความเป็นมาของการศึกษา ไทย*. สืบค้นจาก <http://www.moe.go.th/moe/upload/blog/htmlfile/107-9400.html>
- คณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา. กลุ่มพัฒนาระบบสารสนเทศ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ. (15 มิถุนายน 2561) *โรงเรียนรูปแบบใหม่*. สืบค้นจาก http://www.moe.go.th/5Type School/ school_bud.htm.

- ฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า 2557. (7 มิถุนายน 2561)". *การบริหารงาน
ภาครัฐแนวใหม่*. สืบค้นจาก [http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การบริหารงาน
ภาครัฐแนวใหม่](http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การบริหารงาน
ภาครัฐแนวใหม่)
- บรรเจอดพร รัตนพันธุ์ และ ไพรัช สุ่มแสนสุข. กลุ่มพัฒนาระบบสารสนเทศ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ
และการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. กระทรวงศึกษาธิการ. (16 มิถุนายน
2561). *เส้นทางโรงเรียนวิถิพุทธ สู่มหาวิทยาลัย* [http://www.moe.go.th/main2/
article /article_banjerdpom/school_bud.htm](http://www.moe.go.th/main2/
article /article_banjerdpom/school_bud.htm).
- พนม พงษ์ไพบูลย์. กลุ่มพัฒนาระบบสารสนเทศ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. กระทรวงศึกษาธิการ. (10 มิถุนายน 2561).
การศึกษาคือปัจจัยที่ 5 ของชีวิต. [http://www.moe.go.th/web-panom/article-
panom/article10.htm](http://www.moe.go.th/web-panom/article-
panom/article10.htm)
- โรงเรียนทอสี. โรงเรียนทอสี พุทธปัญญา. (10 มิถุนายน 2561). *ประวัติความเป็นมา*.
<http://thawasischool.com/ประวัติความเป็นมา/>
- โรงเรียนทอสี. โรงเรียนทอสี พุทธปัญญา. (10 มิถุนายน 2561). *ปรัชญาและนโยบาย*.
<http://thawasischool.com/ปรัชญาและนโยบาย/>
- โรงเรียนรุ่งอรุณ. โรงเรียนรุ่งอรุณ. (10 มิถุนายน 2561). *ข้อมูลโรงเรียน*. [http://www.roong-
aroon.ac.th/?page_id=1852](http://www.roong-
aroon.ac.th/?page_id=1852)
- โรงเรียนรุ่งอรุณ. โรงเรียนรุ่งอรุณ. (10 มิถุนายน 2561). *ปรัชญา วิสัยทัศน์*. [http://www.roong-
aroon.ac.th/?page_id=7484](http://www.roong-
aroon.ac.th/?page_id=7484)
- โรงเรียนวิถิพุทธ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (15 มิถุนายน 2561). *เกี่ยวกับโครงการ: ความ
เป็นมา รร.วิถิพุทธ*. <http://www.vithebuddha.com/main.php?url=about&id=32>
- โรงเรียนวิถิพุทธ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (15 มิถุนายน 2561). *เกี่ยวกับโครงการ:
ผลโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ เชิงคุณภาพ*." [http://www.vithebuddha.com/main.
php?url=about&id=33](http://www.vithebuddha.com/main.
php?url=about&id=33)
- โรงเรียนวิถิพุทธ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (15 เมษายน 2559). *เกี่ยวกับโครงการ: แนวทาง
ดำเนินการ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ*." [http://www.vithebuddha.com/
main.php?url=about&id=34](http://www.vithebuddha.com/
main.php?url=about&id=34)

- โรงเรียนวิถิปุทธ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (15 เมษายน 2559). *เกี่ยวกับโครงการ: การดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ.* <http://www.vithee buddha.com/main.php?url=about&id=38>
- โรงเรียนวิถิปุทธ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (15 เมษายน 2559). *เกี่ยวกับโครงการ: วิธีการจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามแนวทางโรงเรียนวิถิปุทธ.* <http://www.vithee buddha.com/main.php?url=about&id=39>
- โรงเรียนวิถิปุทธ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (15 เมษายน 2559). *เกี่ยวกับโครงการ: หน่วยงานรับผิดชอบ.* <http://www.vithee buddha.com/main.php?url=about&id=40>
- โรงเรียนวิถิปุทธ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (15 เมษายน 2559). *เกี่ยวกับโครงการ: โรงเรียนวิถิปุทธพระราชทาน.* <http://www.vithee buddha.com/main.php?url=about&id=49>
- โรงเรียนสยามสามไตร. โรงเรียนสยามสามไตร. (15 กรกฎาคม 2560). ประวัติโรงเรียนสยามสามไตร. <http://www.โรงเรียนสยามสามไตร.com/about.html>
- สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (16 พฤษภาคม 2559). *มติมหาเถรสมาคม: ส่งเสริมและสนับสนุนโรงเรียนวิถิปุทธ* <http://www.mahathera.org/detail.php?module=mati&id=254705131401&title=10>
- Tippawan. Amarin Baby&Kids. (24 พฤษภาคม 2560). *โรงเรียนสยามสามไตร.* <http://www.amarinbabyandkids.com/school/siamsaamtri-school/>
- Rakluke.com. School Zone. แนะนำโรงเรียน. บริษัท รักลูกกรุ๊ป จำกัด. (24 พฤษภาคม 2560). *โรงเรียนสยามสามไตร.* <http://rakluke.com/school-zone/11/54/1564/โรงเรียนสยามสามไตร>

การสัมภาษณ์

- ณรงค์ศักดิ์ แห่งสูงเนิน. ศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ ประจำสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต1. (24 กุมภาพันธ์ 2560). สัมภาษณ์
 บุบผาสวัสดิ์ รัชชตาตะนันท์. ผู้อำนวยการโรงเรียนทอสี. (15 มีนาคม 2560). สัมภาษณ์.

ปัญญา พุ่มเกาะ. ครูผู้ดูแลรับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธประจำโรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะ
ข้าง (พุทธประชานุสรณ์). (20 กุมภาพันธ์ 2560). สัมภาษณ์.

พรทิพย์ ไพฑูรย์. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบ้านหนองบัวศาลา. (24 กุมภาพันธ์ 2560). สัมภาษณ์.

พระครูสุทธิธรรมธร. เจ้าอาวาสวัดศิระชะข้าง พระสอนศีลธรรมโรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะข้างใน
โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ประจำสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา
เขต1. (6 มกราคม 2561). สัมภาษณ์.

เพียรผจง ขอช่วยกลาง. ครูผู้ดูแลรับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธประจำโรงเรียนวัดบ้านหนองบัว
ศาลา. (24 กุมภาพันธ์ 2560, 18 มกราคม 2561). สัมภาษณ์.

วาทีณี หมอไทย. ครูผู้ดูแลรับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธประจำโรงเรียนบ้านหัวทะเล.
(21 กุมภาพันธ์ 2560). สัมภาษณ์.

ยวญ จันทบุรี. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหัวทะเล. (21 กุมภาพันธ์ 2560). สัมภาษณ์.

สุนิสา ชื่นเจริญสุข. ผู้อำนวยการโรงเรียนรุ่งอรุณ. (8 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.

ศักดิ์สิทธิ์ แสไพศาล. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนกระทิง-ศิระชะข้าง. (20 กุมภาพันธ์ 2560).
สัมภาษณ์.

อนินทิตา ไปชะกฤษณะ. ผู้อำนวยการโรงเรียนสยามสามไตร. (4 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์.

ภาคผนวก ก

แนวคำถามการสัมภาษณ์กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ

1. โรงเรียนของท่าน มีกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่แตกต่างจากการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนทั่วไป หรือไม่ อย่างไร?
2. ทางโรงเรียน ให้ความร่วมมือกับ โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เมื่อไหร่?
3. เพราะเหตุใด ทางโรงเรียนจึงให้ความร่วมมือกับโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ?
4. โรงเรียนของท่าน มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ อย่างไร?
5. ในการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธนี้ ทางโรงเรียนมีบทบาทหน้าที่อะไร?
6. ปัจจัยใด อะไรบ้าง ที่ส่งเสริมให้โรงเรียนพัฒนาเป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบได้?
7. ทางโรงเรียน มีการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการดำเนินงานและการพัฒนาโรงเรียน หรือไม่ มากน้อยแค่ไหน อย่างไร และเป็นไปในลักษณะใด?
8. ทางโรงเรียน มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนอย่างไร จึงนำมาสู่การเป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ ให้แก่ โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ?
9. ปัจจัยที่ทำให้ทางโรงเรียน สามารถดำเนินการพัฒนา จนกระทั่งได้รับเลือกให้เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ แก่โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ?
10. โรงเรียนของท่าน มีความร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ในการดำเนินงานการพัฒนาโรงเรียนตามแนวทางวิถีพุทธ หรือไม่ ในลักษณะใด อย่างไรบ้าง?
11. โรงเรียน ในฐานะที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ มีการจัดการเรียนการสอน รวมถึงเนื้อหาสาระ วิชาที่เรียน และกิจกรรมที่มันมีอะไร เป็นอย่างไรบ้าง?
12. ทางโรงเรียนมีข้อดีที่ตรงไหน มีความโดดเด่นอะไร มีความเหมือน หรือ แตกต่างจากโรงเรียนทั่วไปอย่างไร?
13. โครงสร้างในการดำเนินงาน บทบาท และหน้าที่ ของผู้มีส่วนร่วมในโรงเรียน ในฐานะตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ เป็นอย่างไร?
14. ลักษณะความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนของท่าน กับ โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีระบบ หรือ รูปแบบ ความสัมพันธ์กันแบบไหน อย่างไร?

ภาคผนวก ข

แนวคำถามการสัมภาษณ์กลุ่มผู้อำนวยการโรงเรียน ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาที่
รับผิดชอบในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ

1. โรงเรียนของท่าน มีกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่แตกต่างจากการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนทั่วไป หรือไม่ อย่างไร?
2. ทางโรงเรียน เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เมื่อไหร่?
3. เพราะเหตุใด ทางโรงเรียนจึงสมัครเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ?
4. โรงเรียนของท่าน มีการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ อย่างไร?
5. ปัจจัยใด อะไรบ้าง ที่ส่งเสริมให้โรงเรียนพัฒนาเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และ โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานได้?
6. ทางโรงเรียน มีการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการดำเนินงานและการพัฒนาโรงเรียน หรือไม่ มากน้อยแค่ไหน อย่างไร และเป็นไปในลักษณะใด?
7. ทางโรงเรียน มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนอย่างไร จึงนำมาสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และ โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานได้?
8. ปัจจัยที่ทำให้ทางโรงเรียน สามารถดำเนินการพัฒนา จนกระทั่งได้รับเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และ โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานได้?
9. โรงเรียนของท่าน มีความร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนตามแนวทางวิถีพุทธ หรือไม่ ในลักษณะใด อย่างไรบ้าง?
10. ทางโรงเรียน ในฐานะที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และ โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน มีการจัดการเรียนการสอนรวมถึงเนื้อหาสาระ วิชาที่เรียน และมีกิจกรรมอะไร อย่างไรบ้าง?
11. โรงเรียนมีข้อดี มีความโดดเด่นอะไร มีความเหมือน หรือ แตกต่างจากโรงเรียนทั่วไปอย่างไร?
12. โครงสร้างในการดำเนินงาน บทบาท และหน้าที่ ของผู้มีส่วนร่วมในโรงเรียน ในฐานะเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และ โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน เป็นอย่างไร?
13. ลักษณะความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนของท่าน กับ โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีระบบ หรือ รูปแบบ ความสัมพันธ์กันแบบไหน อย่างไร?

ภาคผนวก ค

แนวคำถามการสัมภาษณ์ศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงาน
ศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ

1. ท่านเข้ามารับผิดชอบดูแลโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เมื่อไหร่?
2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 มีโรงเรียนในสังกัดเท่าไร? มีโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธมีกี่โรงเรียน? และมีโรงเรียนที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจำนวนกี่โรงเรียน?
3. ท่านมีวิธีดำเนินการอย่างไร จึงทำให้มีโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำใน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 เป็นจำนวนมาก?
4. เพราะเหตุใด ใน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จึงมีโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำเป็นจำนวนมาก?
5. ในการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ท่านมีส่วนอย่างไรบ้าง?
6. ในการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ที่มีการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ท่านมีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน?
7. ในการจัดการเรียนการสอนตามแนวโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีกระบวนการที่แตกต่างจากการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนทั่วไป หรือไม่ อย่างไร?
8. กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโครงการโรงเรียนวิถีพุทธสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธในระดับที่สูงขึ้น (ระดับที่ 2 โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และ ระดับที่ 3 โรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน) เป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง?
9. มีปัจจัยใด อะไรบ้างที่ทำให้โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สามารถพัฒนาและได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธในระดับที่สูงขึ้น?
10. ท่านคิดว่า อนาคต สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จะมีโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สามารถพัฒนาและได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธในระดับที่สูงขึ้น ได้อีกหรือไม่ เพราะเหตุใด?

ภาคผนวก ง

แนวคำถามการสัมภาษณ์กลุ่มวัด คือ พระสงฆ์ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวิถิปุทธ

1. ท่านเข้ามารับผิดชอบสอนศีลธรรมในโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ เมื่อไหร่?
2. ในการจัดการเรียนการสอนตามแนวโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ มีกระบวนการที่แตกต่างจากการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนทั่วไป หรือไม่ อย่างไร?
3. ในการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ ที่มีการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ท่านมีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน?
4. ในการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ ท่านมีส่วนอย่างไรบ้าง?
5. กิจกรรมที่ทางวัดทำร่วมกับบ้านมีอะไร อย่างไรบ้าง?
6. กิจกรรมที่ทางวัดทำร่วมกับโรงเรียนมีอะไร อย่างไรบ้าง?
7. กิจกรรมที่ทางวัดทำร่วมกับบ้านและโรงเรียนมีอะไร อย่างไรบ้าง?
8. วัดมีส่วนร่วมกับโรงเรียนวิถิปุทธ อย่างไร?
9. กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ สู่การเป็นโรงเรียนวิถิปุทธในระดับที่สูงขึ้น (ระดับที่ 2 โรงเรียนวิถิปุทธชั้นนำ และ ระดับที่ 3 โรงเรียนวิถิปุทธพระราชทาน) เป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง?
10. มีปัจจัยใด อะไรบ้างที่ทำให้โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ สามารถพัฒนาและได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถิปุทธในระดับที่สูงขึ้น?
11. (สำหรับท่านคิดว่า) เด็กนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ มีพฤติกรรมเป็นอย่างไร แตกต่างจากนักเรียนในโรงเรียนทั่วไปหรือไม่ เพราะเหตุใด?
12. (สำหรับท่านคิดว่า) ควรมีการพัฒนาสานต่อโครงการโรงเรียนวิถิปุทธ ต่อไปหรือไม่ เพราะเหตุใด?

ภาคผนวก จ

แนวคำถามการสัมภาษณ์บ้าน คือ ผู้ปกครองของนักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธ

1. ท่านส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธนี้เมื่อไหร่?
2. ในการจัดการเรียนการสอนตามแนวโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ มีกระบวนการที่แตกต่างจากการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนทั่วไป หรือไม่ อย่างไร?
3. ในการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ ที่มีการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ท่านมีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน?
4. ในการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ ท่านมีส่วนอย่างไรบ้าง?
5. กิจกรรมที่ทางบ้านทำร่วมกับวัดมีอะไร อย่างไรบ้าง?
6. กิจกรรมที่ทางบ้านทำร่วมกับโรงเรียนมีอะไร อย่างไรบ้าง?
7. กิจกรรมที่ทางบ้านทำร่วมกับวัดและบ้านโรงเรียนมีอะไร อย่างไรบ้าง?
8. ทางบ้านมีส่วนร่วมกับโรงเรียนวิถิพุทธ อย่างไร?
9. กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ สู่การเป็นโรงเรียนวิถิพุทธในระดับที่สูงขึ้น (ระดับที่ 2 โรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ และ ระดับที่ 3 โรงเรียนวิถิพุทธพระราชทาน) เป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง?
10. มีปัจจัยใด อะไรบ้างที่ทำให้โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ สามารถพัฒนาและได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถิพุทธในระดับที่สูงขึ้น?
11. (สำหรับท่านคิดว่า) เด็กนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ มีพฤติกรรมเป็นอย่างไร แตกต่างจากนักเรียนในโรงเรียนทั่วไปหรือไม่ เพราะเหตุใด?
12. (สำหรับท่านคิดว่า) ควรมีการพัฒนาสานต่อโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ ต่อไปหรือไม่ เพราะเหตุใด?

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ

นางสาวสุวิมล โขมโนทัย

วันเดือนปีเกิด

20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530

วุฒิการศึกษา

ปีการศึกษา 2552: รัฐศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

